

The cover of the magazine 'magazin istoric' features a composite background. On the left, a photograph of a historical building with a large circular window and a smaller arched window. On the right, a medieval manuscript page with Latin text and a large illuminated initial 'C'. Overlaid on the right side is a portrait of a bearded man wearing a crown and royal robes, likely a Romanian ruler. The title 'magazin istoric' is printed in large red letters across the middle.

magazin istoric

ANUL XX NR. 9 (234) SEPTEMBRIE 1986

ІО ПІСЧЕ
КОЕО КТНО
ГІНІЖІОНЧАЛ
НІН СІНАТРОНЦЬ

ІО
ПІХІНА
КОЕО

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 9 (234)
septembrie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GIORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

• 1386-1986. „Io Mircea, mare voleyod”: Ștefan Ștefănescu...2
• Mircea și lumea românească a vremii sale: Constantin Rezachevici...6 • Personalitatea domnitorului în acte de cancelarie: Virgiliu Z. Teodorescu...12 • Tezaure din vechiul lui Mircea: Venera Rădulescu...14 • Cozia — vestifa ctitorie a unui mare voleyod: Gherasim Cristea...16

Relațiile înaltului comandament român cu Aliații în primul război mondial (II):

Ilie Ceaușescu

19

August-decembrie 1916. Furtună în Adunarea Națională Franceză...

19

Limba română — zestre istorică a poporului român:

Al. Rosetti

26

Cnezi și voleyodi ai Transilvaniei (V):

Ștefan Pascu

28

Pe urmele strămoșilor (XIV):

Ion Popescu-Puturi

33

1926-1930. În culisele crizei dinastice (III):

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu

36

În București, acum 50 ani

58

• Unde au dispărut comorile Incașilor?: *Patrick Braun*...42
• Protagonisti și decizii în al doilea război mondial: *Gordon A. Craig*...45 • 1920. Acordul revizionist franco-ungar — realitate sau mit: *Jacques Bariéty*...50 • Legendă și istorie sub soarele Tripolitanei: *Cornelia Ștefănescu*...52 • Samuel Pepys, părintele lui Royal Navy: *Howard Tomlinson*...55

• Câștigătorii concursului Magazin istoric, ediția 1986...30
• Cărți sosite la redacție...32 • Poșta Magazin istoric...62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Personalitate proeminentă a istoriei patriei noastre, domnitorul Mircea cel Mare s-a urcat pe tronul Țării Românești în urmă cu șase veacuri. În imagini: chipul voleyodului așa cum ni s-a păstrat în fresca realizată în sec. XVI de Dobromir din Tirgoviste; hrisov din cancelaria Țării Românești despre „oastea cea mare” document aflat la Direcția Generală a Arhivelor Statului; Cozia (detaliu arhitectonic); podoabe și bijuterii din aur și argint din vremea marelui domn. („Io Mircea, mare voleyod”, p. 2)

② Voleyodul și fiul său. Portretul votiv, aflat la Cozia ca, de altfel, întregul complex arhitectonic, au fost supuse recent unei complexe restaurări prin grija conducerii Țării, ilustrare a prețurii pe care generațiile de azi le poartă faptelor și realizărilor marilor înaltnași. (Cozia — vestifa ctitorie..., p. 16)

⑤ Frescă de la ctitoria românească maramureșeană de la Rozavlea, semnificativă dovadă a originalității civilizației autohtone în Transilvania — această străveche vatră românească — pe al cărei teritoriu au înflorit forme politice specifice românești de organizare în evul mediu timpuriu. (Cnezi și voleyodi ai Transilvaniei, p. 28)

Macheta artistică a copertelor ① ④: arhitect Alexandra Tuțui

1386-1986:

„IO MIRCEA, MARE VOIEVOD”

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,

membru corespondent al Academiei R.S.România

În multimilenara istorie a patriei, ilustrată prin atâtea și atâtea momente de înălțătoare glorie, Mircea cel Mare¹ (cum l-au spus, încă în timpul vieții, contemporanii) sau Mircea cel Bătrîn, cum l-au numit adesea urmașii, este una din cele mai luminoase personalități ale istoriei românești — personalitate ce a făcut din organizarea țării și din apărarea independenței ei ținta întregii vieți și întregii domnii. Numele său, ca mai tirziu cele ale lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, a căpătat în decursul timpului, valoare de simbol al rezistenței românești împotriva cotropirii străine.

De la începutul domniei

„Principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager” — cum avea să-l caracterizeze cronicarul german Leunclavius — Mircea cel Mare a ocupat tronul Țării Românești în urmă cu șase veacuri, într-un moment în care existența ei ca stat era grav primejduită. În urma unor lupte crâncene, Imperiul otoman reușise să străpungă rezistența popoarelor balcanice și să se apropie de Dunăre. Rapiditatea înaintării otomane crea îngrijorare nu numai în Țara Românească, dar și în țările din Europa Centrală și chiar în cele din Apus.

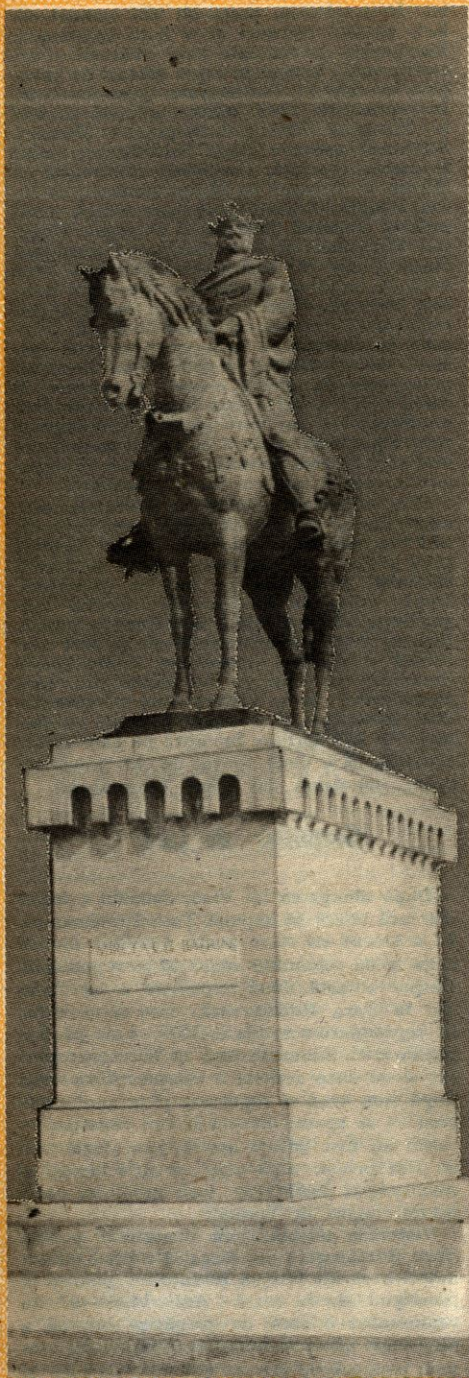
Mircea moștenise de la destoinicia lui predecesori un stat în plin avânt, puternic, respectat de stăpînitorii vecini. Acest fapt i-a înlesnit, încă de la începutul domniei, importante acțiuni diplomatice, în urma cărora, cu mijloacele ce-i stăteau la dispoziție, să poată desăvîrși opera înaintașilor săi — consolidarea poziției Țării Românești pe plan internațional, înlăturarea pretențiilor de suzeranitate asupra ei, manifestate de regatul maghiar, izbutind, în același timp, să se opună cu succes incursiunilor otomane.

¹ Personalitatea marelui voievod a fost evocată de numeroase ori în paginile revistei noastre, fie în articole consacrate întregii sale domnii, fie în studii, evocări și reconstituiri istorice consacrate unor momente ale îndelungatei cîrmiri: *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 4-5/1970, 1/1971, 1/1972, 1/1973, 12/1974, 9/1976, 8/1978, 11/1979, 3-4/1980, 7,12/1981, 6/1982, 3,4/1984, 8/1986.

Pentru a-și menține și întări stăpînirea asupra Severinului, ca și asupra feudelor din Transilvania, Amlaș și Făgăraș, și pentru a contracara o eventuală lovitură din partea regatului maghiar, care nu privea cu ochi buni emanciparea politică tot mai deplină a Țării Românești, Mircea a încheiat în 1389, prin mijlocirea domnului Moldovei Petru Mușat, un tratat de alianță cu Vladislav Jagiello, regele Poloniei.

Vestea acestei alianțe, ca și iminenta primejdie otomană pentru regatul maghiar — în cazul în care Țara Românească ar fi căzut sub stăpînirea otomană — l-au determinat pe regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, să încerce, încă din 1390, o apropiere de Mircea voievod. Înțelegerea lucidă a situației internaționale l-a determinat pe voievodul român ca, în interesul luptei anti-otomane și în schimbul recunoașterii și lărgirii stăpînirilor sale în Transilvania, să se alieze cu regele Ungariei, fără să renunțe la prietenia cu Polonia, cu toate că între cele două regate existau puternice rivalități dinastice.

Asigurînd hotarul dinspre nord, domnul român și-a creat posibilitatea să-și concentreze eforturile în apărarea celui sudic. El a întărit lanțul cetăților de la Dunăre, bătînd puternice de apărare a țării, și a căutat să creeze dificultăți înaintării otomane, să slăbească puterea sultanului prin ridicarea împotriva lui a unor stăpînitori politici din Asia și ajutorarea forțelor creștine ce se opuneau expansiunii otomane. Intervențiile sistematice ale lui Mircea cel Bătrîn

în sudul Dunării, ca și stăpînirea de către el, după moartea despotului dobrogean Ivanco, a Dobrogei cu Silistra l-au adus în conflict permanent cu Imperiul otoman. Acesta n-a lăsat să întîrzie prea mult hotărîrea lui de a supune Țara Românească. O oaste otomană, condusă de Firuz-bei, a trecut în Țara Românească, a prădat cumplit parte din teritoriul ei, întorcîndu-se apoi în sudul Dunării încărcată de o mare pradă, alcătuită din averi numeroase și mulți prînși, „feciori destoinici și fete cu înfățișare frumoasă” — cum spune, cu emfază, în cronică sa, Idris Bitlisi. Expediția lui Firuz-bei la nordul Dunării a marcat începutul unei lungi serii de lupte româno-otomane, care au adus poporului român multe suferințe, dar și glorie.

După luptele pe care în 1393 sultanul Baiazid le-a purtat în Bulgaria și încercările lui de a ocupa cetățile de la Dunăre, în 1394 otomanii au trecut Dunărea pentru a-l îngenunchia pe Mircea. Disproporția numerică dintre forțele de care dispunea domnul român și cele ale invadatorilor a făcut ca Mircea să adopte tactica luptelor de hărțuială, care făceau să slăbească treptat forțele agresorului înainte de bătălia decisivă. Lupta hotărîtoare s-a dat la 10 octombrie 1394 la „Rovine”. A fost o luptă crîncenă, una din cele mai grele și mai glorioase din istoria războaielor româno-otomane. Cronicarii otomani și-au exprimat uimirea față de modul în care românii rezistau, deși în unele momente ei păreau copleșiți de numărul mare al dușmanilor. Mărturie sîrbești, bulgărești, italienești, bizantine, raguzane și românești, vorbesc de victoria obținută de Mircea asupra lui Baiazid. Cronică bulgară relatează că în luptă, „lănci nenumărate s-au frînt” și s-au tras atîtea săgeți, încît cerul „nu se mai putea vedea de desimea lor”, că riul lîngă care s-a dat bătălia „curgea roșu de sîngele ce ieșea din mulțimea trupurilor căzute”, și că sultanul Baiazid „s-a înspăimîntat și a fugit”. Cronicarul turc Orudj recunoaște și el că a fost o luptă sîngeroasă, cu mari pierderi din ambele părți, în urma căreia sultanul Baiazid a trecut Dunărea și s-a dus la Nicopole și de acolo la Adrianopol.

După cum se știe, strălucita biruință a lui Mircea cel Bătrîn a fost evocată de marele nostru poet Mihail Eminescu în nemuritoarele versuri din *Scrisoarea III*.

Deși repurtase o mare biruință împotriva turcilor, la puțin timp după lupta de la Rovine, Mircea, și-a văzut primejduit tronul. O parte a boierimii, temîndu-se de creșterea puterii lui, în care vedea o permanentă amenințare pentru privilegiile pe care le dobîndise, a căutat să-l înlăture din domnie și să

Statuia marelui voievod al Țării Românești, de la Tulcea, realizată de sculptorul Ion Jalea

pună în locul lui pe un pretendent, Vlad, intrat în istorie sub numele de Vlad Uzurpatorul. Amenințat de dușmanul intern cu pierderea scaunului domnesc, Mircea n-a acceptat să înstrăineze, ca alții domni în situații asemănătoare, atribuțiile suveranității de stat în favoarea puterilor vecine chemate în ajutor. În martie 1395 a încheiat la Brașov un tratat de alianță, în condiții de deplină egalitate, cu regele Ungariei; în tratat se prevedea cooperarea în viitor a forțelor româno-maghiare în lupta împotriva Imperiului otoman. Se părea că domnul și aliații lui vor învinge cu ușurință tabăra grupată în jurul lui Vlad. Boierii ce-i erau ostili au cerut atunci ajutorul turcilor pentru a-l alunga. În mai 1395, oștile otomane au pătruns din nou la nord de Dunăre. Părăsit de cei mai mulți dintre boieri, Mircea a fost înlăturat din domnia Țării Românești. Încercarea regelui maghiar de a-l restabili pe tron s-a dovedit zadarnică. Banul Ștefan de Losonc, trimis cu oști în sprijinul lui Mircea, a căzut în lupta cu otomanii și cu Vlad.

În vara anului 1396, sprijinit de Ștîbor, voievodul Transilvaniei, Mircea a făcut o nouă încercare de a ocupa tronul. Cu toate că n-a putut să-și înlăture definitiv rivalul, el a reușit să-și întărească din nou poziția, fapt ce i-a permis de altfel să participe cu o oaste românească destul de însemnată la lupta de la Nicopole.

La expediția cruciată pusă la cale de Sigismund de Luxemburg, și care s-a soldat cu eșecul lamentabil de la Nicopole, au luat parte cavalerii unguri, germani, francezi, englezi, italieni, boemi și poloni. Acestora li s-a adăugat Mircea cu oastea credincioasă

lui. În total erau peste 60 000 oameni călări, 40 000 pedestri și o flotă însemnată. Era pentru prima dată cînd călărașii și arcașii români urmau să lupte alături de cavalerii în zale ai Occidentului germano-latin. În septembrie 1396, oastea creștină se afla la Nicopole. Aici a întâmpinat-o Baiazid. Scriitorul german Hans Schiltberger, aflat în oastea cruciată, ne-a lăsat informația că Mircea ar fi cerut ca el, cu românii, să înceapă lupta. Această propunere a fost susținută în consiliul de luptă și de regele Ungariei Sigismund și de comandanții maghiari. Motivul era că Mircea cunoștea mai bine felul de luptă al otomanilor. Cavalerii francezi reclamau însă pentru ei onoarea primului atac. Întrînd cei dinți în luptă, francezii au obținut de la început oarecare succese, dar, înaintînd repede, s-au depărtat prea mult de grosul oastei, și, cîzînd în cursa ce li s-a întins prin retragerea simulată a otomanilor, au fost zdrobiți cu desăvîrșire. Sigismund, venind cu restul oastei, n-a mai putut salva situația. Multime de cavaleri au pierit sau au căzut prizonieri.

Prin victoria reputată la Nicopole, otomanii făceau dovadă că organizarea lor militară era superioară celei din Apusul Europei și că puterea lor imprima caracter de durată stăpînirii ținuturilor pe care le cuceriseră. După lupta de la Nicopole, țaratul bulgar de la Vidin a fost transformat în pașalie turcesc, moșiile feudalilor locali au fost confiscate și dăruite otomanilor. Toate aceste consecințe au făcut ca boierimea din Țara Românească, să se realizeze celui ce dovedise atîta temeritate și pricepere în lupta cu otomanii și să-l sprijine în lupta pe care acesta continua să o ducă, ajutat de oști transilvane, împotriva lui Vlad Uzurpatorul.

Gospodar de țară

După alungarea lui Vlad, Baiazid a încercat încă odată să supună Țara Românească. El a trecut cu mare grabă Dunărea pentru a nu le da românilor răgaz să se organizeze. Despre această nouă expediție a lui Baiazid în Țara Românească, care a avut loc în septembrie-octombrie 1397, s-au păstrat puține știri. Ele arată însă că Mircea a repurtat și de data aceasta o categorică victorie, după cum avea să repurteze și în anul 1400, cînd — se spune într-un izvor venețian — turcii au fost bătuți așa de rău „încît unii au fost prinși, alții uciși și alții înecați și n-au scăpat decît vreo trei mii care s-au întors singuri în Turcia”.

Victoriile obținute au consolidat poziția Țării Românești și au făcut să crească enorm autoritatea lui Mircea în interior precum și prestigiul său în afară. Anii 1400-1409 au reprezentat o fază de pregătire internă a unei mari ofensive împotriva Imperiului otoman condusă de Mircea voievod. Ca țara sa

Diferite tipuri de monede emise de Mircea cel Mare

să prospere din punct de vedere economic, el a încurajat dezvoltarea producției și a comerțului: a bătut monede de argint care au avut o largă circulație, a acordat privilegiu comercial negustorilor din Polonia și Lituania și le-a reînnoit pe cele acordate de predecesorii săi brașovenilor, stabilind taxele vamale, mijloc important de creștere a veniturilor statului.

Înflorirea economică pe care o cunoștea Țara Românească i-a oferit lui Mircea cel Mare mijloacele materiale necesare promovării culturii și creșterii forței militare. El a luat măsuri de întărire a cetăților de la Dunăre, a reorganizat instituțiile, căutând să consolideze puterea centrală. În mod deosebit s-a preocupat de organizarea instituțiilor care priveau apărarea țării, cum era „bănia Severinului” și oastea Mircea cel Mare a creat un dregător special, banul, care exercita în părțile Severinului și poate pe întreg teritoriul Olteniei atribuțiile domniei, în special în ceea ce privea organizarea militară a acestui ținut, expus incursiunilor otomane.

Conștient de iminența primejdiei otomane, Mircea a organizat „oastea cea mare”, formată din țărani liberi și chiar dependenți, căreia i-a adăugat contingente de mercenari atrași în Țara Românească de renumele conducătorului ei.

Forța de care dispunea domnul român i-a îngăduit ca, asigurând apărarea Țării Românești, să joace și rol de protector pentru celelalte provincii românești, Moldova și Transilvania. În anul 1400 el a intervenit în luptele feudale din Moldova și a determinat înscăunarea pe tron a lui Alexandru cel Bun. Într-o perioadă în care tulburările politice interne ale regatului maghiar îl împiedicau pe regele Sigismund să exercite o autoritate, efectivă în ținuturile mărginașe ale regatului maghiar dinspre Țara Românească, aceste ținuturi au fost supuse autorității lui Mircea. El a reușit apoi să elibereze o parte din ținuturile care rămăseseră în stăpânirea otomanilor în cursul luptelor din anii 1393-1396. În 1404, Mircea cel Mare a revenit în Dobrogea și Silistra, întinzându-și totodată stăpânirea pînă la gurile Dunării „către părțile tătarăști”, unde a ocupat Chilia de la genevezi.

Într-un document din perioada 1404-1406 prin care se întăreau mănăstirii Cozia mai multe stăpîniri la Dunăre, Mircea se intitula: „Io Mircea mare voievod și domn... peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătarăști, și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului”.

Prin fapte de arme și înțelepciune politică, Mircea cel Mare a fost un adunător de pămînt românesc, Țara Românească cunoscînd în vremea domniei lui cea mai mare întindere ce a avut-o vreodată.

Slăbirea puterii centrale a sultanilor turci la începutul secolului XV i-a înlesnit lui Mircea cel Mare să reia ofensiva împotriva otomanilor și să joace rolul de arbitru în cadrul luptelor pentru tron ce se desfășurau în imperiu. Acest fapt i-a adus un mare renume în lumea orientală. Occidentul european l-a, de asemenea, cunoscut cu satisfacție de „frumoasele victorii” repurtate de domnul român.

Nemuritoare cunună de glorie

La sfîrșitul anului 1406, Mircea a avut o întrevedere la Severin cu regele Sigismund. Cu acel prilej s-a stabilit modul în care urma să se desfășoare în viitor acțiunea antiotomană. Domnul Țării Românești urmărea să continue ofensiva începută pe teritoriul Dobrogei și să alunge pe otomani din ținuturile balcanice, vecine cu Țara Românească. Condițiile se arătau favorabile acestei intenții. Criza din Imperiul otoman ar fi făcut posibilă organizarea unei mari ofensive antiotomane. Ea nu s-a putut realiza însă din cauza replicilor maritime italiene, Genova și Veneția, ca și a împăratului bizantin Manuel Paleologul, care, mîrginindu-se la interesele lor comerciale (în cazul celor două republici italiene) sau nevrînd să abdice de la formele sale prerogative (în cazul lui Manuel) au zădărnicit această încercare. Văzînd că nu poate pune în practică planul unei mari ofensive antiotomane, Mircea a intervenit, la solicitarea unor pretendenți, în luptele ce se desfășurau în Imperiul otoman între urmașii lui Balazid pentru ocuparea tronului. În 1411, cu ajutorul lui Mircea, unul dintre pretendenții la scaunul sultanilor, Musa, a fost instalat pe tron. Împotriva acestuia s-a ridicat, sprijinit fiind de puterile mediteraneene, de Veneția în special, cel mai mic dintre fiii lui Biazid, Mahomed. Acesta a reușit în 1413 să-l înfrîngă pe Musa și să-l ucidă. În anul următor, 1414, pentru a pedepsi pe Mircea pentru sprijinul acordat lui Musa, Mahomed a atacat Țara Românească, silindu-l pe Mircea să cadă la înțelegere cu Imperiul otoman. Domnul Țării Românești se obliga să plătească o sumă anuală sultanului sub numele de haraci, ca răscompensare a păcii, sultanul obligîndu-se, în schimb, să respecte independența Țării Românești.

Înceind acest armistițiu, Mircea nu a dorit decît să-și acorde un răgaz pentru o nouă acțiune pe care chiar în acel moment o pregătea contra otomanilor. Împotriva lui Mahomed, el a susținut la tronul sultanilor un nou pretendent, pe Mustafa, care a fost și el înfrînt în 1416 de oștile lui Mahomed. Desfășurarea evenimentelor arată că în acel moment criza din Imperiul otoman era în declin și planul inițiat de Mircea cel Bătrîn,

(Continuare în p. 18)

MIRCEA ȘI LUMEA ROMÂNEASCĂ A VREMII SALE

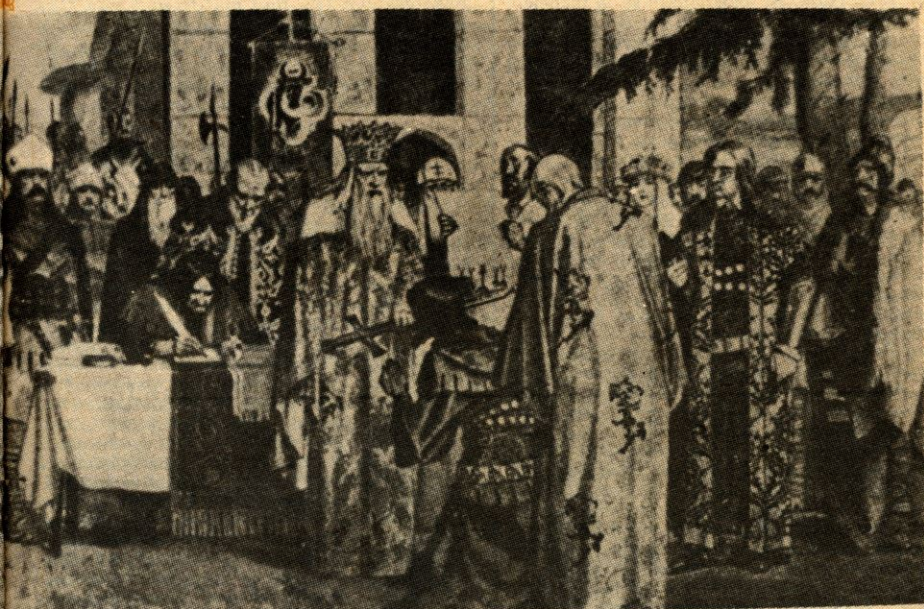
Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI

Au trecut șase veacuri de la începutul domniei lui Mircea, una din marile personalități ale poporului nostru. Izvoarele vremii — atâtea câte au ajuns pînă la noi — ne îngăduie să reconstituim în linii generale, adesea chiar cu unele amănunte semnificative, o latură însemnată a politicii domnului de la Curtea de Argeș — cea a legăturilor sale inter-românești. Acceptate de obicei ca ceva de la sine înțeles, aceste relații n-au constituit, pînă acum, obiectul unei analize mai amănunțite, astfel că o seamă de aspecte ale lor se cuvin relevate în adevărata lor semnificație.

O prietenie statornică

Foarte probabil, la începuturile domniei sale, Mircea a fost sprijinit de către mai vîrstnicul domn al Moldovei, Petru I (c. 1375-1392). Legăturile lor strîne din anii următori ne permit această presupunere. Petru I, care a contribuit decisiv la organi-

zarea statului românesc de la răsărit de Carpați și la întinderea acestuia pînă la Cetatea Albă, a fost, la rîndul său, o personalitate cu mult mai complexă decît s-a crezut pînă nu demult. El a dat un nou curs orientării externe a Moldovei, încheind, după negocieri purtate în 1386, o legătură de tip feudal cu noul rege al Poloniei, Vladislav Jagiello (1386-1434), la 14 septembrie 1387 (dată

Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun, domni de sine stătători, citori de țară. Imagine din monumentală frescă de la Ateleul Român. Pictorul Costin Petrescu i-a imaginat pe cei doi voievozi — Mircea (stînga) și Alexandru (dreapta) — în mijlocul curtenilor și slujitorilor lor

pe care o menționăm pentru întâia oară după o cronică inedită privind istoria Moldovei în sec. XIII-începutul sec. XVII, pe care am descoperit-o în Polonia). Prin aceasta Petru I dobîndea sprijinul coroanei polone, împotriva tendințelor regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg (1387-1437), de a instaura în Moldova o suzeranitate înțeleasă ca o dominație efectivă. Și tot Petru I, atât personal, cît și prin Drăgoi, vornicul curții de la Suceava, a jucat un rol însemnat în medierea tratatului negociat de Mircea cu același Vladislav Jagiello, între 1389-1391. Aceasta înseamnă că alianța celor doi domni români se constituise înainte de 1389 și funcționa împotriva aceluiași inamic, regele Ungariei. Tânărul Sigismund de Luxemburg, în vîrstă de 19 ani la data încoronării, moștenise ambițiile de dominație ale socrului său Ludovic I de Anjou, vizînd, ca și acesta, în primul rînd Moldova, spre care a pregătît, în 1390, și a executat, în 1395, campanii militare, ultima înfrîntă categoric de oastea domnului Ștefan I. Dar gîndul său se îndrepta și asupra Țării Românești. În fapt, pînă la sfîrșitul vieții, Sigismund n-a renunțat la pretențiile sale de suzeranitate, în sensul amintit de dominație efectivă, pretenții rupte de realitate, asupra celor două țări românești extracarpatice, pe care în documente le numea de obicei ale „noastre”. S-a ferit însă să folosească această for-

mulă și în cele care îi erau adresate lui Mircea. Căci domnul Țării Românești n-a acceptat, chiar și atunci cînd a fost pribeag, decît relații și tratate la nivel de egalitate. Neîncadrîndu-se în ierarhia feudală internațională a vremii care reducea relațiile între părți de forțe diferite la sistemul suzeran-vasal, Mircea constituie cu adevărat o excepție în secolul XIV, putînd fi socotit cu deplin temei un domn neîntîrnat. „Tratatul de prietenie neclintită cu prealuminatul principe, domnul Vladislav, regele Poloniei etc.”, redactat în final în cancelaria polonă, la Liov, la 6 iulie 1391, prevăzînd ajutorarea reciprocă a părților munteană, respectiv polonă, în caz de „năvălire și atacul dușmănos al regelui Ungariei [Sigismund]”, nu făcea nici el excepție de la amintita regulă, semnatarii săi avînd poziții de deplină egalitate.

Încă de la negocierea primei forme a acestui tratat, realizată la Radom, la 10 decembrie 1389, sprijinul acordat de Petru I lui Mircea s-a vădit prin prezența la primele tratative a lui Drăgoi, vornicul curții domnești (*Draguy mar[e]scalus*). Acest dregător însemnat, corespunzător judeului curții în Europa Centrală, unul din cei cinci „șetnici de frunte” (*supremi consiliarii*) ai domnului Moldovei, poate fi identificat cu destulă siguranță cu vornicul Drăgoi „viteazul” (*cavalerul*) de la Tulova, județul Suceava, care apare în sta-

tul domnesc, după izvoarele interne păstrate, între 1392-1415. El participase și la încheierea legăturii feudale de la Liov din septembrie 1387, dintre Petru I și Vladislav Jagiello, fiind deci un cunosător al relațiilor cu regele Poloniei.

Ceea ce a dat acestei prezențe a vornicului Drăgoi la tratativele de la Radom un caracter de excepție, ieșind din cadrul obișnuit al unei întraajutorări diplomatice moldo-muntene, a fost faptul, neobservat pînă acum, că vornicul nu a însoțit, ci a făcut parte în mod oficial din solia trimisă de Mircea cel Bătrîn la Vladislav Jagiello. Textul tratatului de la Radom arată foarte clar că unul dintre cei mai de frunte sfințici ai lui Petru I l-a reprezentat pe Mircea, împreună cu doi jupani munteni din sfatul acestuia: „Noi Manea și Roman din Herăști, comiții ilustrului principe domn Mircea, voievodul Țării Românești etc. precum și Drăgoi vornicul magnificului principe domn Petru voievodul Moldovei, ambasadori, recunoaștem prin cuprinsul celor prezente și mărturisim public că atunci cînd am fost în solie la preatnaltul principe domn Vladislav, regele Poloniei etc., am făcut o astfel de înțelegere cu acel domn Vladislav, regele, în numele și din partea sus-zisului domn Mircea voievod, domnului nostru, a cărui împuternicire ne-a fost dată nouă [s.a.], încheind un legămint de prietenie inviolabilă, care să se țină și să servească de ambele părți în veci nestricată”. Aceași înțelegere de la Radom prevedea că ambele părți, trebuiau să-și trimită tratatele ratificate „în Moldova”, unde, așadar, sub supravegherea semnificativă a lui Petru I, se concentrau firele primei legături statale munteano-polone.

Și, într-adevăr, în martie 1390, cele două părți și-au trimis la Suceava solii cu ratificarea tratatelor, dar schimbul acestora n-a mai avut loc, la 17 ale lunii încheindu-se, între reprezentanții lui Mircea și Vladislav, un nou „protocol”, ale cărui prevederi erau încă și mai favorabile domnului Țării Românești. Cum cele două solii nu aveau instrucțiuni în acest sens, noul proiect de tratat, cu care, după ratificarea de către Mircea și Vladislav Jagiello, alte solii trebuiau să se prezinte la 24 iunie 1390 tot la Suceava, a fost redactat desigur din îndemnul direct al domnului Moldovei, prezent foarte probabil și la tratative. Nu încapă îndoială că Petru I a avut în vedere să-și sprijine pe Mircea. Nu era vorba aici de interese strategice, căci sub acest aspect domnul de la Suceava era interesat într-o măsură poate chiar mai mare în legăturile cu Polonia, ci de conștiința unei solidarități de neam.

Vornicul Drăgoi n-a fost singurul dregător moldovean aflat la un moment dat în slujba domnului Țării Românești. La 27 decembrie 1391, în sfatul domnesc al lui Mircea apărea Groza Moldovan, martor la un act domnesc de danie a unei mari moșii, Scorei, din Țara Făgărașului, către doi boieri din Țara Românească. Simbolică apariție și semnificativă măturie a legăturilor lui Mircea cu celelalte ținuturi românești: un mare boier din Moldova martor în sfatul domnesc al Țării Românești.

nești la o danie a voievodului acesteia în Țara Făgărașului! Trei luni mai târziu, „pan Grozea”, revenit în Moldova, făcea parte din sfatul noului domn Roman I (1392-1394), iar peste cîțiva ani, sub numele de „Grozea viteazul” (cavalerul) era amintit în cel al voievodului Iuga (1399-1400).

Privilegii, drumuri și vămi

Mircea a făcut și alte danii în Țara Făgărașului unor boieri din Țara Românească: satul Branistea Urășiei și ocină la Vadul Șercaiei (Vad), „ocinele cu drept boieresc Viștea de Jos și Viștea de Sus” și jumătate din Arpașu de Jos. Dar a făcut danii și unor făgărășeni — Micul și Stoia — locuitori din Mindra, căroră le-a dăruit, la 20 iulie 1400, jumătate din moșia satului „pentru slujba lor credincioasă” dovadă că făgărășenii au participat la campaniile antiotomane sub conducerea lui Mircea. Consecvent atașat instituției „domniei”, ca formă românească de conducere a țării, Mircea a emis de la Argeș documente nu în calitate de „herțeg” de Amlaș și Făgăraș (titlu oficial păstrat), ci de „domn în Țara Românească și în Țara Făgărașului”, cu drept de transmitere a stăpînirii. Tot astfel, cum a procedat și în cazul altor stăpîniri ale sale, intitulîndu-se „domn al banatului Severinului”, iar nu „ban de Severin” (vasal al regelui Ungariei, sau chiar dregător încadrat ierarhic maghiare), „domn...peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dirstor”, iar nu „despot” al pămînturilor lui Dobrotici, sau al cetății Silistra.

În afara posesiunilor transilvane menționate, Mircea a primit, în a doua jumătate a anului 1398, din partea lui Sigismund de Luxemburg, ca loc de refugiu în Transilvania, cetatea Bologa sau Huedin de lângă Cluj, cu aproape întregul ei domeniu (circa 15 sate și tîrgul Huedin); la începutul anului următor, reprezentantul domnului pentru această posesiune era Nicolae de Ludus. După întrevăderea de la Severin cu regele Ungariei, de la sfîrșitul lui noiembrie 1406, Mircea a mai primit și cetatea Bran, unde a numit castelani și a așezat vama Țării Românești. Cetatea a rămas în stăpînirea sa și a fiului său Mihail pînă în iunie 1419¹.

Mircea a acordat, se pare, protecție sașilor din tîrgul Cîsnădie, îngăduindu-le să-și pască turmele în munții de sub stăpînirea sa, iar la vreme de război făgăduind să le trimită spre apărare un boier de-al său cu o ceată de „săgetași” (arcași călări), privilegiu întărit de fiul său Mihail, la 29 mai 1419.

Cu Știber de Știborich (Sciborzyć), voievodul Transilvaniei (1395-1401; 1410-1414), un credincios de neam polon al regelui Sigismund, Mircea a avut întotdeauna relații prietenești. Știber, cu oastea transilvană, l-a ajutat pe domnul român în 1396, atît înainte cît și după bătălia de la Nicopole (26 septembrie) să-și redobîndească tronul Țării

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978.

Românești, ocupat de vărul său Vlad I. În prima bătălie, în drum spre Nicopole, Știbor a înfruntat chiar pe Vlad cavalereste, „*într-o luptă dată de ei doi... fiind greu rănit acolo numitul Vlad, care se da drept voievod*”. Iar în decembrie 1396 - ianuarie 1397 l-a capturat pe Vlad la cetatea Dimboviței, după un asediu în toată regula.

Uterior, în 1412, voievodul Știbor a sprijinit prin reglementări scrise legăturile comerciale între toate țările române. La 21 iulie, el a întărit vechile vâmi care se plăteau la Rodna pentru comerțul de ambele părți cu Moldova, la 18 septembrie interzicând să se mai perceapă vamă la Brașov *negusturilor din Moldova care treceau spre Țara Românească*. Vama de la Brașov era de fapt cea care mai înainte se percepea la cetatea Bran (cedată lui Mircea).

Avem astfel o dovadă indirectă, dar relevantă, că negustorii moldoveni foloseau în relațiile lor comerciale cu Țara Românească drumul mai scurt prin partea de est a Transilvaniei, trecând pe la Brașov. Acesta era de altfel un obicei mai vechi, de vreme ce Știbor îl menționa ca atare: „*nimeni din părțile Moldovei, din părțile de sus, nu era dator să plătească nici o vamă în orașul sus-zis*”, iar Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, „*muștra cu seriozitate în scrisorile sale*” pe voievodul Transilvaniei, pentru impunerea recentă a negusturilor din țara sa la o vamă care mai înainte nu trebuiau să o plătească.

În aceeași lună, la 7 septembrie 1412, din Brașov, Știbor a confirmat rânduilele și „*statormicirile vamale*” privitoare la comerțul brașovenilor cu Țara Românească, inclusiv pe cele acordate mai de mult de către domnitorii munteni, din care până la noi a ajuns doar privilegiul lui Vlaicu-Vladislav, din 20 ianuarie 1368. Numai existența unor astfel de privilegii ale domnilor munteni explică, după părerea noastră, faptul că voievodul Transilvaniei se referea în actul de confirmare din 7 septembrie 1412 la vămile de la Brăila, Tirgșor și Tirgoviste, menționând plățile în moneda munteană, *ducatul*, care — fapt semnificativ — circula și în Țara Birsei.

Până în ultimul timp, istoriografia perioadei a făcut tot felul de presupuneri privitoare la faptul că Mircea a acordat brașovenilor un privilegiu asemănător de abia peste un an, văzându-se în aceasta o „*ezitare*” a domnului de a reveni la alianța cu Ungaria. În realitate, *negustorii din Țara Birsei*: brașoveni, rișoveni și alții, au fost cei care au solicitat lui Mircea o nouă reglementare vamală *de abia în august 1413*. Solicitarea lor a venit abia acum, deoarece împrejurările pentru comerțul sud-dunărean în cursul anului 1412 și în pri-

ma jumătate a lui 1413 nu fuseseră favorabile. Dincolo de Dunăre se desfășuraseră luptele pentru putere între fiii lui Baiazid: Musa Celebi — stăpînul Rumeliei și Mehmed Celebi — viitorul sultan, stăpînitorul Anatoliei, încheiate tocmai în iulie 1413. Ca atare, la sfîrșitul aceleiași luni, sau în primele zile ale celei următoare, negustorii din Țara Birsei, în frunte cu judele brașovean Valentin, s-au înfățișat lui Mircea, iar acesta le-a întărit, îndată și fără nici o ezitare, la 6 august 1413, privilegiile acordate de domnii anteriori. Drept urmare, aceeași delegație a solicitat domnului, prezentîndu-i și privilegiul din anul trecut, obținut de la Știbor, reglementarea statutului referitor „*la vămile amîndoror părților, adică a Țării noastre Românești și a Țării Birsei și să le întărim*”. În consecință, la 25 ale aceleiași luni august, printr-un nou act, Mircea a realizat în fapt „*uniunea vamală*” a Țării Românești cu Țara Birsei. Pe baza acestui act, reînnoit în 1421, putea fiul lui Mircea cel Bătrîn, Radu Praznaglava, să făgăduiască Brașovului și Țării Birsei: „*să fie o singură vamă cu Țara domniei mele*”. Un privilegiu similar a acordat Mircea și Sibiului, dar acesta nu s-a păstrat, fiind cunoscut doar din mențiuni indirecte.

Mircea a avut scrisorile relației de prietenie și colaborare cu Petru I (în imagine), unul dintre vrednicii înaintași ai lui Alexandru cel Bun

„Blocul românesc”

Cu Roman I (1392-1394)¹, fratele și succesorul lui Petru I pe tronul de la Suceava, relațiile lui Mircea au fost, de asemenea, prietenești. Influențat de titlul lui Mircea, Roman, sub care stăpînirea Moldovei a ajuns „*pînă la mare*”, s-a intitulat și el „*autocrat*”. Nici cu Ștefan I (1394-1399), urmașul lui Roman I, Mircea n-a avut relații încordate, cum s-a crezut pînă în ultimul timp. Este drept că legămîntul lui Ștefan față de Vladislav Jagiello, din 6 ianuarie 1395, includea între posibili inamici ai regelui Poloniei, față de care acesta trebuia ajutat, și pe „*voievodul Basarabiei*” (Țara lui Basarab, cum numeau polonii Țara Românească pentru a o deosebi de cealaltă Valahie, pe care în sec. XIV ei încă nu o denumeau Moldova), dar această prevedere generală nu se referea la Mircea, ci la Vlad I, rivalul domnului muntean.

O dezvoltare deosebită au cunoscut relațiile lui Mircea cu Moldova o dată cu urcarea pe tronul din Suceava a lui Alexandru cel Bun (1400-1432). Este posibil ca între Mircea și Alexandru să fi existat o legătură de rudenie. Astfel, ținînd seama de mentalitatea vremii, s-ar putea explica mai ușor sprijinul

¹ Magazin istoric, nr. 10/1981.

acordat lui Alexandru de către domnul Țării Românești în vederea obținerii tronului, în dauna lui Iuga „Ologul” (1399-1400). Până acum acest sprijin a fost interpretat, fără excepție, ca o acțiune militară a lui Mircea, în cursul căreia Iuga a fost luat în captivitate și dus în Țara Românească. Analiza atentă a izvoarelor narative ulterioare, nu indică însă cu siguranță o astfel de desfășurare.

Letopiseșul anonim al Moldovei, cel mai vechi și mai explicit izvor, arată doar că: „s-a ridicat domn în Țara Moldovei Alexandru voievod, iar pe Iuga voievod l-a luat Mircea voievod”. Alte cronici din secolul XVI înregistrează numai domnia de doi ani a lui Iuga și faptul că „a venit la domnie Alexandru voievod”, fără a aminti vreo acțiune militară a lui Mircea în sprijinul acestuia. Toate sînt însă de acord că Alexandru „s-a ridicat” sau „a venit” singur la domnie, adică a fost înscăunat de forțele interne. Dar cum ridicarea la domnie a lui Alexandru de către forțele interne nu se putea face decît prin înlăturarea lui Iuga, ce rost ar mai fi avut o campanie militară a lui Mircea, decît cel mult pentru înfrîngerea unei ulterioare împotriri a fostului domn? Oricum, Mircea putea „lua la sine” pe Iuga în multe feluri, expresia neavînd doar sensul de luare în prizonierat fie că i-a fost încredințat de noul domn, pentru a nu se refugia și a complota în Polonia sau Lituania, fie că Iuga însuși putea fugi în Țara Românească, unde Mircea „l-au luat la sine” (Grigore Ureche), adică la curte. Să nu uităm că tot astfel se exprima și Ștefan cel Mare, pe la 1481, în proclamația prin care cerea brăilenilor și buzoienilor să treacă de partea pretendentului muntean Mircea, pe care l-a „lăsat” pe lîngă sine în Moldova, spre a-l ajuta.

Dar dincolo de felul ajutorului dat de Mircea lui Alexandru la luarea domniei, o înțelegere între cei doi a existat cu siguranță. Și această înțelegere, exprimată printr-o sta-tornică colaborare a celor două mari personalități ale istoriei românești, a continuat vreme de 17 ani, pînă la moartea domnului Țării Românești. Dacă Petru I l-a sprijinit pe Mircea în primii ani de domnie, acesta, la rîndul său, a procedat la fel cu Alexandru cel Bun, tînărul fiu al lui Roman I. Cîrînd cei doi domni au încheiat, un tratat formal de alianță și bună vecinătate, pe care la 15 august 1475 regele Matias Corvin avea să-l evoce și să-l propună ca exemplu pentru reglementarea relațiilor dintre Ștefan cel Mare și Vlad Tepeș.

Observăm, de asemenea, că un cunosător al regiunilor Europenei răsăritene, ca Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, fost sol al lui Timur Lenk în Europa, autor al unui adevărat manual de geografie (*Libellus de Notitia Orbis*), redactat tocmai în perioada la care ne referim, adică înainte de 1404, la curtea regelui Franței, pentru informarea statelor europene, menționa existența „lîngă Marea cea Mare sau Pontică” a unei singure Valahii: „o țară mare”, care „are un domn al său”.

În fapt, el cunoștea realitatea existenței celor două țări românești, Moldova și Țara Românească, din moment ce preciza că „Valahia e numită cea Mare și cea Mică”, dar unitatea etnică a locuitorilor acestora și strînsa colaborare a domnilor lor, Mircea și Alexandru, l-au făcut să le descrie, semnificativ, ca pe o singură țară, cu un singur domnitor.

Un domeniu în care colaborarea lui Mircea cu Alexandru poate fi bine pusă în evidență este acela al relațiilor celor doi domni cu Polonia. Deschiderea de către Mircea, pe la 1403, a unei noi rute comerciale prin Țara Româ-

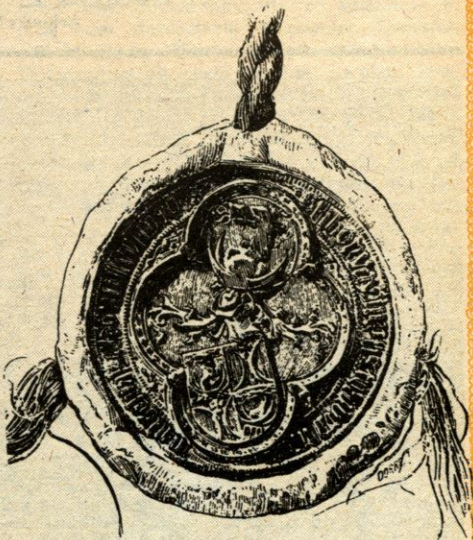

Cetatea Bran a fost, pe timpul domniei lui Mircea, un simbol al legăturilor dintre români

nească, pentru negustorii din Liov, dar și din restul Poloniei și al Lituaniei, prin acordarea unui privilegiu comercial acestor negustori, s-a înfăptuit de comun acord cu Alexandru cel Bun. Noua cale comercială era o ramură a „drumului moldovenesc”, care, la rîndul său, reprezenta o parte însemnată a drumului comercial ce unea bazinul baltic cu acela al Mării Negre. Privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun acelorasi negustori lioveni, la 6 octombrie 1408 arată că produsele importate și exportate de aceștia din Țara Românească treceau prin Moldova. Un an mai tîrziu, cînd Mircea, la rîndul său, a acordat negustorilor lioveni un al doilea privilegiu, legătura comercială a acestora cu Țara Românească era menționată în document ca un „obicei”. Ca și în cazul negustorilor lioveni, Mircea și Alexandru au arătat unitate de vederi și în privința celor brașoveni, primul privilegiu comercial dat brașovenilor de către un domn al Moldovei — Alexandru — a fost influențat desigur de actele similare acordate de Mircea cel Bătrîn.

Colaborarea dintre cei doi domni a îmbrăcat însă preponderent aspecte politico-diplomatice. Astfel, în 1411, cînd amenințați din nou de pretențiile regelui Ungariei și răspunzînd propunerilor din aprilie-mai făcute de regele Poloniei, care căuta și el aliați împotriva aceluiași Sigismund de Luxemburg, Mircea și Alexandru au acționat evident în mod unitar. La 17 mai 1411, din cetatea Giurgiului, Mircea a redactat textul unui nou „*tratat de prietenie neclintită*” negociat cu regele Poloniei. Pe lîngă obișnuita clauză de ajutorare reciprocă la cerere a părților împotriva lui Sigismund, Mircea socotind că regele Ungariei ar putea încerca „cu dușmănie să ne supună pe noi sau Țara noastră”, a adăugat o nouă prevedere. Conform acesteia, în cazul unui atac al lui Sigismund asupra Poloniei, respectiv a Țării Românești, partea cealaltă trebuia să răspundă deîndată printr-o contraofensivă asupra stăpînirilor lui Sigismund, fără a mai aștepta cererea de ajutor a partenerului atacat. Solii lui Mircea, în drum spre Polonia, s-au înfățișat cu noul tratat lui Alexandru, aflat la Roman. Cîteva zile mai tîrziu, la 25 mai 1411, Alexandru a elaborat și el propriul său tratat cu regele Poloniei, care conținea aceleași cazuri de luptă împotriva regelui Ungariei. Sub influența, vizibilă în parte și în redactare, a tratatului lui Mircea, Alexandru a introdus în textul său emis la Roman o prevedere similară celei noi cuprinsă în actul

domnului Țării Românești. Aceasta, deși Alexandru, spre deosebire de Mircea, era oricum asigurat de ajutorul regelui Poloniei printr-o mai veche legătură feudală. Cu textele celor două tratate, din 17 și 25 mai 1411, solii lui Mircea și Alexandru s-au înfățișat împreună lui Vladislav Jagiello, aflat în Lituania, cele două acte păstrîndu-se apoi în arhiva coroanei.

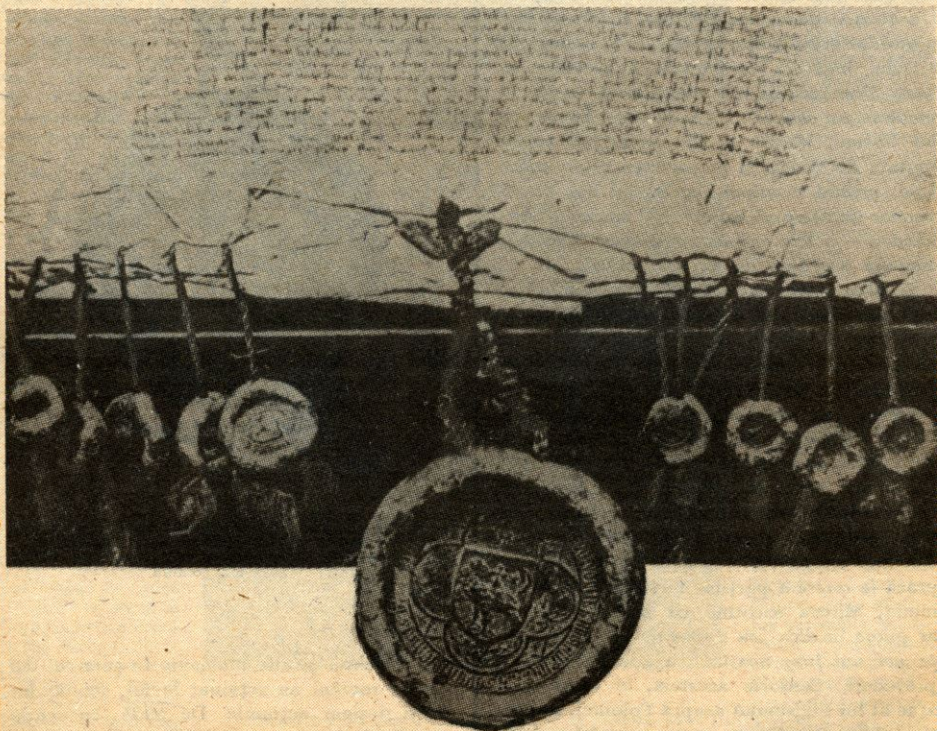
Și cu Stibor, voievodul Transilvaniei (a cărui pecete este redată în această imagine), Mircea a avut legături prietenești, ostile lor reunite înfrîntînd în repetate rînduri dușmanul comun

Au existat și alte momente în care cei doi domni români au acționat la fel, coordonîndu-și desigur acțiunile. De pildă, cu ocazia trimiterii de ajutoare militare regelui Poloniei, în timpul „Marelui Război” al uniunii polono-lituanice cu ordinul cavalerilor teutoni (1409-1411), sau în vremea conciliului de la Constanța (în Baden), din 1414-1418.

Toate acestea îndreptățesc părerile despre existența aceluși „bloc românesc”, cristalizat încă la sfîrșitul veacului XIV, despre care vorbea Nicolae Iorga, și care izvoră din necesitățile obiective ale societății românești. Așadar, poate mai mult decît în alte privințe, Mircea a jucat un rol de seamă tocmai în domeniul, pînă acum mai puțin cercetat, al relațiilor interromânești. ■

PERSONALITATEA DOMNITORULUI ÎN ACTE DE CANCELARIE

VIRGILIU Z. TEODORESCU,
Arhivele Statului

17 mai 1411. La Giurgiu — cetatea de pe Dunăre — domnitorul Mircea și marii boieri din sfatul domnesc validează un document extern de deosebită importanță: tratatul de alianță româno-polon. Nouă sigilii de dregători și pecetea mare (a țării) și cea mică (personală a voievodului) autentifică actul. Pe ambele peceti — cea mare în latină, cea mică în slavonă — în exergă se află înscris: „Io Mircea, marele voievod...”. O formulă ce relevă prestigiul de care se bucura domnitorul Țării Românești atât în interiorul țării, cât și dincolo de hotarele ei.

În imagine: facsimil din tratatul de alianță încheiat la 17 mai 1411, la Giurgiu, între Mircea cel Mare și Vladislav Jagiello, regele Poloniei.

Denumiri precum „cel Mare”, „cel Viteaz”, „cel Bun”, „cel Înțelept”, „cel Drept” sînt numai cîteva din cele ce s-au adăugat numelor voievozilor care, prin faptele lor de organizatori de țară, apărători ai gliei strămoșești, legiuitori, diplomați, ctitori de cultură au rămas pildă pentru urmași. În șirul acestora se înscrie la loc de frunte și Mircea voievod gloriosul biruitor de la Rovine¹, al cărui

¹ Informațiile furnizate de izvoarele istorice au făcut ca o parte a istoricilor să plaseze desfășurarea luptei la 10 octombrie 1394, în vreme ce mai recent alții o datează 17 mai 1395. „Data adevărată — se consemnează în *Istoria militară a poporului român*, vol. II, p. 472 — a acestei memorabile bătălii, 17 mai 1395, admisă recent în istoriografie, înlătură orice discuție asupra caracterului ei: a fost o victorie categorică, și anume o victorie românească”.

nume îl găsim asociat cu asemenea calificative într-o serie de documente atît din țară, cît și de peste hotare. Unul din documentele de peste hotare în care găsim o astfel de titulatură este o scrisoare adresată de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, la 23 martie 1399, comitelui Ioan de Paszto, fost jude al Curții regale. În textul respectiv, se amintește despre o scrisoare trimisă regelui la 7 martie 1399 de către „*măritul bărbat* [s.n.], domnul Țării Românești”. La 23 septembrie 1403, două documente emise din cancelaria voievodală folosesc formula „*mare voievod al Țării Basarabiei* [adică stăpînită de dinastia Basarabilor]”. Acestor prime documente interne și externe li se adaugă, în anii următori altele. La 6 februarie 1410, în scrisoarea trimisă, din Jedlinia, de Vladislav Jagiello lui Mircea, scrisoare în care se rennoiau stipulațiile tratatelor de alianță încheiate între Polonia și Țara Românească, regele Poloniei îl definea pe voievodul muntean ca „marele domn Mircea”. Formula „marele domn” o întîlnim și în reprezentările sigilare, deci însemne destinate să dea caracter oficial, solemn unor acte de cancelarie.

Deosebitul respect pentru personalitatea și faptele domnului Țării Românești reiese și din felul în care urmașii la domnie, voievozii din secolele următoare, i-au menționat numele, însoțindu-l adesea de apelativul „cel Mare”. Astfel într-un document din 23 iulie 1512-1513 (anul este incert), Neagoe vodă Basarab menționa între donatorii mănăstirii Cutlumbus de la Muntele Athos pe „Io Mircea, *marele voievod* [care] a înnoit sfîntul și atotcinstitul hram... făcîndu-l ctitorie a Țării Românești”. Antecesor al lui Neagoe la domnie, Mihnea I (1508-1510) ținea la rîndul lui să amintească în documentele de danie în chip deosebit „cartea [hrisovul] străbunicului domniei mele Mircea voievod și apoi cărțile tuturor domnilor pe rînd”, dovadă a prețuirii deosebite pentru marele său înaintaș.

În chip constant, Mircea voievod s-a bucurat de respectul lui Mihai Viteazul, care în documentele vremii sale făcea mențiuni la hrisoave din timpul marelui său înaintaș, întărindu-i daniile. „Și prima întărire — se arată în documentul de danie din 4 ianuarie 1594, către mănăstirea Tismana — să-i fie satul numit Jircovți, și seliștea Stancîșor la balta Bistrețului, și Breșnița, și amîndouă Vărovnicele, și Prilipeț, și Petrița, și Virbița, și satul Jidovștița, și cu Potocul și cu Virtejul de la Mijloc la Dunăre, tot la «*rușeli*» și venit din opt pescării și Dunărea de la Padina Nucilor pînă la punea de sus și Vodița Mare și amîndouă părțile cu nucii, cu livezile și cu siliștele Bahnei și mo-

rile la Bistrița și Bistrița cu tot hotarul. Pînă aci se sfîrșește hrisovul lui Mircea voievod cel Bătrîn. Iar cine va călca și va strica și va clînti judecata domniei mele și va strica pomana domnilor bătrîni, pe acela domnul Dumnezeu să-l nimicească”.

Respectul pentru personalitatea voievodului reiese și din felul în care numele său este evocat în raport cu acela al altor înaintași la tronul țării sau al unor conducători de stat învecinate. Semnificativ este, în acest sens, documentul din 15 aprilie 1626, prin care domnitorul Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea, întărea ca egumen al Tismanei pe părintele Serghe: „a citit domnul — se arăta în document —, cu toți dregătorii din divan și cartea bătrînului Sigismund [Sigismund de Luxemburg] craiul de la Buda, cărțile bătrînului Iancu voievod [Iancu de Hunedoara] și la Sibului din Țara Ardealului, ale lui Ștefan Despotul, fiul cneazului Lazăr din Țara Sîrbească, ale domnilor *marele* [s.n.] Mircea voievod, care a fost la Turnu Severin...”. Așadar, în vreme ce foștii regi și voievozi erau amintiți doar cu numele, Mircea era supranumit „cel Mare”, definiție ce trebuia să ilustreze, în ochii emitenților și ai beneficiarilor actului, calități deosebite, de natură să-l deosebească de ceilalți donatori.

Denumirea de „cel Mare” o găsim, de asemenea, în documente emise de Matei Basarab. De pildă, într-un act din 10 aprilie 1643, Matei Basarab întărea mănăstirii Cozia stăpîniri în județul Teleorman dăruite de „Mircea voievod cel Mare”.

Felul în care numele voievodului român a fost folosit în documentele vremii și-a găsit reflectarea în scrierile istorice. Cu numele „cel Mare” a intrat Mircea voievod și în istoriografia modernă românească. În *Istoria românilor din Dacia Traiană*, A.D. Xenopol a consacrat un subcapitol „predecesorilor lui Mircea cel Mare” și un altul, în care tratează în mod special această glorioasă domnie. Dimitre Onciul și-a intitulat cursul pe care în calitate de profesor universitar l-a susținut la Catedra Seminarului de Istoria Românilor „Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun”. Chipul lui Mircea cel Mare a fost răspîndit la începutul veacului pe mii de cărți poștale ilustrate, iar Societatea Numismatică Română a bătut, în anii 1904-1905, o suită de medalii evocînd o serie de domnitori, printre care și Mircea cel Mare.

Astfel, peste veacuri, prețuirea contemporanilor și, deopotrivă, a urmașilor și-a găsit expresia și în documentele de cancelarie, care în forme lapidare, dar expresive, au exprimat admirația și prețuirea pentru personalitatea și faptele domnitorului urcat acum șase veacuri pe tronul Țării Românești. ■

TEZAURE DIN VEACUL LUI

MIRCEA CEL MARE

VENERA RĂDULESCU,

Muzeu de istorie al R.S. României

Indelungată și bogată în înfăptuiri, domnia lui Mircea cel Mare a însemnat și o epocă de deosebită prosperitate economică, exprimată între altele prin avântul deosebit al meșteșugurilor și negoțului. Din privilegiile comerciale acordate de domnitor negustorilor din Brașov și din Liov aflăm de o serie de mărfuri, care, alături de unelte și arme, se bucurau de mare

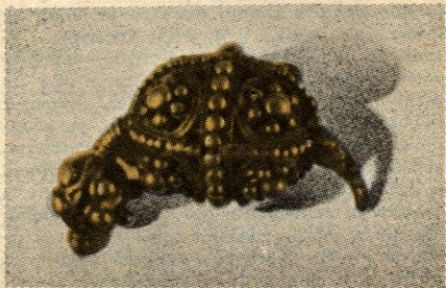

căutare în acea vreme în țările române: postavuri și catifele „de Ipria” (din Flandra), „de Colonia” (din Germania) sau „de Cehia”, mătăsuri de tot felul și mirodenii aduse din Orient. Nu lipseau nici obiectele din aur și argint. Unele din import, dar cele mai multe autohtone, făurite de iscusiți meșteri. Tezaurile descoperite pe teritoriul românesc sud-carpatic și datate la sfârșitul sec. XIV și în prima jumătate a sec. XV (deci într-o perioadă acoperită în cea mai mare parte de domnia lui Mircea cel Mare) cuprind obiecte ce relevă o creație de mare diversitate: piese laice și de cult, ferecături pentru cărți, bijuterii de tot felul. Analiza lor îngăduie desprinderea unor concluzii deosebit de importante pentru reconstituirea vieții artistice și culturale din țările române în perioada amintită. Tezaurile conțin piese cu motive ornamentale uzuale în toate cele trei țări românești, ceea ce arată că respectivele obiecte circulau în tot spațiul românesc. Multe piese au fost lucrate, de exemplu, în ateliere sau de către meșteri din

Transilvania; motive ornamentale descoperite în Muntenia le regăsim aldoma, în Moldova. Modul în care au fost lucrate evidențiază, de asemenea, o colaborare a meșteșugurilor munteni, transilvăneni sau moldoveni, ceea ce a avut ca rezultat o simbioză artistică în care se pot distinge numeroase trăsături comune. Putem vorbi, totodată, de menținerea încă multă vreme a tradiției bizantine, știut fiind că țările române au gravitat în sfera acestei culturi și că ulterior — mai ales după căderea Constantinopolului — au avut un important rol de protecție a acestei moșteniri.

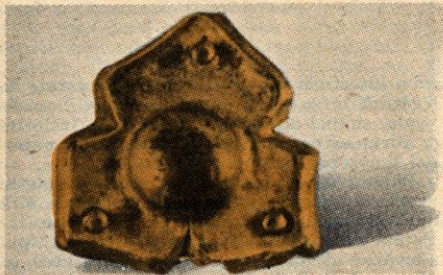
Intrucât numărul tezaurilor este mare și în limitele spațiului acestui articol nu e posibilă o prezentare detaliată a descoperirilor, vom enumera cele mai importante obiecte, de natură să ne ofere o imagine cât mai sugestivă asupra acestor valoroase vestigii istorice și de artă.

DIADEMELE — podoabe pentru cap — se înscriu printre cele mai valoroase piese, deosebiți ca realizare artistică. Astfel la *Olteni*, jud. Teleorman a fost descoperit un tezaur în compoziția căruia s-au aflat și plăci pentagonale din argint, unite între ele prin șarniere, bijuterie de o deosebită finețe artistică. De aceste plăcuțe sînt prinse lăntșoare decorate cu mărgelă de argint și terminate cu pandantive triunghiulare fin cizelate. Fragmente de la o altă diademă — găsite tot la

Olteni — arată că respectiva bijuterie avea ca ornamente pietre din cristal alb de stîncă de o deosebită puritate.

CERCEII DE TÎMPLĂ — lucrați după moda din secolele XIII-XIV, din verigă de sîrmă de argint, împletită în două, pe care erau înșirate, în partea inferioară, mărgele de argint. Exemplare de mare valoare s-au aflat în tezaurele descoperite la **Olteni**, amintit mai sus, la **Cetățeni**, jud. Argeș, **Sușița**, jud. Dolj. Podoabe lucrate după aceeași tehnică au fost găsite și la **Colul Merii-Popricani**, județul Iași, într-un tezaur ascuns datat în sec. XVI — fapt semnificativ pentru unitatea culturală românească.

BRĂȚĂRILE — două exemplare întregi descoperite la **Basarabi-Calafat** fac parte din așa-numitele brățări deschise, realizate prin torsionarea unei tije metalice. Alte tipuri de brățări au fost realizate prin împletirea mai multor sîrme de argint sau din plăcuțe de diverse forme geometrice, decorate cu pietre ornamentale, cercuri filigranate sau perle metalice.

INELELE — cele mai răspîndite bijuterii în evul mediu, fac, de asemenea parte din piesele contemporane epocii lui Mircea cel Mare. Cele mai multe aveau forme și decor simplu, fiind produse de atelierele locale și destinate păturilor sociale de mijloc: țirgoveți, meșteșugari, țărani liberi. Deseori înțîlnim însă și inele ce serveau și ca sigilii. Astfel din săpăturile făcute la **Drobeta-Turnu Severin** provin mai multe exemplare a căror montură e ornată prin gravare, cu motive geometrice, vegetale, o acvilă cu aripile întinse ș.a.m.d. La **Măicânești** (în preajma Capitalei) s-au găsit podoabe similare. Alte bijuterii de acest fel, datînd din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn, au fost găsite la **Olteni**, **Cetățeni**, **Suslănești**, **Verbicioara** ș.a.

De o deosebită valoare artistică sînt inelele de aur, descoperite în necropola voievodală de la Curtea de Argeș, în 1920, cu prilejul cercetărilor de la Biserica Domnească. Un exemplar extrem de prețios este inelul ce a aparținut lui Nan Udobă — mare boier —, care la 1388 făcea danii ctitoriei lui Mircea de la Cozia. Inelul, expus în Tezaurul Muzeului de istorie al R.S. România, are o piatră sigilară foarte veche, datînd din sec. III e.n.

În același mormînt de la Biserica Domnească a mai fost găsit un inel cu diamant slefuit, montura fiind flancată de doi lei afron-

tați — piesă de un rafinament artistic greu de egalat.

PODOABELE VESTIMENTARE (aplice, pafte, garnituri de centură) sînt și ele des întîlnite în descoperirile arheologice. Piese valoroase au fost găsite în tezaurele de la **Olteni**, **Gogoșu** ș.a. Unele din aceste podoabe erau adevărate opere de artă. Fresca lui Mircea de la Cozia ni-l arată pe marele domnitor purtînd o pafte bogat ornamentată.

TĂVIȚA DE ARGINT AURIT GĂȘITĂ ÎN TEZAURUL DE LA GOGOȘU, ornată în medalionul central cu reprezentări fantastice (grifoni, griptori etc.) cizelate cu extremă finețe, fragmente de la alte tăvițe identificate în diferite tezaure sînt ilustrative pentru fastul ceremonialului de la ospețele domnești, dîndu-ne o imagine elocventă a strălucitoarei vieți de curte.

Nu putem să nu amintim — în această succintă prezentare — piesele de cult, veritabile capodopere de artă: *Cădelnița de la Tismana* — cea mai veche piesă de argintărie păstrată în Muntenia și care rămîne, deocamdată, un unicat al genului. Cădelnița este o realizare a unui meșter brașovean sau sibian, cum o dovedește tehnica de execuție.

Între operele artistice din vremea lui Mircea cel Mare se numără *Tetraevanghelul* lui Nicodim realizat în 1404-1405. În prezent la Muzeul de istorie al R.S. România, exemplarul reprezintă o capodoperă a artei miniaturistice românești, și, totodată, un prototip pentru ferecăturile în argint. Călătorînd la jumătatea secolului XVII prin Țara Românească, sirianul Paul de Alep își exprima admirația pentru acest exemplar vechi scris „cu slove de o finețe minunată pe un pergament frumos. Este împodobit cu argint”. Copertele au fost lucrate prin ciocănire, pe spatule plăcii de metal, în tehnica numită „au repoussé”. Reliefulurile, la prima vedere aspre, sînt realizate cu o remarcabilă siguranță și forță a desenului. Unele detalii de compoziție ca și o serie de motive decorative aflate pe ferecătura acestui evangheliar se regăsesc în sculptura în piatră și în pictura Coziei.

Tezaurele epocii lui Mircea voievod constituie astfel una din cele mai tulburătoare imagini ale deosebitei înfloriri culturale și artistice, care, alături de attea remarcabile realizări în toate domeniile vieții economice, politice și administrative românești ilustrează domnia marelui voievod. ■

COZIA — VESTITA CTITORIE

A UNUI MARE VOIEVOD

GHERASIM CRISTEA

Ne-au rămas de la marii voievozi ai neamului românesc chipuri zugrăvite pe ziduri, portrete în stampe și miniaturi vechi, hrisoave cu peceti, pagini de cronică și versuri în legende. Dar mai ales ne-au rămas de la cei mai vestiți înaintași monumentele în care ei au vrut să exprime toată voința lor de mai bine, de măreție, afirmare și perpetuare a poporului nostru. De numele fiecăruia dintre marii conducători ai neamului românesc sînt legate nepieritoare monumente de artă și cultură. Numele lui Ștefan cel Mare ne amintește de Putna; cel al lui Neagoe Basarab de Mănăstirea Argeșului; al lui Constantin Brîncoveanu de comorile de artă de la Hurezi. Tot așa, amintirea lui Mircea cel Bătrîn (cum i-au spus, preîндуindu-i înțelepciunea, urmașii) este perpetuată de Cozia, piatră de hotar în isto-

ria arhitecturii și picturii românești, cetate de legătură între Țara Românească și Transilvania, simbol al unei epoci de mare înflorire și afirmare pe plan politic și cultural, național și european a poporului nostru.

Putem, oare, descifra din ziduri și pietre vechi, din fresce patinate și odoare de altă dată personalitatea celor care le-au ctitorit? Putem reconstitui, după șase secole, chipul adevărat al lui Mircea voievod din ceea ce păstrează Cozia?

Cinstirea pentru faptele de seamă ale marelui voievod și, deopotrivă, dorința de a-l cunoaște mai bine prin realizările sale au determinat recenta restaurare a Coziei. Se cuvenea ca sărbătorirea a șase sute de ani de la venirea lui Mircea la tronul Țării Românești să-i afle ctitoria cît mai aproape de for-

ma în care a ridicat-o el. Se cuvenea reconstituirea ambianța în care, în plină glorie a puterii sale politice și militare, Mircea voievod inaugura monumentul care avea să-i veșnicească numele.

În lunga sa dăinuire de peste o jumătate de mileniu Cozia a avut nevoie areareori de „reparații capitale“. A fost prea tmeinic durată în piatra de la malurile Oltului, între 1388-1393, pentru a impune asemenea reparații. Cum era de așteptat, marii ctitori ai neamului românesc au înscris în grija lor și Cozia, pentru rațiuni spirituale, culturale, dar desigur și politice: domnitorii Neagoe Basarab și Constantin Brîncoveanu, la răstimpuri de unul-două veacuri, au redat viața monumentului marelui lor înaintaș: au refăcut chiliile, fîntînile, au reparat biserica, au înnoit pictura, au dat întregului ansamblu o nouă demnitate prin „case domnești“, făcînd din Cozia o reședință princiară.

Constantin vodă Brîncoveanu a înzestrat Cozia cu candelabre (existente pînă astăzi), confecționate din porunca lui la Nürnberg în 1691. Inițiative pentru repararea Coziei au fost consemnate și în continuare. Le amintesc documente din anii 1858, 1859, 1863, 1880, dar cel mai adesea acestea au rămas simple proiecte. Între 1880 și 1919, Cozia a împărțit soarta unora din așezămintele medievale românești, de a servi unor scopuri străine minirii lor: a fost succesiv închisoare, azil de pensionari, iar în timpul primului război mondial a adăpostit caii trupelor germane, legați citeodată chiar de stîlpii de piatră ai mormîntului lui Mircea voievod, profanat de ocupanți în 1917, cînd piatra tombală a fost aproape distrusă.

După 1928 s-au întreprins noi eforturi pentru restaurarea venerabilului monument, mereu mai primejduit de multisecularul asalt al apelor vijelioase ale Oltului. Dar readucerea lui la demnitatea unor ctitorii voievodale a fost opera anilor de avînt și dezvoltare ai socialismului, îndeosebi ai ultimelor două decenii, după vizita făcută de conducătorul țării, secretarul general al Partidului Comunist Român, la 11 iunie 1966.

Lucrările de restaurare, săpăturile arheologice, cercetările privind istoria monumentului și valorificarea colecțiilor sale de bunuri cultural-artistice în muzeu au prilejuit verificarea informațiilor mai vechi privind trecutul Coziei, ca și obținerea de date noi. Asemenea informații pot fi împărțite în două categorii: cele privitoare la Mircea cel Mare și cele care subliniază rolul Coziei în istoria socială și culturală a României.

Planul monumentului, proporțiile sale, locul așezării, dotația sa inițială dovedesc gradul superior de dezvoltare a Țării Românești către sfîrșitul secolului XIV. Construcția unui asemenea lăcaș în stil bizantin, adaptat genului creator românesc, așadar cu un spor de simț al măsurii și de logică, caracteristic arhitecturii românești medievale, presupune informație, rafinament al gustului și posibi-

lități materiale proprii unui stat organizat și prosper și unui cîrmuitor luminat. Planul treflat arată încadrarea hotărîtă în tradiția de construcție răsăriteană, pronaosul încăpător — intenția ca monumentul să servească drept necropolă domnească. Cozia este deci prin excelență, fundația lui Mircea — aceea în care a concentrat maximum din voința și posibilitățile sale culturale și pe care a destinat-o de la început să-i poarte numele peste veacuri. Cuvintele din hrisoavele de danie o arată explicit. Decorația exterioară realizată prin alternanța de blocuri mari de piatră albă și rînduri de cărămidă roșie denotă o bună cunoaștere a stilului arhitectonic bizantin și sîrbesc. Ancadramentele de piatră ale ferestrelor sînt variate (fiecare fereastră cu motive diferite) și de un gust rafinat. Pictura originală păstrată în pronaos este, de asemenea, de stil bizantin. Ultima restaurare încheiată anul acesta a dus la descoperirea de fragmente de pictură originală și pe pereții altarului.

Așezarea Coziei, pe malul drept al Oltului, în apropierea trecătoarei Turnu Roșu spre Transilvania este strategică, dovînd și funcțiunile militare ale monumentului. El este apărat, pe o latură, de vijelioul rîu, dar și de zidul înalt. Pe celelalte laturi, incinta împiedică orice agresiune. În secolul XIV, zona era acoperită cu păduri străbătute doar de Olt și de drumul spre Transilvania. Apela-tivul Cozia vine de la nucia foarte numeroși. (În cumană — koz = nucă.) De altfel, în unele documente mănăstirii i se spune și „de la Nucet“ sau, pur și simplu, Nucet. Locul oferea avântajul izolării, dar și al vecinătății hotarului și al șoselei ce ducea spre el, construită încă de pe vremea romanilor pentru cazuri de primejdii și refugiu. După tradiție, această așezare a lăcașului ar fi fost aleasă de vestitul Nicodim de la Tismana, cărturar, artist și sfătuitor al lui Mircea, dar este probabil că domnitorul însuși să fi hotărît asupra calităților strategice ale locului ctitoriei sale.

Necropolă a marelui voievod, Cozia a ocupat un loc de seamă în preocupările sale, fiind înzestrată cu bogate venituri, scutiri de dări, sate și moșii, între care așezămintele de la Călimănești și Cotmeana. Este important de semnalat că frumosul titlu al lui Mircea de „mare voievod și domn... peste toată Țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătarești, și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului“ — titlu definind întinderea de atunci a Țării Românești se află și în cîteva din hrisoavele de danie către Cozia din anii 1388-1415. De observat, de asemenea, că din cele 31 documente interne păstrate de la Mircea cel Bătrîn, 11, deci o treime, privesc Cozia — ceea ce arată importanța atribuită de domnitor acestui așezămînt și permanenta grijă ce o avea pentru ea.

Recenta restaurare a permis curățirea picturii refăcute în 1705 de zugravul Preda și fiii săi Ienache, Sima și Mihai. Ei

au reprodus tabloul citorilor, reprezentându-l pe marele Mircea voievod în costum de cavaler, purtând pe genunchi emblema heraldică a împăraților bizantini: vulturul bicefal. Este una din cele mai categorice dovezi despre rolul politic pe care și-l asumaseră domnitorii țărilor române în fața de cadere a Imperiului bizantin, acela de protector ai Creștinătății răsăritene, de continuatori ai bazileilor, din Constantinopol, operă numită de Iorga „Bizanț după Bizanț”.

Cozia a perpetuat, în amintirea tuturor generațiilor din epoca medievală și modernă, anii de glorie politică și culturală ai lui Mircea cel Mare. Numeroși domnitori i-au întărit proprietățile. Doamna Teofana, mama lui Mihai Viteazul, s-a retras la Cozia în 1601, unde a murit patru ani mai târziu, fiind înmormintată lângă Mircea voievod. În 1653, Paul din Alep, cărturarul sirian a făcut o frumoasă descriere a monumentului, considerat una din „podoabele Țării Românești”. Între 1718-1739, când Oltenia a fost ocupată de trupele habsburgice, Cozia figura frecvent în actele și rapoartele administrației austriece. În 1821, între zidurile fortificate ale Coziei s-au așezat, un timp, și pandurii lui Tudor Vladimirescu.

De numele Coziei sînt legate și momente importante ale culturii românești medievale și moderne. În creația imnografică românească este cunoscut Filotei de la Cozia (fost logofăt al lui Mircea cel Bătrîn, sub numele de Filos, amintit într-un document din 1398), alcătuitor al unor versuri (pripiele)¹ care au circulat sute de ani în toate literaturile din Europa orientală și de sud-est. La Cozia, în 1649, Mardarie a redactat cunoscutul *Lexicon slavo-român*, instrument necesar înlocuirii în cultura noastră a slavonei culimbară română. Spre sfîrșitul secolului XVII, Ștefan de la Cozia a copiat aici o serie de manuscrise. Așezămîntul avea, desigur o activitate culturală de tradiție, deoarece înfilnim și alți copişti și traducători care au activat aici, ca Popa Iani — la mijlocul aceluiași secol, Gheнадie — în 1747, un poet, Chezarie — în 1750, Antim — în 1765-1767 și alții. În 1861, Alexandru Odobescu a găsit în biblioteca de la Cozia peste 200 volume, tipărituri și manuscrise.

Multe din aceste cărți se găsesc azi în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România și ale Direcției Generale a Arhivelor Statului din București, unde se păstrează și 50 pachete de documente provenind de la același așezămînt, la Filiala din Rîmnicu-Vilcea fiind alte 142 documente. Ediții rare și manuscrise figurează în muzeul Coziei, alături de picturi vechi, obiecte de orfervărie și broderii de artă, mărturisind despre bogata istorie de șase secole a monumentului, lăcaș de cultură, cetate de apărare, simbol al uneia din cele mai strălucite personalități politice care s-a identificat cu destinele neamului românesc: Mircea voievod cel Mare. ■

¹ Cîntări alcătuite din cîte șase versuri luate din psalmi, ce se întonează la diverse sărbători.

„IO MIRCEA, MARE VOIEVOD”

(Urmare din p. 5)

de ofensivă împotriva otomanilor, nu mai avea șanse de reușită. El a încercat atunci un nou plan; a adăpostit în Țara Românească pe un reformator al Islamului, pe șeicul Bedreddin, care preconiza un plan de reforme îndrăznețe, ce atingeau chiar întocmirea socială a Imperiului otoman. Dar Bedreddin a fost prins de sultanul Mahomed și spînzurat.

Nemulțumit de ajutorul acordat de Mircea rivalilor săi, în 1417, Mahomed a întreprins o nouă expediție în Țara Românească. Cu oști reduse la număr în comparație cu cele ale otomanilor și nebeneficiind de ajutorul aliaților creștini, ce s-au dovedit incapabili să acționeze unitar, Mircea cel Mare a găsit totuși soluția de salvagardare a autonomiei statale a Țării Românești. Prin plata unui haraci anual, el a obținut un statut internațional de respectare a integrității statale a Țării Românești. Aceași măsură o va lua mai târziu, la sfîrșitul glorioasei sale domnii, și Ștefan cel Mare pentru Moldova.

Domnia lui Mircea voievod a însemnat o epocă luminoasă în istoria românilor. Prin calitățile sale de viteaz comandant și abil diplomat, el a înșuflet încredere poporului român în victoria cauzei lui și a obligat pe otomani să renunțe la ideea de a cucerii pămîntul românesc. Acest fapt capital a permis țărilor române să-și păstreze fără întrerupere viața politică proprie, înlesnind creația românească în diferite domenii de manifestare.

Prin victoriile repurtate, Mircea cel Mare a atras atenția lumii europene asupra vitalității, eroismului și dragostei de libertate a poporului român. Aprecierea care i-a fost dată lui Mircea de cronicarii timpului arată că dintre forțele europene consecvent antiotomane, Țara Românească era, în primii ani ai veacului XV, cea mai puternică.

În 1918, în timpul ocupației germane, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la moartea marelui voievod, într-o comunicare academică, străbătută de cald patriotism și vibranță demnitate națională, D. Onciul evoca personalitatea lui Mircea ca simbol al rezistenței dătătoare de speranțe, în împrejurările grele în care se afla atunci patria.

Numele lui Mircea voievod este puternic înscrustat în conștiința românească; el a fost invocat în împrejurări grele ca simbol de înțelepciune politică. Și aceasta pentru că Mircea, supranumit cel Mare pentru deosebitele sale înfăptuiri, a înțeles interesele poporului, necesitatea luptei de apărare a independenței țării și a stat neclintit în fruntea acestei lupte. ■

RELAȚIILE ÎNALTULUI COMANDAMENT ROMÂN CU ALIAȚII ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

La mijlocul lunii noiembrie 1916¹, pentru a opri pătrunderea forțelor militare de invazie ale Puterilor Centrale în zonele de interes strategic din Oltenia, și Muntenia, înaltul comandament român a luat măsurile cuvenite, concepiind și pregătind operația rămasă în istorie sub numele de „bătălia Bucureștilui“, desfășurată între 20 noiembrie și 3 decembrie 1916. În urma demersurilor repetate ale părții

române, sprijinită în eforturile sale și de înaltul comandament francez, Marele Cartier General Rus a dispus ca un corp de armată rus să fie dirijat spre zona cuprinsă între Argeș și Neajlov.

În acest spațiu, situat la vest de București, armata română, executînd cu vigoare o amplă manevră pe linii interloare, a fost pe punctul de a încercui și nimici gruparea de invazie germano-bulgaro-otomană, conturîndu-se condiții favorabile pentru respingerea ofensivei

¹ Magazin istoric, nr. 8/1986.

Furtună în Adunarea Națională Franceză...

În numărul trecut¹, am publicat un prim grupaj de extrase din stenograma dezbaterilor care au avut loc în cadrul Camerei Deputaților din Franța în zilele de 28-30 noiembrie 1916 și care au avut ca subiect modul în care Franța și ceilalți semnatari ai tratatului de alianță cu România din 17 august 1916 și-au îndeplinit obligațiile pe care și le asumaseră prin convenția militară care însoțea tratatul politic.

În cele ce urmează, am făcut loc altor extrase semnificative desprinse din aceeași stenogramă al cărei text original a fost publicat în Journal Officiel, din 10 noiembrie 1920. Precizăm că întreruperile de text din versiunea românească au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Acolo unde a fost nevoie, redacția a dat unele explicații în subsol.

Președintele Camerei: Dl. Emile Constant are cuvîntul, pentru a-și dezvolta interpelarea sa asupra lipsurilor evidente existente în acordurile strategice care au precedat loialul concurs al României.

Dl. Emile Constant: ...Obiectul interpelării mele: România. Da, domnule președinte al Consiliului, ne-ați spus ieri, ați fost constrîns să ne mărturisii: „N-am fost urmași în sfaturile noastre. Am arătat României și Rusiei că interesul comun era de-a merge la Sofia,

dar trebuia ținut seama de simfămintul național român. Erau, apoi, considerațiile rusești!”

Dar nu erau, oare, și considerații franceze?... Ce-ați făcut înainte de prepararea intrării României în război? Ați trimis la fața locului ofițeri calificați

¹ Magazin istoric, nr. 8/1986.

generale executate de Puterile Centrale între Carpați și Dunăre. Intervenția tardivă a diviziilor ruse însă și pătrunderea prin surprindere a unor coloane mobile austro-germane în centrul dispozitivului român au obligat Marele Cartier General Român să procedeze la ruperea contactului cu inamicul și la retragerea trupelor din subordine la est de București.

La sfârșitul anului 1916 s-a reușit să se oprească înaintarea trupelor adversarilor pe ali-

Toate resursele țării

Campania anului 1917 a pus înaltului comandament român noi probleme de ordin organizatoric, strategic și de aprovizionare cu armament modern și cu muniții. Angajând plenar resursele umane și materiale ale țării, în condiții deosebit de vitrege, marcate de iarna foarte aspră, de ravagiile provocate de epidemiile necrutătoare de tifos și febră recurentă, de penuria de substanțe și medicamente, înaltul comandament român a trecut fără întrerupere la reorganizarea și refacerea armatei. Concomitent, s-au intensificat demersurile pe lângă co-

mandamentul Carpaților Orientali și la sud-vest de cursul inferior al Siretului, unde s-au concentrat și însemnate efective ruse. În Dobrogea, trupele româno-ruse s-au repliat spre linia Dunării. Inamicul a exploatat conjunctura creată ocupînd Oltenia, Muntenia și Dobrogea, dar a fost pus în imposibilitatea de a-și atinge obiectivul prioritărilor pe care l-a vizat: distrugerea armatei române și scoaterea țării din război.

mandamentele aliate pentru a le determina să respecte tratatele încheiate la 4/17 august, 1916, care cuprindeau garanții cu privire la exercitarea liberă a comenziilor militare, la susținerea eficientă a trupelor aflate în campanie.

În cursul convorbirilor cu autoritățile militare aliate purtate în iarna 1916-1917 în țară, la Petrograd și Chantilly, delegații Marelui Cartier General Român au explicat necesitatea sprijinirii frontului prin angajarea unor acțiuni de luptă în Galiția și sudul Peninsulei Balcanice, prin livrarea la timp a cantităților de arme și muniții plătite anticipat de guvernul român. De asemenea, s-a insistat ca

Aliații să acorde asistență organizării unor unități de voluntari români provenienți din armata austro-ungară, din cetățenii români aflați la de-clanșarea ostilităților în august 1914 în Franța, Italia, Marea Britanie, S.U.A. etc.

Punctele de vedere românești, care corespundeau în mare măsură și intereselor generale ale statelor aliate, au fost primite cu anumite rezerve de către puterile Antantei. Înaltul comandament rus continua să condiționeze orice ajutor consistent față de armata română de realizarea unei comenzi unificate pe frontul de la Carpați și Dunăre, pretenție susținută de data aceasta și de Cartierul General

spre a face studiile necesare? Ne-ai spus ieri că nu era cu putință să se trimită misiuni însemnate. De acord, dar cine v-a oprit să trimiteți niște ofițeri bine aleși, în curent cu războiul modern, cu nevoile armatelor moderne, avînd experiența marilor bătălii date pe fronturile noastre... Toate acestea n-au fost făcute... Ați trimis misiunea generalului Berthelot. Era perfect, dar era prea târziu. Bănuiesc că ați citit, ca și noi toți, în ziarele germane ce haz a făcut generalul Falkenhayn. Dînsul a spus: „Berthelot, foarte bine, dar dacă n-duce cu el și 500 tunuri grele, nu ne temem de el”. Și atunci războiul s-a angajat în condițiile pe care le știți...

Cu privire la concursul rusesc, ați pronunțat o cifră foarte tulburătoare: ați vorbit de 50 000 oameni. Ce? Cu 50 000 ruși prețindeți să țineți în loc un plan așa de întins, cu o organizare așa de formidabilă ca cea germană? Cu privire la concursul nostru prin Salonic,

ce indicii ați dat României? Nu ne-ai spus-o; s-a pronunțat cifra de 400 000 baionete. Sper că nu le-ai spus-o, pentru că nu era conformă cu realitatea.

În aceste condiții, mă întreb care putea fi situația acestor aliați, al căror curaj este mai presus de orice bănuială, care au meritul aprecierii germanilor înșiși, care declarau că românii se bat cu un curaj admirabil, dar n-au mijloace materiale spre a le rezista...

În rezumat, ce acorduri strategice au precedat intrarea României în război? Statele majore aliate, instruite prin experiență, studiat-au ele nevoile armatei române? Ce-ați făcut pentru a iniția această armată în războiul modern? Datu-i-ați ceea ce-i era trebuincios? De ce valoare era concursul militar promis de Rusia? Ați vorbit de 50 000 oameni, aceasta era tot? Ce importanță avea concursul făgăduit de noi? Ce indicii s-au dat României asupra efective-

lor de luptă ale armatei Orientului, asupra scopului și datei ofensivei noastre?...

Dl. André Tardieu: Intervenția mea va fi foarte scurtă.

La 8 septembrie trecut, prin urmare la opt zile după intrarea în scenă a României¹, înainte de orice eșec și în momentul cînd Europa răsuna de laudele pe care presa le aducea diplomației d-lui președinte al Consiliului, Comisia militară a Camerei se întrunea spre a asculta explicațiile guvernului asupra problemelor orientale. În cursul acestei reuniuni, unul din membrii comisiei, onorabilul dl. Dalbiez... exprima gânduri ce frământau deja multe spirite. „Take mă tem, spunea el, ca austro-germanii și bulgarii, împreună, să nu facă o operație brutală, sprijinită de artilerie grea și să pîndă România, în scurtă vreme, într-o poziție rea”... Ce a răspuns guvernul, prin gura onorabilului

¹ În realitate, România a intrat în război la 27 august 1916 — n.r.

În noaptea de 27/28 august 1916, prin 18 puncte deodată, trupele române trec Carpații, fiind întâmpinate cu entuziasm de populație

ministru de război? El a zis: „Raționamentul dv. ar fi mai cu temei dacă n-ar fi operații, pe Somme, la Verdun, în Rusia, înaintarea rusească și înaintarea italiană”. Și dl. general Roques (ministru de război) a adăugat: „De unde voiți ca dușmanul să ia oameni spre a face, încă de acum, operațiile de care vă temeți?”

Șase zile mai târziu, nu în comisie, ci la tribuna Camerei, cu ocazia reluării lucrărilor noastre, dl. președinte al Consiliului, citind declarația guvernului, spunea: „Imperiile germanice se găsesc reduse la defensivă, inițiativa operațiilor militare le-a scăpat”.

Aceasta se petrecea la 14 septembrie... Ofensiva austro-germană, care era judecată ca irealizabilă, urma să se dezlănțuie. În fine, inițiativa dușmanului, proclamat incapabil de acest lucru, urma să se execute concomitent în Dobrogea și în Transilvania și cu succesul pe care-i știți...

Iată cele două chestiuni, din care una privește trecutul, iar cealaltă viitorul. Pentru trecut, cer guvernului să binevoiască să ne spună cu precizie pe ce temei se formase părerea învedereată greșită care a fost enunțată de dl. ministru de război și de dl. președinte al Consiliului. Pentru viitor, cer guvernului să ne spună, la fel de precis, ce măsuri a luat spre a împiedica repetarea acestei greșeli, pentru a avea de acum înainte o cunoaștere exactă a mijloacelor și resurselor dușmanului...

Președintele Consiliului... Onorabilul dl. Augagneur și, după dînsul, onorabilii noștri colegi Constant și Tardieu au criticat guvernul pentru condițiile în care România a fost chemată să intre în război.

România n-a acceptat să intre în război. Dar veți fi de acord că în clipa intrării în acțiune avea dreptul să-și formuleze condițiile. Or, condițiile sale erau să nu declare război Bulgariei și să nu întreprindă ope-

rații militare împotriva acesteia...

Dl. Victor Dalbier: Rusia trebuia să ajute România!...

Președintele Consiliului... Îmi veți putea spune: făcut-afii toate eforturile necesare pentru a determina Rusia să aducă România la o mai bună tălmăcire a intereselor generale ale coaliției?

Domnilor, v-am spus că am intervenit neîncetat, fie pe lângă guvernul rus, fie pe lângă cabinetul român, pentru a le determina să ia în considerație operația din Dobrogea, cu scopul de a atinge Sofia, de a redeschide comunicațiile cu Rusia și a închide pe acelea ale Puterilor Centrale cu Turcia. N-am reușit...

Dl. Tardieu mi-a pus o întrebare precisă: „Nu erați, oare, informat asupra stării forțelor României? Nu știți care-i erau mijloacele, ceea ce putea să facă?”. Știam un lucru: că guvernul rus, ca precauțiune, promisese, totuși, că va trimite 50 000 oameni în Dobrogea...

Francez. În aceste împrejurări, în fața poziției ferme adoptate de conducerea politică și militară a României, s-a ajuns, după trei luni de tratative diplomatice, la o soluție de natură a salvagarda interesele superioare ale statului român, amintind de aceea materializată în cursul războiului din 1877-1878¹. Astfel, în ianuarie-februarie 1917 a fost constituit comandamentul frontului român, având în frunte pe regele Ferdinand I, care își exercita dreptul de a comanda toate forțele armate naționale și trupele aliate aflate pe teritoriul României. Adjunct al său a fost numit generalul rus Zaharov. Forțele române și ruse dispuse pe front își men-

țineau organizarea distinctă și zonele proprii de operații. Marele Cartier General Român își păstrase toate atribuțiile de coordonare și conducere a forțelor armate ale României.

Tratative intense s-au purtat cu Antanta și în direcția soluționării unor importante probleme privitoare la desfășurarea operațiilor militare pe frontul român în campania anului 1917. Contînd pe o rapidă refacere a potențialului combativ al țării, Marele Cartier General Român a susținut cu fermitate, în întîlnirile interaliatate de comandament din lunile noiembrie 1916 și ianuarie-februarie 1917 de la Chantilly și Petrograd, planul unor acțiuni ofensive energice. Proiectul unei puternice ofensive a forțelor române și ruse în spațiul dintre Carpați și Dunăre nu se înscria însă în viziunea de ansamblu a Antantei; aceasta preconiza, pentru anul 1917, declanșarea unei ofensive hotărîtoare pe frontul de vest și o singură lovitură de

amplou pe frontul de est, în Galiția. În plus, Marele Cartier General Rus propunea ca frontul să fie stabilit pe linia Prutului, iar refacerea armatei române să se realizeze la răsărit de acest nou aliniament.

În vederea modificării planului general de campanie al coaliției, în sensul dorit de partea română, au fost necesare eforturi politice și diplomatice deosebite. La sfîrșitul negocierilor, în februarie-martie 1917, s-a stabilit continuarea rezistenței pe linia Carpaților și între Carpați și Dunăre, idee sprijinită și de șeful Misiunii Militare Franceze, respingîndu-se în acest fel unele sugestii de cedare fără luptă în fața trupelor Puterilor Centrale a teritoriului Moldovei situat la vest de Prut. Totodată, s-a convenit asupra unui plan de operații care prevedea executarea a două lovituri simultane pe frontul de răsărit: una din Galiția, cu o grupare de forțe ruse comandată de generalul Brusilov, alta pe frontul ro-

¹ În urma tratatelor purtate la Gornî Studen, în primele zile ale lunii august 1877, de către reprezentanții comandamentelor rus și român, s-a hotărît ca trupele române și ruse de pe teatrul de operații de la Plevna să constituie Armata de vest, care să acționeze sub comanda prințului Carol, avîndu-l ca șef de stat major pe generalul rus Pavel D. Zotov.

Care erau forțele germane, bulgare și turcești? Le-am cunoscut. Erau 70 000 oameni¹. Cînd operația a început și în fața lor se aflau 50 000 ruși și 150 000 români...

Făcut-am pentru România tot ceea ce puteam face? V-am spus ce promisiuni făcuse Franța... Tot materialul cerut Franței a fost pus la dispoziție României, a fost trimis... A făcut mai mult decît aceasta. Încă de la începutul operațiilor, cînd mi s-a spus că România se încovoia sub lovitură, am intervenit imediat și de atunci am făcut-o neîncetat, cînd Rusiei s'a ia în mîini afacerea românească... Cinci brigăzi rusești se găseau la Arhanghelsk destinate frontului nostru. Am spus Rusiei: puneți-le la dispoziția și în serviciul României.

¹ Autorii planului de campanie românească apreciau că pe frontul din sud, pe frontiera bulgaro-română, înamicul dispunea de următoarele forțe: un grup de vest (10-15 000 oameni), un grup de centru (25-30 000 oameni) și o grupare de vest (70-75 000 oameni) - n.r.

Acest gest al Franței nu arată că ea și-a făcut toată datoria, că n-a rămas surdă la cererile de ajutor ale României? N-a făcut tot ce i-a stat în putință? Rusia a răspuns imediat cererii noastre, a început să concentreze divizii, corpuri de armată fie spre Dobrogea, fie pe un alt teatru și am încă încredere...

Ce se aștepta, anul acesta, de la solidaritatea Aliatilor? ...Se putea spera, anul acesta, ca ofensiva armatelor aliate să fie de așa natură încît să poată duce la un rezultat hotărîtor pe unul din marile fronturi?² ...Ei bine!, sînt convins acum că războiul nu se putea sfîrși prin victorie, decît după o grea sforțare, dureroasă și crudă...

Dr. L. Longuet: Vai!

² Iată, în mare, care era raportul de forțe în august 1916: Antanta - 392 divizii (11 000 000 oameni) sub arme și alți 10 000 000 în rezervă, 26 000 piese de artilerie (9 000 tunuri grele), iar Puterile Centrale - 271 divizii (7 000 000 oameni) sub arme și alți 4 000 000 în rezervă, 20 000 piese de artilerie (8 000 tunuri grele). În ciuda acestei superio-

Dr. președinte al Camerei: Dr. George Leygues are cuvîntul.

Dr. G. Leygues, președintele Comisiei afacerilor externe: ...Timp de două zile s-a vorbit mult despre România, dar mi se pare că nu s-a spus încă esențialul. Intervenția română a fost salutăată cu entuziasm de către toți aliații, era o carte mareașă care intra în jocul lor și toată lumea credea că aportul celor 500 000 soldați noi, venind să se alăture armatelor aliate, trebuia să producă o ruptură de echilibru în favoarea lor.

O voce: Evident!

Dr. G. Leygues: ...În ziua cînd România a declarat război Austriei, ea a pus pe picior de luptă 500 000 combatanți, a chemat în rezervă un număr de oameni aproape egal, era, deci, un contingent puternic; dar România are 600 km de graniță carpatină, 500 km fluvială, 150 km de graniță de la Dunăre

rități, Antanta n-a fost în măsură să obțină rezultate hotărîtoare pe vreunul din fronturi - n.r.

mân, cu forțe române și ruse având ca obiective principale nimicirea grupărilor austro-germane în Carpații Orientali și Poarta Focșanilor și eliberarea teritoriilor ocupate de inamic în campania precedentă. Marele Cartier General Român intenționa să dezvolte, ulterior, ofensiva la nord și vest de Carpați, revenind la primul său plan de operații axat pe ideea eliberării Transilvaniei.

În timp ce se purtau aceste tratative la nivelul înaltelor comandamente, în țară s-a desfășurat o susținută acțiune de reorganizare și refacere a armatei, de înzestrare a unităților și marilor unități cu armament modern și muniție în cantități suficiente, de perfecționare a pregătirii de luptă a trupelor. De un real folos s-au dovedit a fi acum comenzile însemnate de material de război făcute în anii 1915-1916 de guvernul român în

Generalul Al. Averescu trece în revistă primul batalion de voluntari transilvăneni sosit la Iași la sfârșitul lunii mai 1917. Alături de ceilalți ostași români, ei s-au acoperit de glorie în aprigele bătălii de la Mărăștii, Mărășești și Oituz, din iulie-august 1917

unele state ale Antantei¹. În ciuda unor mari dificultăți provocate de modul în care s-au efectuat livrarea și transportarea mijloacelor de luptă, intensificarea ritmului recepționării lor în perioada ianuarie-martie 1917 a înfruntat pozitiv accelerarea procesului de reorganizare a forțelor militare naționale. O contribuție notabilă în activitatea de perfecționare a pregătirii de luptă a efectivelor a adus și Misiunea Militară Franceză, alcătuită din 1 200 ofițeri, subofițeri, specialiști etc. Nu e mai puțin adevărat că anumite instrucțiuni, emanând de la generalul Berthelot, șeful acestei misiuni, au reprezentat încercări de adaptare forțată a unor regulamente și

¹ Revista noastră a relatat pe larg istoria acestor comenzi, prin memoriile inedite ale colonelului V. Rudeanu (Magazin istoric, nr. 8-9/1983).

la Marea Neagră. Doar cu 500 000 oameni, România nu putea dezlănțui o ofensivă într-un punct oarecare și, în același timp, să-și păzească fruntașii — tot atât de lungi cât tot frontul rusesc... Dl. președinte al Consiliului ne-a făcut cunoscute condițiile sine qua non pe care le puseseră România spre a consimți să intre în luptă. Prima era aceasta: nu va declara război Bulgariei; a doua: va dezlănțui un atac pe frontul Transilvaniei... Nu e nevoie să fii strateg sau soldat spre a pricepe că, în condițiile în care s-a dezlănțuit atacul român, să fi fost el pe frontul Transilvaniei sau pe frontul Bulgariei, rezultatul ar fi fost, fatal, același... Zic, domnilor, că dacă atacul ar fi fost dezlănțuit pe frontul bulgar și dacă n-ar fi fost pe Alpii transilvăneni 200 000 sau 300 000 ruși pentru a acoperi spatele armatei române, rezultatul ar fi fost același (Aplauze)... De ce armata română a fost respinsă, pentru ce Bucureștiul este ame-

Generalul H.M. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, decorează un grup de ofițeri români care s-au distinse în luptele din vara anului 1917

nințat? Pentru că intervenția română n-a fost pregătită cum ar fi trebuit să fie (Mișcări diverse). Vorbind astfel, nu doresc să învinuiesc deloc guvernul (Întreruperi). Guvernul francez nu e singur în cauză, iar dacă înțeleg să păstrez o rezervă față de guvernele străine, înțeleg să-mi păstrez întreaga libertate de expunere pentru ca reprezentanții Franței au dreptul să știe un anume număr de lucruri pe care nu le cunoșteau până acum (Aplauze)... Dl. președinte al Consiliului a zis: „Cred în victoria finală a armatelor ruso-române”.

Președintele Consiliului: Sint sigur!

Dl. Georges Leygues: Și eu cred, dar... în momentul când armatele austro-germane vor intra în București și Ploiești, Aliații vor suferi o înfrângere politică, morală și militară a cărei repercultură va fi imensă... Nu cred că guvernul francez s-a înșelat mai mult decât alteile; cred, că unele au făptuit, poate, greșeli mai mari...

procedee de luptă străine, neadequate condițiilor concrete de pe frontul din România. Astfel de intervenții au produs stări de nemulțumire în rândul cadrelor de comandă, numeroși ofițeri superiori, printre care și generalul Al. Averescu, comandantul Armatei 2 române, protestând cu vehemență împotriva amestecului consilierilor Antantei.

La încheierea importantei opere de reorganizare a armatei naționale, în primăvara anului 1917, forțele combătătoare române se compuneau din: 15 divizii de infanterie, 4 de cavalerie, 1 brigadă de grăniceri, unități de artilerie grea, de munte și antiaeriană. Trupele erau înzestrate cu armament automat, grenade, măști de gaze. Efectivul pregătit pentru a fi angajat în luptă se ridica la 700 000 oameni.

Intr-o unanimă manifestare de voință

Operațiile au fost reluate în iunie 1917 într-o atmosferă de avânt general, dominată de hotărârea fermă a întregii oștiri de a elibera pământul strămoșesc. În marile bătălii de la Mărăști (iulie-august 1917), Mărășești (24 iulie/6 august-6/19 august 1917) și Oituz (26 iulie/8 august-9/22 august 1917), angajate împotriva grupurilor de armate „Arhiducele Iosif” și „Feldmareșal von Mackensen”, armata română a probat excepționale calități combative¹, a aplicat lovituri puternice inamicului, obligându-l să renunțe la obiectivul său strategic ce viza ocuparea întregii României, aservirea țării și distrugerea forțelor ei militare. Trupele române, după cum

¹ „Magazin istoric”, nr. 7/1972, 8/1977, 7-8/1980; 9/1970.

evidenția generalul Pétin, fostul adjunct al generalului Berthelot, — deși lipsite într-o anumită etapă de susținerea unor comandamente și mari unități ruse ce au părăsit din proprie inițiativă câmpul de bătălie —, au luptat „admirabil” pe Siret și au „bărat germanilor accesul spre Odessa”, prelungind existența frontului de est pînă spre sfîrșitul anului 1917. Concomitent cu aprigele încleștări militare din zona de curbură a Carpaților, pe teritoriul vremelnice ocupat de forțele Puterilor Centrale, populația satelor și orașelor a desfășurat o amplă și curajoasă mișcare de rezistență², fapt ce atestă o dată în plus caracterul drept al războiului purtat de poporul român.

Operațiile militare pe frontul român au încetat, ca urmare a ieșirii Rusiei din război, după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917.

Dacă sînt bine informat, conform convenției încheiate între Aliați și România, generalul Sarraill trebuie să dezlănțuie o ofensivă pe frontul Salonicului la data de 20 august sau la o dată apropiată. N-a putut s-o facă la această dată și în acest fel concursul ce trebuia să aducă românilor nu s-a realizat.

Dar pentru ce n-a dezlănțuit generalul Sarraill această ofensivă? Pentru că în momentul cînd se pregătea s-o facă, bulgarii i-au luat-o înainte și au făcut operația lor de la 18 august¹...

DL. P. Renaudel: Domnilor, n-am venit la tribună decît spre a vă spune cîteva cuvinte, sau mai exact spre a pune cîteva întrebări... Întreb, deci, care este, în ceasul de față — căci nu s-a răspuns limpede la aceasta — starea exactă a armatei noastre de la Salonic...?

¹ Se referă la acțiunea forțelor bulgare declanșată cu două zile înainte de proiectata ofensivă a corpului expediționar aliat de la Salonic, în zona localității Floriana (Grecia) — n.r.

Președintele Camerei: DL. ministru de război are cuvîntul.

DL. general Roques: Cea dintîi preocupare a mea, sosind la Salonic, a fost să știu în ce stare se găsește armata noastră din punct de vedere al materialului, al efectivelor și din punct de vedere moral... Am găsit o armată slăbită, desigur, de o epidemie de paludism foarte gravă, care începuse la 1 iunie și se sfîrșise către septembrie... Efectivele din Salonic trebuie sporite într-o oarecare măsură. M-am dus în diferite puncte ale frontului, am văzut trupele engleze, sîrbe, italiene și franceze. Starea lor materială este perfectă...

Privitor la efective, este un punct demn de considerat și care e interesant... Avem 413 000 oameni, dintre care 313 000 combatanți...

DL. Marcel Cachin: Afară de francezi?

DL. ministru de război: Ba nu, cu francezii. Această cifră cuprinde totalul oamenilor și ofițerilor... Vei vedea îndată

dacă această cifră este îndestulătoare spre a face o operație serioasă la Salonic...

Generalul Sarraill a fost amușnat că, în virtutea clauzelor din convenția cu România, trebuia să fie gata să atace, în așa chip, încît să reînde în fața armatei sale pe toți bulgarii ce se găseau dinaintea lui și a acoperi astfel mobilizarea română. Atacul era fixat... Spuneam, deci, că generalul Sarraill lua măsuri de atac. S-a amîntit adînceaure, și e exact, că bulgarii, luîndu-i înainte, au obținut succese serioase la ambele aripi, ceea ce a micșorat puțin efectul ofensivei generalului Sarraill...

Cu privire la România, dați-mi voie să răspund observațiilor făcute de d-nii Tardieu și Augagneur. Dinșii au menționat că, la 8 septembrie, aș fi spus că germanii nu erau în stare să atace în forță România, deoarece le lipseau efectivele... Atunci am dorit să arăt — n-am nimic de retras din ceea ce am spus — că, pentru mo-

În circumstanțele semnării Tratatului de pace de la Brest-Litovsk (18 februarie/3 martie 1918) între Rusia Sovietică și Puterile Centrale, exploatarea situației strategice din estul Europei, Germania și aliații săi au impus României, rămasă singură pe întregul front răsăritean și izolată acum de Aliți, Tratatul de „pace” din 24 aprilie/7 mai 1918 ce aducea grave prejudicii integrității teritoriale și independenței României. Cunoscut sub numele de Tratatul de la București, acest document cu caracter de dictat nesancționat de șeful statului român, a devenit caduc în noiembrie 1918, odată cu reluarea operațiilor ofensive de către armata română.¹

Ca urmare a evenimentelor menționate, în lunile aprilie-noiembrie 1918 s-au produs însemnate mutații în dinamica relațiilor de comandament româno-aliat. Pe planul structurilor organizatorice și-au încetat existența atît comandamentul superior al teatrului est-

european de acțiuni militare — reprezentat pînă în octombrie 1917 de Marele Cartier General Rus — cît și comandamentul mixt al frontului român; misiunile militare aliate au fost obligate să se retragă din Rusia și România.

În aceste împrejurări, Marele Cartier General Român a rămas singura autoritate de comandament din răsăritul Europei, ostilă Puterilor Centrale, ce a continuat să reziste presiunilor anexioniste externe, păstrîndu-și structurile proprii și controlul asupra forțelor militare naționale. Conducerea sa a adoptat măsuri de conservare a unor importante efective în stare de operativitate și a pregătit, în ciuda supravegherii directe executate de inamic, declanșarea de acțiuni armate eliberatoare. În același timp, înfruntînd numeroase dificultăți, ea a continuat să întrețină, prin trimișii săi din Paris, Roma și Londra, legături cu înaltele comandamente aliate.

Sfîrșitul ostilităților pe fronturile de luptă din Europa, marcat de prăbușirea militară a Puterilor Centrale din noiembrie 1918, a găsit armata română în plină înaintare pentru îndeplinirea misiunii sale istorice de eliberare a teritoriului național. În acest timp, în Transilvania masele populare, mobilizate la luptă de Consiliul Național Român Central — organism reprezentativ din care făceau parte exponenți politici ai tuturor claselor sociale, inclusiv o serie de fruntași socialiști cărora le aparținuse propunerea —, au proclamat, într-o impresionantă manifestare de voință, unirea acestui străvechi teritoriu românesc cu patria-mamă. Hotărîrea istorică de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, ce consfințea încheierea procesului de desăvîrșire a statului național unitar român, avea să fie consacrată juridic pe plan internațional de Conferința de pace de la Paris din anii 1919-1920. ■

ment, credeam că germanii și austriecii nu puteau ataca România, deoarece atunci erau angajați operații pe fronturile rus, francez și italian, toate în curs de executare²... Erau două moduri de a ajuta România: direct, și am făcut-o — cu armata de la Salonic; indirect, de către ruși, și am făcut uz de toate mijloacele pentru a-l obține de la aceștia.

Deschid o paranteză. Se consideră planul inițial de operații al românilor fără sorți de izbîndă. De fapt, el n-a reușit, și aceasta poate fi suficient să se conchidă că era rău. Dar... românii propuseseră executarea unui plan de atac care conta

pe 200 000 oameni dispuși în defensivă pe Dunăre și în Dobrogea, pe 50 000 oameni în rezervă la București, ceea ce însemna ceva. Cu restul armatei înaintau în Transilvania. Puteau ei să facă operația inversă, să se apere pe granița transilvăneană și să atace Bulgaria? Dacă ar fi făcut-o, evenimentele actuale ar fi fost poate și mai grave. Ei aveau o rațiune foarte serioasă să pătrundă în Transilvania, în acest fel ei își scurtau întinderea frontului... Programul lor n-a reușit, dar nu cred că se poate spune că a fost illogic, date fiind forțele de care dispuneau...

Dl. F. Merlin: Vorbînd de români, dl. Briand a zis: „Guvernul francez a încercat în zadar să determine atacarea Bulgariei prin Dobrogea. Statele majore puteau să lucreze la această sarcină”. Iar în prima ședință a Comitetului Secret, amînesc că dl. Briand

1916-1919, ed. II. vol. I, p. 211) — n.r.

spunea cu tărie: „Românii s-au înșelat, trebuia să-și îndrepte armatele către Sofia și din prima zi i-am încurajat în această direcție”... Apoi, iată ce spunea ieri la sfîrșitul ședinței dl. ministru de război: „Dacă atacul român s-ar fi produs împotriva Bulgariei, situația ar fi fost și mai gravă. Făcînd ofensiva în Transilvania, românii își reduceau frontul lor”... Deci, în ambele ipoteze, se arată că înaintarea armatei române era sortită la înfrîngere dacă n-avea materialul și efectivele trebuincioase; adaug — rațiune cu mult mai gravă —, dacă nu avea în spațiile ei, spre a o ajuta și a o secunda, o armată rusă de 200 000 sau 300 000 oameni, fără de care ofensiva română era o neprevădere, o nebuie. Și atunci mă întreb dacă acțiunea guvernului nu trebuia, înainte de toate, să se concentreze spre a lăsa România neutră, să n-o arunce într-o ofensivă care servește dușmanilor noștri?... ■

¹ În ciuda optimismului manifestat de comandamentele aliate, evenimentele s-au desfășurat cu totul altfel:

„Cinci divizii de infanterie germane și o divizie de cavalerie, luate de pe fronturile de vest și de est, înzestrate cu puternice mijloace de luptă moderne: artilerie grea, aviație s.a. primară ordinul să se imbarce în trenuri chiar în ziua de 29 august și să pornească înspre noul front din Ardeal”. (C. Kirîțescu: Istoria războiului pentru întregirea României.

LIMBA ROMÂNĂ —

zestre istorică a poporului român

Acad. AL. ROSETTI

În zarea îndepărtată se ivește, albastră, linia munților. Vegetația e aici mai abundentă și apar brazii. Pereți de stîncă. Văi de-a curmezișul, prăpăstioase. Ape spumate își desfac limpezimea de cristal, la picioarele noastre, în mii de curcubeie.

Un joc fermecat de culori irizate, zvonurile misterioase ale apelor abia murmurate pe aripa vîntului. Vorbește muntele, simbol al statorniciei noastre milenare pe aceste meleaguri, din lăuntru poienilor, al văilor adînci și abrupte, din întinsul clinurilor culcate peste dealuri.

E un spațiu misterios în care călătorul pătrunde avid să-l cunoască, urcînd cu răbdare pantele rezeși și coborînd cu grijă în văile umbroase. Pasul, măsura puținței noastre de mii de ori repetate, se acordă cu ritmul gîndirii; el o provoacă, o ajută să se formuleze, o susține. Proiectul iese din adîncuri, firul gîndirii se materializează. Imagini. Realizări certe. Uneori se nasc soluții neașteptate privind preocupările noastre. Mina dibuie creionul, caută un petec de hîrtie pentru a reține o părere călătorească.

Gîndirii îi sînt adesea necesare pasul călătorului spre crestele carpatine, șoapta apelor, ozonul tărilor albastre, bolta brazilor: verdeața lor perenă e semnul acelei longevități la care rîvnesc cu atîta îndreptățire ființa noastră.

Uneori în deplasările mele la munte, mi s-a întîmplat să mă întîlnesc, la capătul unui urcuș, cu cineva din partea locului, care, întîmpinîndu-mă cu oarecare sfială, mă întreba ce vîrstă am.

Eu îi răspundeam invariabil că nu-mi cunoșc vîrsta, ceea ce îi sporea nedumerirea, iar pentru a evita vreo altă întrebare îl părăseam pe dată, mîrînd pasul. Însă acum pot spune că răspunsul meu a fost sincer pînă în toamna anului trecut (19 octombrie), cînd în aula Academiei R.S.R. mi-a fost consacrată o emoționantă întrunire sărbătorească prilejuită, aș dori să cred, mai mult de îndelunga mea activitate științifică decît de vîrstă. Totuși... Adus la realitate de acea împrejurare, glasul solemn al cifrelor se cerea ascultat și totodată slujit spre a mulțumi foștilor

elevi, prieteni, colaboratori, guvernului și partidului pentru cinstea acordată.

Preocupările mele științifice și literare datează încă din epoca studiilor liceale, cînd curiozitatea mea se îndrepta spre lucrările de filologie, istorie, literatură și arte plastice. Bunica mea după mamă, Elena C. Cornescu (fiica Elenei Manu, căreia Heliade Rădulescu i-a dedicat *Sburătorul*), avea în bibliotecă o serie de cărți vechi și mai recente, pe care le consultam zilnic. Interesul pentru viața poporului era viu în casa bunicii mele; stăruința ei a făcut să apară un sugestiv album de țesături românești. Lecturile din acea perioadă îmi dezvăluiau probleme sociale dramatice, printre acestea fiind și răscoala tîranilor din 1907, cu toate implicațiile ei istorice. Necesitatea imperativă a unei adînci reforme a organizării noastre de stat începea să-mi apară încă de pe atunci, pentru ca, mai tîrziu, experiența și cunoștințele dobîndite prin lecturi și relațiile cu o serie de oameni luminați să mă aducă în rîndurile partidului comunist.

La Facultatea de litere și filosofie din București am avut prilejul să audiez maeștri iluștri ca Ovid Densusiannu, spirit complex, om al datoriei pînă la sacrificiu. M-au interesat, de asemenea, cercetările etimologice ale lui Ion Aurel Candrea, autorul admirabilului *Dicționar al limbii române din trecut și de astăzi*. Pe măsura creșterii informațiilor constatăm că subzistă multe părți neelucidate în istoria limbii române, care își așteaptă explicația.

Cînd am plecat la drum, cu intenția de a elabora o istorie a limbii române, mi-am dat seama că trebuia, chiar de la început, să concep, în linii generale, întreaga dezvoltare a limbii române din cele mai vechi timpuri, pînă în zilele noastre, și să-mi însușesc o metodă riguroasă de cercetare. Se punea, de asemenea, problema adunării, direct de la izvor, a materialului de limbă. Meditînd asupra faptelor, am aplicat studiului metoda istorică, aceea care m-a dus la concluzia că limba română nu este altceva decît limba latină vorbită neîntrerupt pe teritoriul țării noastre, din momentul romanizării și pînă azi. Conti-

nuitatea este esențială în această materie: limba ne-a fost transmisă din tată în fiu sau de la o generație la alta. Fenomen viu, dinamic, limba română și-a desăvârșit în chip natural de-a lungul secolelor mijloacele de expresie. Vigoarea și suplețea limbii literare sînt și continuă să fie determinate de limba poporului. Dealtfel, B.P. Hasdeu afirma cu deplină îndreptățire: „Limba unui popor se confruntă și se identifică cu naționalitatea lui”. De aceea, limba română, în formele ei cele mai înalte, constituie expresia specifică spiritualității sale, aportul la tezaurul culturii sale.

Secole succesive, limba literară și-a sporit neconținut strălucirea, prin opere în care originalitatea gândirii, a imaginației, și-au găsit corespondente desăvârșite în creația estetică. Să ne gândim, în primul rînd, respectînd firul istoriei, la aspirația spre desăvîrșire a cuvîntului scris și la ideea de latinizate existente în operele cronicarilor noștri, virtuți catalizatoare în dezvoltarea conștiinței istorice de neam, inaugurînd astfel o literatură românească profund originală. Orizontul de cultură, erudiția enciclopedică și gîndirea umanistă, la care s-au adăugat întinsele cunoștințe filologice, l-au făcut pe Dimitrie Cantemir să susțină în *Descrierea Moldovei* că locuitorii din Moldova, Muntenia și Transilvania, cu mărunte și nesemnificative deosebiri de pronunțare, atunci cînd scriu, unitatea de limbă este evidentă. Incontestabil că la aceasta a contribuit și folclorul nostru, cel care se situează cu energia și frumusețile specifice la temelia literaturii culte. Dealtfel, marii creatori din veacul al XIX-lea au găsit în creația populară, revelată contemporanilor săi de V. Alecsandri și intrată în circuit universal, una din cele mai fecunde surse de valorificare, sub diverse forme. Ion Heliade Rădulescu, autorul celebrei gramatici din 1828, N. Bălcescu, Alecu Russo, V. Alecsandri au fost adevărați exploratori ai tezaurului de limbă românească, pregătind prin contribuțiile lor apariția fenomenului Eminescu, în a cărui expresie vibrează spiritualitatea poporului nostru. Ca un mare artist ce era, Eminescu a meditat adînc asupra chestiunilor de limbă, punct fundamental al artei sale. Stilul artistic al lui Eminescu constituie rezultatul unei munci îndelungate de selectare din limba comună și din izvoarele culte sau folclorice. Chiar acolo unde Eminescu a creat forme noi, ele sînt în concordanță cu sistemul limbii, astfel încît creațiile sale s-au integrat în materialul limbii poporului. Eminescu a înnoit stilul artistic al limbii literare prin aportul ei enorm și variat și prin folosirea tuturor virtualităților limbii comune. „Normă limbii scrise, afirmă Eminescu, trebuie să fie cea care există obiectiv și în realitate în gura poporului”. Ca să dovedească faptul că „limba noastră e aproape neschimbată de 200 de ani”,

Eminescu se adresează unui cronograf, care dovedește temeinicia argumentului său, într-un articol publicat în *Convorbiri literare* din 1 august 1877. Secretul artei lui Eminescu stă în însușirea genială a materialului folcloric și a stilului poeziei populare care, trecut prin sensibilitatea lui artistică, capătă forma personalității sale. În acest sens, ne apare elocventă mărturisirea dintr-o scrisoare către Veronica Micle: „Cronicle și cîntecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiilor” (1874).

Poetul nostru național, cel care a dat strălucire și universalitate artei literare românești, a înțeles că viabilitatea peste veacuri a cuvîntului o constituie frumusețea și tainicele armonii specifice limbii naționale. Același adevăr îl identificăm în operele unor reprezentanți de frunte ai literaturii noastre, ca Ion Creangă, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, G. Coșbuc, O. Goga, M. Sadoveanu, G. Călinescu, Camil Petrescu. Supus examenului atent, stilul marilor noștri creatori ne apare ca rod pilduitor al unor îndelungi decantări, ferit de vulgaritate și artificii sterile. Stări, sentimente, situații complexe ne sînt transmise cu mijloace stilistice adecvate, de o simplitate nuanțată care îi apropie, deosebindu-l pe unul de celălalt. Fondul adînc de umanitate, forța emoțională provin deopotrivă din autenticitatea expresiei. Ei au devenit clasici, modele integrate tradiției spiritualității românești, tocmai datorită înaltei conștiințe artistice, meșteșugului desăvârșit, care se realizează numai prin intermediul expresiei firești, al naturalei limbii poporului, contribuind astfel la ceea ce constituie astăzi patrimoniul literaturii, luminate de emblema frumuseții melodioase și căldurii, care sînt însușiri esențiale ale limbii așa cum s-a vorbit și se vorbește în țara marelui Eminescu. Limbajul vulgar, trivialitatea expresiei, siluirea vocabularului sînt modalități care nu numai că sînt nepotrivite în limba literară, dar sînt și respinse de aceasta. Schematizarea, sărăcirea, sclerozarea scrisului sînt, de asemenea, fenomene pe care însăși dinamica limbii ca și normele estetice ale literaturii le refuză în egală măsură, indiferent dacă în cotidian fenomenul coexistă marginal. Transcrierea cu talent și limpezime de cleștar a marilor adevăruri umane ale epocii căreia aparțin ca scriitorii constituie condiția primordială a durabilității operei literare a oricărei întreprinderi artistice. Avem îndatorirea sacră ca, prin operele ce se vor dovedi viabile în cursul timpului, să lășăm urmașilor, ca pe o comoară de preț, o limbă bogată și curată, prin care originalitatea culturii românești să dăinuie în eternitate, alături de marile împliniri istorice ale acestei țări și ale acestui popor. ■

Cnezi și voievozi ai Transilvaniei

O IMPRESIONANTĂ LUME A OBȘTII ROMÂNEȘTI (V)

Acad. ȘTEFAN PASCU

● Urbăriile Șiriei ● Familii și familiari ● Ctitorii din Zarand ● Făgărașul și Țara Românească ● În solie la Ștefan cel Mare

O zonă de puternică afirmare a cnezilor și voievozilor a constituit-o Țara Zarandului. Bogat în minereuri de tot felul, dar sărac în terenuri agricole, Zarandul n-a reprezentat, în primele secole ale evului mediu, o atracție pentru nobilimea feudală. Rezultatul a fost o persistență îndelungată a formelor de organizare autohtone, românești. Urbariul domeniului cetății Șiria, alcătuit în 1525, menționează foarte multe cnezate de obște, organizate aldoma celor de pretutindeni din cuprinsul spațiului etnic românesc. Ele se asociau în uniuni de obști, voievodate conduse de voievozi. Cel dintâi voievodat este cel al Hălmaგიului, în fruntea căruia la 1359 e menționat voievodul Bibarț; în anul următor, Hălmaგიul era caracterizat ca district românesc (districtus olachalis). Un voievodat din Zarand era cel al Căpîlnei, care la 1525 era format din 47 sate; cel mai puternic era voievodatul Bradului, amintit deseori în izvoare, începând cu anul 1404. Prin numărul mare de voievozi, Bradul poate fi considerat o autentică „țară a voievozilor”, dintre care unul ca „Jupinii” Bălea și Laslău din Crișilor își onorau cu demnitate dregătoria, ctitorind biserici în care ctitorii sînt înfățișați asemenea voievozilor de peste Carpați, din Moldova și Țara Românească.

Un caz particular, nu numai între voievozii din Zarand, dar chiar din Transilvania întreagă, a fost al voievozilor din familia Moga. Începînd din 1445, aceștia — prin Moga, fiul lui Șerban — stăpîneau în districtele Hălmaგიu, Căpîlnea și Băița, 50 sate confirmate în 1451 printr-o diplomă regală urmașilor lui Ștefan, Ioan și Mihai. Din domeniul lor, în perioada următoare s-au organizat două voievodate — unul mai mare condus de Ște-

fan Moga și altul mai mic, condus de voievodul Bofa.

Voievozii din familia Moga aveau „familiares”, adică vasali, asemenea marilor nobili.

Un număr impresionant de voievozi întîlnim și în Bihor, mai ales în zonele montane pe valea Crișului Negru. Voievozii de aici nu erau doar numeroși, ci și foarte puternici din punct de vedere social, economic și chiar politic.

Acest lucru e evident mai ales în zonele de relief înalt, ca Borodul, stăpînit în sec. XIV de voievodul Comorzovan și, apoi, de fiul său Petru. În depresiunile vestice ale munților Bihorului și în cele sudice ale Pădurii Craiului se afla un alt voievodat, Remetea, format din mai multe sate; la marginea Munților Ploșorului era voievodatul Gepis, iar la marginea răsăriteană a Cîmpiei Salonta documentele menționează cîteva sate ce alcătuiau, se pare, un voievodat cu reședința probabilă la Cocluba Mare.

Asemeni zonei bihorene submontane, tot astfel și Solnocul de Mijloc se caracterizează prin numărul mare de voievozi și voievodate. Pînă spre mijlocul sec. XVI, documentele menționează 10 cnezi în cinci sate și 61 voievozi în 23 sate. Din conținutul unui document din 1540 se poate deduce cert existența unui voievodat românesc cu centrul la Răstolț. Un alt voievodat probabil se afla în partea nordică, la Cehu Silvaniei, iar în partea răsăriteană se întindea un alt voievodat, cel de la Mărgău, unde între 1369 și 1511 sînt menționați cinci voievozi succesivi.

Pînă acum se considera că în comitatul Cluj ar fi existat puține instituții specific românești. O cercetare mai atentă a documentelor relevă existența, în acest comitat, a 64

cnezi în 24 sate și a 18 voievozi grupați în 8 voievodate, dintre care cel mai important a fost voievodatul Cean, alcătuit, la 1465, din cinci-șase sate cneziale. Un voievodat sau cnezat teritorial cu reședința la Feleac a existat chiar în apropierea orașului Cluj.

O zonă de masivă concentrare românească a fost districtul Cetății de Piatră (Chioarul) unde, în anul 1566, sînt înregistrate 12 voievodate, alcătuite din două pînă la paisprezece

sate. Referitor la vechimea acestor instituții, un document din timpul lui Gabriel Bethlen (principe al Transilvaniei între 1613 și 1629) preciza că „au fost de la început în ținutul Chioarului... boieri... făcuți nemeși în flecare sat, pe care-l cheamă voievozi”. Majoritatea îndeplineau atribuții administrative, judiciare, fiscale și militare, în numele stăpînului domeniului Cetății de Piatră și stăpîneau efectiv, cu titlu de proprietate, un număr variabil de sate.

Pe măsură ce înaintăm spre zonele de șes, cnezii și voievozii se răresc. Situația se explică prin intrarea timpurie a acestor teritorii în stăpînire nobiliară. Totuși se cuvine subliniat faptul că atît cnezatul cît și voievodatul rezistă, în pofida presiunilor exercitate de autorități. Astfel, în comitatul Alba, dominat de episcopia Transilvaniei, ce-și avea sediul la Alba Iulia, înțîlnim cnezi și juzi, dintre care unii, ca Nicolae, fiul lui Căndea, ajung comiți de Alba. Existența instituției voievodale în Munții Apuseni este păstrată și de toponime: *Possessie Vaidazeget* (satul Vaidasighet) și *Pădurea Vaidasig* (Pădurea voievodului), iar pentru orașul Abrud este consemnat un jurist care se numește Petru Vaida (anul 1490). Un important cnezat în Munții Apuseni era la Lugaș, ai cărui voievozi din familia Căndea au purtat, vreme îndelungată, procese cu nobilii de Rîmetea (Trascău), pentru două sate. Aveau o frumoasă casă și curte asemenea nobililor.

Comitat de șes a fost și Tirnava, unde, în afară de domeniile nobiliare, au pătruns și coloniști sași. Cu toate acestea, pînă în secolul XVIII documentele menționează cnezi: la Cetatea de Baltă (1270), la Bozias (1466 și 1507). Documentele atestă chiar și un voievod, Herbord „între Tirnava”. Nume german purtat de un voievod? Mai probabil poate fi un român cu un nume german împrumutat — cazuri de asemenea „contaminări” fiind frecvente la toate popoarele.

Un district în care s-au afirmat puternic formele de organizare românească a fost Năsăudul sau Rodna în cuprinsul căruia înțîlnim voievodatele

Rebra (un voievod Pascu e menționat în anul 1503), *Mariu* (menționat înția oară în anul 1450).

Țara Făgărașului a făcut parte, cum se știe, vreme îndelungată din Țara Românească. În consecință, instituțiile social-juridice de aici au fost influențate de cele de peste Carpați: cnezii au devenit juzi, iar cnezii și voievozii s-au transformat în boieri. Documentele vorbesc și de o formă intermediară jude sau cnezul (*judex sive kenesus*) — cum se precizează într-un document din 1633. Nu cunoaștem vreun nume de voievod făgărașean, dar două sate, intitulate Voievodenii Mari și Voievodenii Mici, pomenite în 1432 și, respectiv, 1481, constituie argumente privind existența unor voievodate și în această zonă. Forma echivalentă voievodatului în Făgăraș era *boieronatul* (cum era cel al satelor Arpașul de Jos și de Sus) dăruit de Mircea cel Bătrîn boierului Costea (probabil un fost voievod localnic) și multe altele.

O dovadă concludentă cu privire la vechimea și, ca urmare, trăinicia instituțiilor românești este și existența unor cnezate în cuprinsul scaunelor săsești și secuiești. În scaunul Sibului, documentele menționează 24 cnezi în 20 sate, dintre care Căndea (*Kende Kenesius*), cu reședința chiar în Sibiu, pare a fi fost, la 1383, conducătorul românilor din cuprinsul întregului scaun sibian.

Multora dintre acești cnezi li se încredințau misiuni diplomatice, evident în Țara Românească și Moldova, acolo unde comunitatea de limbă fi făcea deosebit de

utili: cnezul Marcu din Veștem e trimis între 1492 și 1503 de opt ori cu diferite misiuni în Țara Românească, Dumitru din Săliște de 12 ori, iar cnezul Lascu îndeplinea, în 1497, o misiune diplomatică pe lângă Ștefan cel Mare.

Un cnez român, cu numele Trif, rezida și la Tirgu Mureș, deci în principalul oraș din scaunele secuiești. Era un om liber care își menținuse dragăria înfruntînd vicisitudinile și presiunile. În anul 1506, îl înțîlnim într-o postură demnă de un reprezentant al românilor: el ocrotea un iobag fugit de pe moșia unui feudal abuziv. Alți vreo zece cnezi sînt menționați pentru întreaga zonă sud-estică, ceea ce înseamnă că instituția cnezială românească era puternică și în această zonă de colonizare secuiască, ilustrînd trăinicia locuirii românești în toate părțile Transilvaniei. Dar pentru zona respectivă avem menționat și un voievod — Ioan din Fenispetia, pomenit în anul 1445 — care își exercita prerogativele voievodale peste mai multe sate cneziale din zonă.

Cele cinci secvențe au punctat doar existența cnezatelor, voievodatelor și crâncinilor pe cuprinsul Transilvaniei, existența acestor formațiuni de străveche origine înscrinduse ca o temeinică dovadă a persistenței românilor în toate zonele geografice ale acestei vetre strămoșești și a organizării lor unitare. De altfel, cel mai grăitor exemplu al semnificației pe care această formă de organizare o avea în rîndul populației o constituie însuși voievodatul Transilvaniei.

Voievodatul Transilvaniei era forma superioară de organizare administrativ-politică

Concursul MAGAZIN ISTORIC,

ediția 1986

CÎȘTIGĂTORII

Numeroasa participare — 12 844 scrisori cu răspunsuri sosite la redacție, dintre care 2 171 cu răspunsuri exacte — și la actuala ediție a concursului Magazin istoric a evidențiat, din nou, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noștri, prețuirea pentru trecutul glorios al poporului, pentru tradițiile luminoase de luptă revoluționară a Partidului Comunist Român consacrată edificării socialismului și comunismului pe pământul străbun.

Actuala ediție a concursului ne-a oferit și bucuria de a constata încă odată prețuirea statornică de care se bucură revista în rândurile cititorilor noștri, atașamentul oamenilor de vîrstă și profesii diferite față de Magazin istoric. De altfel și lista cîștigătorilor celor 200 premii pune în evidență marea varietate a categoriilor de participanți, din toate colțurile țării și de toate vîrstele. Se află, astfel, printre participanții și, implicit, printre cîștigătorii concursului, sudori, lăcătuși, electricieni, membri ai C.A.P., frezori, elevi, studenți, profesori, ofițeri, lucrători C.F.R., tehnicieni silvici, medici, economiști, operatori calculatoare electronice, fierari betonisti, contabili, ingineri, casnice, pensionari, juriști și mulți, mulți alții, pe care-i felicităm pentru statornicul lor interes pentru istorie și pentru cunoștințele dovedite în acest domeniu.

Ținem să remarcăm, și cu acest prilej, participarea organizată a unui mare număr de colective de oameni al muncii, de studenți și elevi, unele dintre acestea găsindu-se și pe lista cîștigătorilor. Printre aceste colective se numără, de exemplu, Cercul de istorie de la Liceul militar „Dimitrie Cantemir” din Breaza, cîștigător, de altfel, al premiului I. Alci, la această unitate școlară — istoria se bucură de mare prețuire. „Istoria este una din materiile de bază, fiind îndrăgită și studiată cu deosebită atenție de toți elevii liceului nostru. Concursul Magazin istoric din acest an, ca și cele anterior, a fost primit cu deosebit interes de către toți tinerii cantemiristi, deoarece ne-a ajutat să cunoaștem mai bine și mai profund strălucita istorie a partidului nostru comunist, mărețele înfăptuiri realizate sub conducerea P.C.R. în anii socialismului.

Cercul de istorie al liceului nostru posedă întreaga colecție a revistei Magazin istoric, care reprezintă pentru noi, viitoarele cadre militare, un neprețuit izvor de documentare, o adevărată școală de educație patriotică”.

Iată alte câteva fragmente din scrisorile primite:

Adrian Lungu, jurist, consilier la IPT Banatext din Sînicolaul Mare, jud. Timiș: „După mai multe ezitări am hotărât să particip și eu la concursul organizat de revistă. De fapt am răspuns și înainte, la celelalte concursuri, numai că nu am trimis dezlegările mele, care, confruntî-

du-le cu cele publicate în revistă, am văzut că erau bune. Istoria mi-a fost mereu sprijin, cu ajutorul ei am intrat și la facultate”.

Ion Băcilă, strungar, întreprinderea „Independența” din Sibiu: „Sînt un pasionat al revistei dv., avînd întreaga colecție. Ați eu cit și copiii mei ne bucurăm mult cînd primim un nou număr al revistei. Sînt feliicit că copiii mei, datorită Magazinului istoric, au îndrăgit istoria și sînt bine apreciați la școală”.

Niculina și Ion Cărbăș, pensionari, din Deva: „Fiecare concurs organizat de Magazin istoric ne prilejulește satisfacții deosebite. Răsfoind numerele mai vechi, în căutarea răspunsurilor, recitim de fapt din nou revista, reîmprospătîndu-ne cunoștințele”.

Balint Cătălin, desenator tehnic la CPEP — Centropcoop, din București: „Ca tînăr și pasionat al istoriei, am răspuns la acest concurs în semn de omagiu adus Partidului Comunist Român care și-a asumat istorica misiune de edificare a viitorului de aur comunist al patriei, spre care au năzuit și pentru care au luptat și s-au jertfit înalțașii. Aștept cu nerăbdare nolle concursuri”.

Florin Diaconu, inginer la Radioteleviziunea română, din București: „Sînt unul dintre fideții colaboratori (prin lectură) al revistei, încă de la primul număr. Prezentul concurs l-am luat drept pretext pentru a face primul pas spre dv. și răspunsurile trimise vă vor dovedi, poate, că am avut ce învăța din tot ce ne oferiți”.

Înainte de a-i cunoaște pe cei 200 cîștigători al premiilor actualei ediții a concursului Magazin istoric, cel de-al 22-lea concurs organizat de revistă, facem următoarele precizări:

— Premii în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 10 decembrie 1986, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuției; ele pot fi ridicate deci pînă la 10 mai 1987, inclusiv.

— Cîștigătorii din provincie, care nu se pot deplasa la București, sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet postal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1987.

Felicitîndu-l, încă odată pe toți participanții la acest al 22-lea concurs Magazin istoric, le adresăm, totodată urările noastre de multă sănătate, bucurii și noi succese în activitate.

Și acum, iată-i pe cei 200 cîștigători, desemnați prin tragere la sorți.

PREMIUL 1: 1 televizor DIAMANT

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL MILITAR „DIMITRIE CANTEMIR”, Breaza

PREMIUL 2: 1 aparat radio OLIMPIC

1. IORDAN ARSENE, București

PREMIUL 3: 1 aparat radio GLORIA 3

1. IULIANA BUDRUGEAC, Pitești

PREMIUL 4: 1 aparat foto ORIZONT

1. MARIA ANÎTESCU, Hunedoara

PREMIILE 5-7: 3 aparate radio SOLO 500

1. CERCUL DE ISTORIE „MIHAI VI TEAZUL” DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII, NR. 11, Tirgoviște
2. IOAN BREZAN, Baia Mare
3. SORIN CECI, București

PREMIILE 8-10: 3 aparate radio COSMOS 5

1. SIMION GEORGESCU, Căldrași
2. CONSTANTIN A. CIOLAN, Slătina
3. COMISIA DE FEMEI DE LA UNII-

NEA JUDETEANĂ A COOPERATI-
VELOR MEȘTEȘUGĂREȘTI TIMIȘ,
Timișoara

PREMIILE 11-15: 5 aparate
foto VILIA

1. KISS EDMOND, Rîmnicu Vilcea
2. CERCUŁ DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 3, Deva
3. STERIAN STEGARU, Galați
4. CERCUŁ DE DEZBATERI POLITICO-IDEOLOGICE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 5, Fălceni
5. FORIKA CAROL-COLOMAN, Aiud

PREMIILE 16-20: 5 ceasuri
POLJOT

1. ZAHARIA BOZ, Iași
2. ABDULA NAZIL, Constanța
3. MARIA MANUELA DUMITRESCU, București
4. SRANKO FRANCISC, com. Nufalău, jud. Sălaj
5. GHEORGHE MANOLE, București

PREMIILE 21-30: 10 aparate
foto SMENA 8 M

1. IRINA HAMZU, Piatra Neamț
2. NICOLAE CORSEI, sat Păclășeanca, com. Căstălbuzi, jud. Tulcea
3. ELISABETA DARIE, Timișoara
4. PANDY ISTVÁN, Jibou
5. MARILENA O. BODEANU, București
6. IOAN DĂNESCU, Cluj-Napoca
7. IORDAN ANGHEL, Breaza
8. EMILIAN LUȘA, Toplita
9. CENTRUL DE LIBRĂRII, Timișoara
10. MARIAN A. BOGOI, com. Dragodana, jud. Dimbovița

PREMIILE 31-45: 15 serviete

1. MIHAI-DAN MODREA, București
2. OCTAVIA-MARIA IONESCU, Alba Iulia
3. FLORIN V. BOBOC, Pașcani
4. ION CARPEN, Văleni de Munte
5. PETRE CHERCEA, com. Țiștești, jud. Argeș
6. VASILE MIRCEA MÎNDRUT, Baia Mare
7. NICOLAE ANDREEANU, Drobeta-Turnu Severin
8. DUMITRU VUCULESCU, București
9. MIHAIL-PĂUL VOICULESCU, sat Ciocești, com. Birla, jud. Argeș
10. CONSTANTIN GHEORGHE, Galați
11. SILAGHI MARCEL, Satu Mare
12. CONSTANTIN NIȚĂ, Piatra Neamț
13. GABRIEL TANĂSCU, Slatina
14. IONELA STANA, Corabia
15. JEAN-BAPTIST ODOBEȘTIANU, București

PREMIILE 46-65: 20 truse
stilou SIRIUS

1. ALICE RAMONA DOSER, București
2. CORNELIU COJOCARU, Deva
3. FILIP BÎRSOIANU, com. Stoilești, jud. Vâlcea
4. PETRICĂ CONDRACHE, com. Matca, jud. Galați
5. ELENA CRISTINA SOARE, Breaza
6. COSMIN AL. OPRESCU, București
7. CORNELIA-MONICA BULBUCEA, București
8. MARCEL PETRE, Călărași
9. PAVEL NEDEL, Craiova
10. NAGY KULCSÁR MELINDE, Jibou
11. VASILE I. BARBILA, București

12. GHEORGHE TOMȘA, Satu Mare
13. GHEORGHE PETRIȘOR, București
14. MARIN MĂNUTĂ, Tulcea
15. ECATERINA CAPBUN, Brăila
16. IOSIF GHERGHEL, com. Gherăești, jud. Neamț
17. IOAN CĂRALET, Suceava
18. CĂTĂLIN CHIRIAZI, Constanța
19. ZOIA MAGDALENA PÎNTEA, București
20. EMIL ODAL, Tirgu Frumos

PREMIILE 66-85: 20 seturi
diapozitive istorice

1. GHEORGHE TOFAN, com. Bilbor, jud. Harghita
2. ION MIRICĂ, Urziceni
3. CAMELIA-MARINELA CAZACU, București
4. LEON IACOBSONH, Galați
5. RADU CRĂCIUN, Sfîntu Gheorghe
6. SIMION GĂRLEA, com. Vițănești, jud. Teleorman
7. DORU CONSTANTIN ENE, Rîmnicu Sărat
8. VASILE CODREANU, Satu Mare
9. ANA-MARIA TURCOȘ, București
10. ANDREI P. PAIU, Huși
11. MINA APOSTU, Zlatna
12. VERONICA CĂRMACIU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej
13. CERCUŁ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Cîsnădie
14. VIRGIL I. BOBOC, Pașcani
15. MIRCEA VĂCĂRUS, București
16. CERCUŁ DE ISTORIE DE LA LICEUL AGROINDUSTRIAL, Turda
17. ȘTEFAN ANTONOVICI, com. Frumuișta, jud. Galați
18. ANA ROȘCA, Bacău
19. MONICA LUCĂCEL, Jibou
20. VERNESCU VICTOR, București

PREMIILE 86-135: 50 abona-
mente pe un an la MAGAZIN
ISTORIC

1. STATUL MAJOR AL GĂRZILOR PATRIOTICE, COMITETUL JUDEȚEAN TIMIȘ AL P.C.R., Timișoara
2. ȘTEFAN GH. GURĂN, Aiud
3. STATUTUL DE CERCETARE ȘI PRODUCȚIE VITI-VINICOLĂ, Serviciul contabilitate, Bujoru
4. FLOREA TĂUJAN, București
5. MARIA CĂRMACIU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej
6. PETRE MĂNICEANU, București
7. CERCUŁ DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 6, Slatina
8. HERMINA TOMA, Tirgu Lăpuș
9. MINA CIMPOEȘU, Piatra Neamț
10. CONSTANTIN POP, Tirgu Mureș
11. CERCUŁ DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ DORNA ARINI, jud. Suceava
12. DANA CIARNĂU, Negrești-Oaș
13. SEXTIMIU ȘERBAN, com. Călugăreni, jud. Giurgiu
14. PETRU P. BLANĂ, Oradea
15. IOAN TOPA, Bragadiru, sectorul Agricol Ilfov
16. VASILICĂ DUMITRU, Botoșani
17. ION N.A. SIMIONESCU, sat Ursei, com. Vișinești, jud. Dimbovița
18. CONSTANTIN STOICA, București
19. ALEXANDRU SIMION, sat Pietrari, com. Motești, jud. Vâlcea
20. IOAN DINCEA, Reșița
21. VASILE RADU, sat Olari Vechi, com. Gheorghita, jud. Prahova
22. FLORINA ISTRATE, com. Matca, jud. Galați

23. CONSTANTIN DURA, com. Bistra, jud. Alba
24. VIOREL ULCIČA, Corabia
25. VIOREL ILISOI, Rădăuți
26. AUREL POP, Năsdău
27. CORINA PLAI, Alexandria
28. IOAN IPATE, com. Cornu Luncii, jud. Suceava
29. VIOREL RUȚA, București
30. NICOLAE DEACONU — Vilcea, Lipova
31. VALERIA CĂRȘTEA, București
32. MARIA STATNIC, Arad
33. IOAN GH. TUDORAN, com. Curcani, jud. Călărași
34. ANTON IARU, București
35. ANCA ARON, Deva
36. VALERIU SAVA, com. Deleni, jud. Iași
37. CĂLIN HERTE, Jibou
38. ANTOANETA GHEORGHIU, București
39. ILIE ANGHEL, sat Sudji, com. Nuci, sectorul Agricol Ilfov
40. AURA STAVARACHE, Sibiu
41. TOMA PETRE GRÜNFELD, București
42. VASILE OLTEAN, Tirgu Mureș
43. ROMAN MIHĂESCU, Timișoara
44. MIHAI ROMANESCU, Botoșani
45. ALEXANDRU ANTONESCU, Oradea
46. SORIN C. MANOLIU, Climpina
47. CORNELIA POPOVICI, sat Bodroglou Nou, com. Felnac, jud. Arad
48. GRIGORE CIOBANU, București
49. CORNELIA FORA, Timișoara
50. TRAIAN NICOLAU, București

PREMIILE 136-200: 65 abona-
mente pe șase luni la MAGAZIN
ISTORIC

1. ROLAND TABORSKY, Sebeș, jud. Alba
2. IOAN FILIP, Moinești
3. GHEORGHE CORCHIȘ, București
4. GHEORGHE ERMIE, com. Marginea, jud. Suceava
5. DANIELA CĂFTANGIOGLU, Sfîntu Gheorghe
6. CONSTANTIN DRAGU, București
7. ȘTEFAN LAKATOS, Cluj-Napoca
8. GHEORGHE PALADE JUBLEANU, București
9. TONI LEPĂDATU, com. Cîmpineanu, jud. Vrancea
10. GEORGE DOBRE, com. Dragodana, jud. Dimbovița
11. AGLAIA VOLINSCHI, com. Bucecea, jud. Botoșani
12. NICOLAE VOLOSCIUC, Sighețul Marmășiei
13. GINA VRÎNCEANU, com. Holboca, jud. Iași
14. VICTOR PREDA, Caransebeș
15. VALENTIN TEODORIAN, Caracal
16. SORINA-ALINA I. MIRA, com. Gura Ocnitei, jud. Dimbovița
17. MARIA GR. BÎTĂ, sat Cîndești II, com. Mihăileni, jud. Botoșani
18. CLEMENTA BERBEC, Slobozia
19. CRĂCIUNICA ALEXA, Bistrița
20. VASILE PRĂȘĂCARU, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej

21. NICOLAE MONEA, Zimnicea
22. GHEORGHE TÎMBREA, Tîrgu Mureș
23. MARIANA BARBU, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
24. PĂUNCU AUREL, Făget, jud. Timiș
25. NINA MUTU, Alexandria
26. GRIGORE ILINCIOIU, Miercurea Ciuc
27. GIZELLA BORONTEA, Hunedoara
28. VICTOR GH. DEACONU, Curtea de Argeș
29. IOAN MIHALCI, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud
30. SIMONA STANCIU, com. Holboca, jud. Iași
31. NICOLAE POCORSCHI, Constanța
32. PETRU MOSIC, Petrila-Lonea, jud. Hunedoara
33. VICTOR MOISE, Alba Iulia
34. SILVIA POPA, București
35. MIRCEA CORCODEL, București
36. ALEXANDRU CSANKOVSKY, Timișoara
37. GHEORGHE BICA, Sibiu
38. ȘTEFAN DOBROTĂ, București
39. VASILE ONU, Siriu, jud. Buzău
40. IOAN I. NIȚU, Insoara Buzăului
41. AUREL WOHLRAPP, Arad
42. NICOLAE M. IONESCU, sat Măgura, com. Tăteulești, jud. Olț
43. IANCU POPA, Iași
44. RADU ALEXANDRU, Zărnești
45. GAVRIL V. BUZ, București
46. ORESTEA M. SLAVU, Deva
47. MARIUS GAL, Miercurea Ciuc
48. VIORICA STOICA, Focșani
49. MIHAIL PLEȘU, Oțelu Roșu
50. DUMITRU POP, Tîrgu Mureș
51. LILIANA LUPU, com. Matca, jud. Galați
52. GAVRIL ABRUDAN, Huedin
53. FLORIAN DRĂGOESCU, București
54. MIHAI FOMOV, București
55. VLADIMIR CUMPAȘU, Breața
56. DOINA NICOLAE, București
57. CORINA DOINA BALEA, com. Bistra, jud. Alba
58. GHEORGHE T. IONESCU, Tîrgoviște
59. ȘTEFAN-LIONEL ȘOLDEA, Caransebeș
60. GHEORGHE VESA, Salonta
61. ALEXANDRU BURTICĂ, sat Obrocești, com. Stroiești, jud. Vâlcea
62. LADISLAU DESCHIDAR, com. Remetea Mare, jud. Timiș
63. MARICICA IANUS, Huși
64. ȘTEFANA MARIN, Tîrgu Mureș
65. EMANUEL BACIU, Bacău

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● Mihail Kogălniceanu — OPERE. VOL. V (oratorie III, partea a II-a; text editat de Georgeta Penelope)

Editura Academiei, București, 1986, 654 pp., 62 lei: discursurile, intervențiile, amendamentele și propunerile prezentate de istoricul și omul politic român în Parlament, între 1881 și 1883.

● CONTRIBUȚII LA STUDIAREA ISTORIEI CONTEMPORANE A ROMÂNIEI (coordonatori: Ștefan Lache, Nicolae Petreanu).

Editura politică, București, 1986, 364 pp., 18 lei: studii consacrate unor momente semnificative din dezvoltarea societății românești de la făurirea statului național unitar român și pînă în epoca socialismului; autori: Ioan Corman, Vasile Arimă, Nicolae Petreanu, Luchian Deaconu, Eugen Dima, Petre Bărbulescu, Ștefan Streja, Milică Moldoveanu, Eugen Preda, Petru Ignat, Gheorghe Țuțui, Ioan Luncan, Ștefan Lache, Vasile Buga, Ilie Seftiu.

● DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN (sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară; volum întocmit de: colonel Constantin Căzănișteanu — coordonator; Maria Georgescu, dr. Dorina N. Rusu).

Editura militară, București, 1986, 376 pp., 38 lei: 306 mărturii de arhivă în perioada ianuarie 1848-decembrie 1856.

● Alexandru Lapedatu — SCRIERI ALESE (ediție de Ioan Opriș). Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 448 pp., 17 lei: selecție din articolele, discursurile și cuvîntările dintre 1902 și 1943 ale istoricului, împreună cu pagini din memorialistica sa; vezi și Magazin istoric. nr. 12/1985.

● Oliver Lustig — MARTORII N-AU DREPTUL SĂ TACĂ. Editura militară, București, 1986, 349 pp., 12,50 lei: dramatică reconstituire — cu mijloacele prozei istorice — a universului de război și groază din lăgărele de exterminare în masă ale mașinii de război hitleriste.

● Ion Stanciu, Paul Cernovodeanu — DISTANT LANDS THE GENESIS AND EVOLUTION OF ROMANIAN — AMERICAN RELATIONS.

East European Monographs, Boulder, Columbia University Press, New York, 1985, 282 pp.: substanțială cercetare consacrată imaginii Lumii Noi în țările române, începînd cu sec. XVI, și contactelor româno-americane pînă în 1880, anul în care au fost stabilite relații diplomatice între România și S.U.A.

● Veselin Traikov — CURENTE IDEOLOGICE ȘI PROGRAME DIN MIȘCĂRILE DE ELIBERARE NAȚIONALĂ DIN BALCANI PÎNĂ ÎN ANUL 1878 (traducere prof. dr. Constantin N. Velichi).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 448 pp., 37 lei: pagini din istoria gîndirii social-politice din sud-estul continentului în secolele XVIII-XIX.

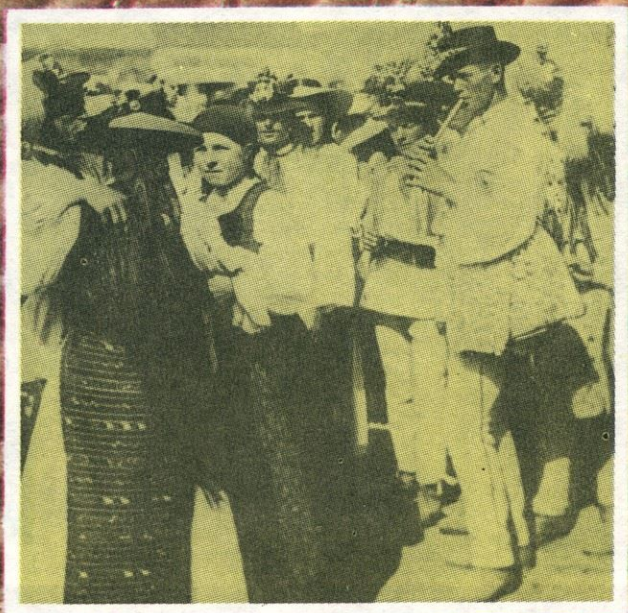
PLANSELE NOASTRE

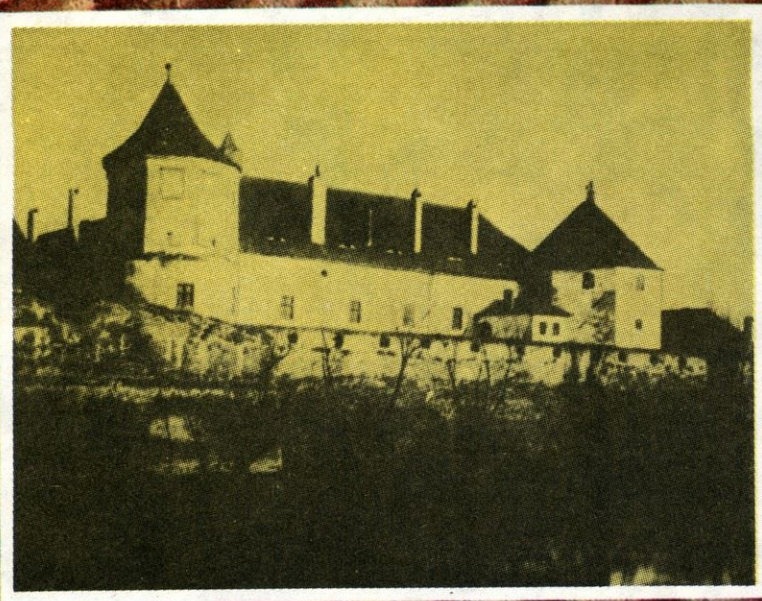
①②③ Imagini din Transilvania de acum cinci decenii și jumătate:

1. Într-o zi de sîmbătătoare la Blaj; 2. Sibiu, vedere generală; 3. Port românesc din Bran; 4. Cetatea Făgărașului; 5. Catedrala din Blaj; 6. Tîrg la țară.

Fotografiile fac parte dintr-un album, *Țara mea*, alcătuit în 1931 de un fotograf amator, și dăruit — în semn de omagiu pentru activitatea sa — istoricului Nicolae Iorga. Albumul se află la Căminul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

④ Mărturii ale milenarei istorii libiene: bijuterii din argint și o străveche fortăreață berberă din pămînt. (Legendă și istorie sub soarele Tripolitanei, p. 52)

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XIV)

ION POPESCU-PUȚURI

În lucrarea sa *Istoria arsacizilor* sau *Istoria regilor arsacizi identificată prin monede*, savantul francez din sec. XVII Jean Foi Vaillant amintește de nenumărate ori de Marea Neagră, folosind, pentru a o defini, termenul latin *Pontus Euxinus*.

Etimologia acestei denumiri este deosebit de interesantă. Din cele mai vechi timpuri, locuitorii de pe țărmurile ei, inclusiv geto-dacii, au denumit-o după culoarea apelor sale: neagră. Cea dintâi denumire cunoscută datează din vremea persanilor. Cum se precizează în *Dicționarul de istorie veche a României* în iraniană *axsaena* înseamnă „vînat”, „întunecat”. Mai târziu, grecii au preluat termenul, dar înțelegîndu-l greșit l-au adoptat cu un cuvînt din limba lor *Pontos Axeinos*, ceea ce însemna marea „inospitalieră”, „neprietenoasă”. Cum acest termen nu corespundea cîtuși de puțin realității, apele mării îngăduind corăbiilor grecilor să le străbată în lung și în lat, a fost schimbat devenind din „neprietenoare”, „primitor”. *Pontos Axeinos* a devenit *Pontos Euxeinos*, nume pe care apoi romanii l-au adoptat în forma *Pontus Euxinus*. Dar după încetarea dominației acestora, numele nu a rezistat, revenindu-se la cel dat de localnici — *Marea Neagră*.

Nu mai puțin interesantă este și originea denumirii de Pont. În antichitate, sub acest nume erau cunoscute două zone geografice. Una pe fîșia de pămînt între Bysantion și Gurile Dunării (*Pontul Sîng*) și alta în sudul Mării Negre,

între apele Phasis și Chalis. Aceasta este, de fapt, regiunea care a dat numele unuia din puternicele state ale Asiei Mici, regatul Pontului, care își are originile încă în satrapia întemeiată aici de Darius I, fiul lui Histaspes. Inițial se

Jean Foi Vaillant

numea Pontnus, numele Pontus venindu-i de la unul din regi, Polemon Polemoniachus.

Locuită din timpuri foarte vechi, această regiune — renumită pentru bogăția ei cerealică și minieră — a fost pe rînd supusă (mai mult sau mai puțin efectiv) de asirieni, cimmerici, sciți. După organizarea ca, satrapie de către Darius I, Pontul a evoluat, ca un stat aproape independent, în limitele regatului persan, cu care a păstrat strînsă legătură. Pontul a fost cucerit de Alexandru cel Mare, care l-a încorporat satrapiei Cappadocia. În anul 301 î.e.n., la cîteva decenii după moartea lui Alexandru, pe fondul luptei pentru putere dintre *diadohi* (gene-

ralii lui Alexandru), zona și-a recăpătat independența, constituindu-se regatul propriu-zis al Pontului, avîndu-l în frunte pe Mithridate I Ktistes (adică Întemeietorul, Fondatorul) urmaș al vechilor satrapi și înrudit cu familia arsacizilor parți. Prima capitală a fost la Amasya, iar din 183 î.e.n. reședința a devenit Sinope.

Savantul francez amintit mai sus enumeră o seamă de vestiți regi ai acestui regat, prezentînd pe larg uneori și acțiunile lor, după cum am văzut în articolele anterioare.

În același indice tematic, Vaillant pomeneste o seamă de regi ai Bithyniei, regat care se afla situat în partea de nord-vest a Anatoliei, la țărmul de sud-vest al Mării Negre. Regatul Bithyniei se învecina la nord cu Heracleea și Marea Neagră, la răsărit cu regatul Paflagoniei, la sud cu statul Gadar și Mysia iar la apus cu Bysantion și strîmtoarea Hellespont (Dardanele de azi). Bithynia a făcut parte cîndva din marele regat al Bactrianei, fosta Tahia. Statul Bithynia apare în istorie sub diferite nume.

Savantul amintește, de asemenea, o seamă de regi ai Bosporului, regat constituit în nordul Mării Negre în regiunea Crimei. În alcătuirea acestui regat intrau peninsula Kerci și peninsula Tumen, precum și regiunile de pe cursul inferior al râului Kuban. Centrul acestui regat se numea Panticapaion (latinește, Panticapaeum — Kerciul de astăzi). În acest regat au domnit conducătorii din dinastia Spartachizilor.

INDEX

PARTHORUM REGUM

cum eorum titulis.

2. **ARSACES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
3. **ARSACES TIRIDATES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
4. **ARSACES ARTABANUS, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
5. **ARSACES PHRIAPATIUS.**
6. **ARSACES PHRAHATES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΘΕΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
7. **ARSACES PHRAHATES II, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΞΕΙΝΙΟΣ ΘΕΟΤΑΤΟΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
8. **ARSACES ARTABANUS II.**
9. **ARSACES MITHRIDATES II, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.**
10. **ARSACES MNASKIRES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.**
11. **ARSACES SINATROCES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΘΕΟΤΑΤΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ.**
12. **ARSACES PHRAHATES III, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΑΡΣΑΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΘΕΟΣ ΕΥΠΑΤΟΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
13. **ARSACES MITHRIDATES III, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΗΣ, ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**
14. **ARSACES OKODES, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΘΕΟΤΑΤΟΣ ΝΙΚΑΤΟΣ.**
15. **ARSACES PHRAHATES IV, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ.**
16. **ARSACES PHRAHATACES.**
17. **ARSACES OKODES II.**
18. **ARSACES VONONES ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΟΙΛΕΑΛΗΝ.**

Printre stăpînitorii acestui regat s-au aflat mai mulți suverani cu numele Cotys și Rhoemetaces, nume înfîlînite și în rîndul tracilor și getodacilor, ceea ce demonstrează evidenta înrudire dintre neamurile care locuiau în aceste țări. De altfel unul dintre regii Cotys a domnit asupra ambelor teritorii.

Deși romanii au așezat în unele puncte strategice ale re-

gatalui Bosporului garnizoane, partea de nord a litoralului Mării Negre n-a fost niciodată prefăcută în provincie romană și, cu excepția cîtorva regiuni, puterea romană n-a avut nici o influență deosebită asupra ordinii interne a acestor ținuturi. Regii Bosporului vor fi alături de alte state din Asia Anterioară și Mică în luptele acestora pentru a înlătura pericolul mare ce-l reprezenta extinderea Imperiului roman.

De remarcat că în anii 66-65 î.e.n., romanii, sub comanda lui Pompei, au avut de înfruntat rezistența unor populații caucaziene — albanii și iberii — din legendara Colchida.

Regatele Albania și Iberia, state în partea de răsărit a munților Caucaz, prima, cunoscută și sub numele Aghovania, cealaltă — Iveria, cum era numită în evul mediu, pe valea lui Cyrus (Kura de azi) — s-au afirmat, de asemenea, în lupta antiromană. Regii albanilor Oroizes și Artous s-au ridicat de cîteva ori împotriva invadatorilor romani. Pe malul rîului Abas (Alasonia, Alasen) a avut loc o luptă înversunată. Multe femei albane au luptat alături de soții lor, în felul legendarelor amazoane.

În același indice tematic, Vaillant amintește și alți conducători din familia domniitoare a arscizilor, și care au domnit în regate ca Armenia, Cappadocia, ce făceau parte, într-o perioadă din marele imperiu al arscizilor. Printre alte numeroase nume de persoane, savantul francez amintește de *Machares* (Macarie — n.n.) — ca fiind fiul unuia dintre Mithridați. Semnificativ este și faptul că una din surorile lui Mithridates purta numele de *Roxana* — ambele intrate și în onomastica țării noastre.

Monografia lui Jean Foi Vaillant este ilustrată cu figurele de pe monedele celor 31 regi ai regilor¹ pe care le-a găsit în diferite mari muzee ale vremii sale: muzeul cardinalului Patini, muzeul D. Baudelot din Paris, muzeul contelui de Verne, muzeul Commandatoria a Putes din Roma,

¹ Reproduse în planșele revistei *Magazin istoric*, nr. 3/1986.

muzeul Vaillant, colecții particulare în special Colecția Morelliana, ca și la Regia Tesauriului regal din Paris.

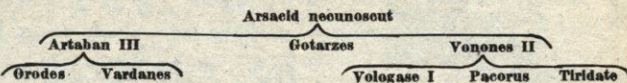
Cercetări ulterioare făcute în special de Adrian Longpérier de la muzeul Luvru din Paris au completat lista împăraților arsacizi până la 43. În lucrarea sa, Adrian de Longpérier reproduce schemele genealogice ale familiei arsacizilor, așa cum au fost consemnate, în curgerea veacurilor, de Tacitus, J.F. Vaillant, abatele de Longuêrue, Visconti și de el însuși. Listele alcătuite de el identifică 12 regi arsacizi noi care, adăugându-se la cei 31 regi ai regilor menționați de Vaillant, ridică la 43 numărul monarhilor care s-au urcat pe tronul acestui mare imperiu al antichității. Includem, de asemenea, arborele genealogic al familiei ahemenide, întocmit în lucrarea ungară *Az ó-kor története*, arsacizii avându-și obârșia în această veche familie.

În sfârșit, Foi Vaillant prezintă și o listă a autorilor consultați de către el în documentarea făcută pentru scrierea acestei monografii fundamentale despre imperiul arsacizilor. Această listă foarte bogată și multilaterală, menționată de noi în nr. 4/1986 cuprinzând atât istorici și geografi ai antichității, cât și din cei care ulterior s-au preocupat de istoria arsacizilor ilustrează temeinicia documentației sale, la nivelul epocii în care a fost alcătuită lucrarea.

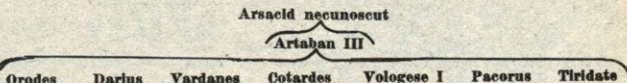
Din indicele tematic rezultă că reprezentanții ai dinastiilor arsacide au stat secole de-a rândul nu numai în fruntea unuia dintre cele mai înținse imperii ale antichității, dar și într-o sumedenie de regate aflate de cele mai multe ori în alianță împotriva unui dușman comun, Imperiul roman, a cărui expansiune le viza. ■

SCHEMA GENEALOGICĂ A FAMILIEI ARSACIZILOR DUPĂ:

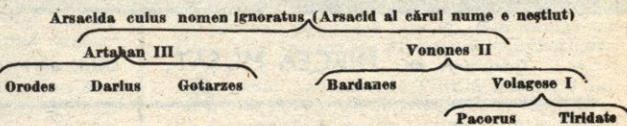
1. TACIT

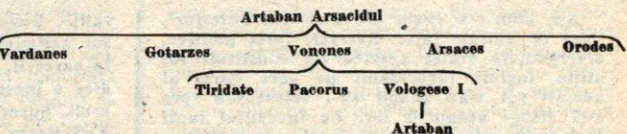
2. JOSEPHUS FLAVIUS

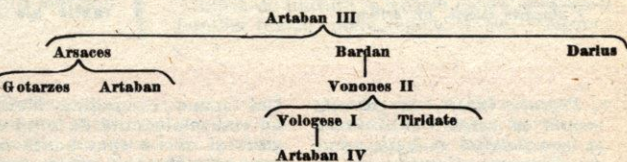
3. J.F. VAILLANT

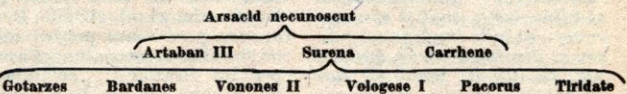
4. ABATELE DE LONGUÊRUE

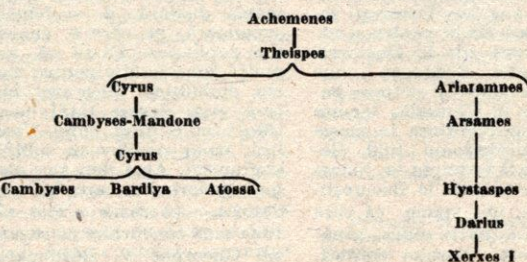
5. VISCONTI

6. A.J. SAINT MARTIN

7. AZ Ó-KOR TÖRTÉNETE (SCHEMA FAMILIEI AHEMENIDE)

1926-1930 :

ÎN CULISELE CRIZEI

DINASTICE (III)

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT,

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Așa cum s-a văzut din numărul anterior¹, lipsa de unitate între diversele forțe politice, divergențele dintre acestea au constituit tot atâția factori favorizanți pe care Carol și adepții săi s-au grăbit să-i folosească spre a-și atinge scopurile lor. La începutul lunii mai 1930, întoarcerea lui Carol era privită ca posibilă. Intransigenții rămăseseră numai libe-

ralii. Guvernul național-fărănist era pasiv, nu acționa nici în sensul unei accelerări a întoarcerii, nici nu lua măsuri care să împiedice o încercare îndrăznească a prințului. Mai mult, guvernul era acaparat de alte probleme. Activitatea de opoziție a partidului liberal se intensificase, datorită multor puncte vulne-rabile ale guvernului.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1986.

Regența însăși, ca formulă menită să asigure succesiunea la tron stabilită de legile votate de Adunarea Constituantă la 4 ianuarie 1926, se dovedește o creație șubredă, supusă fluctuațiilor și consecunțelor specifice vieții politice din acea vreme. Rezultă împedecă acest lucru și din însemnările din acei ani ale lui R. Bossy pe care le reproducem în continuare.

2 august-30 septembrie 1929. Vacanță liniștită la Sinaia. La 27 august, întrerup șederea mea acolo pentru a rămâne cîteva zile în București cu regenții. Buzdugan vine de la Iachimov și petrece puține zile în Capitală, înainte de a-și lua reședința la moșia sa de la Făraoaani (jud. Bacău). Eu îl întîmpin la Sinaia și îl întovărășesc la București. Pe drum, îmi spune că cură i-a priit — pare voinic, sănătos și vesel. Vorbim politică.

Îmi spune că regina Maria nu este mulțumită de rolul ei șters și că i-a spus odată că ceea ce a făcut ea pentru țară îi dă dreptul de a-și spune cuvîntul în afacerile țării. „Se spune că ar vrea să-mi ia locul, adaugă el rîzînd. E o onoare prea mare pentru mine!”... Conversația alunecă asupra lui Brătianu: „Te iubea mult, îmi spune Buzdugan, și te aprecia la fel. Mi-a zis mult bine de dumneata, între altele: «a fost crescut de o mamă distinsă, de o femeie superioară, pe care o cunosc din copilărie». Părea că are multă considerație pentru mama dumitale”. Regentul îmi cere vești despre tatăl meu: „Mult mi-e drag conu Vasiliță, boier moldovean subțire și glumeț”. Apoi îmi face elogiul guvernului care își face datoria... (Aceasta a fost ultima mea convorbire cu regentul Gheorghe V. Buzdugan.)

3 octombrie 1929. Buzdugan, întors de la țară de două săptămîni, este grav bolnav de o infecțiune generală: septicemie. Spre durerea țării, neconținut lovită de cîțiva ani, se pare că un deznodămînt fatal va fi greu de înlăturat, avînd în vedere vîrsta bolnavului și debilitatea sa, în urma temperaturii ridicate ce are de aproape două săptămîni de cînd a căzut bolnav. Mă duc mereu, ziua și seara, la regent și sînt de față la consultațiile medicale. Bietul Buzdugan se luptă cu moartea. Hiott se întoarce de la Balcic, unde a fost cu Știrbey, spre a pune pe regina Maria la curent. I-a vorbit, bineînțeles, de împrejurarea nenorocită ce s-ar putea produce și de posibilitatea ca ea să fie chemată în locul ce-ar rămîne vacant în regență... Hiott îmi spune că Averescu ar fi favorabil reginei, ceea ce mi-e con-

In acest, context, se poate afirma că la sfârșitul lui aprilie și în prima parte a lunii mai 1930, o bună parte din popularitatea național-tărăniștilor era pierdută. Partidul liberal a căutat să beneficieze de uzura suferită de național-tărăniști în timpul guvernării și a intensificat campania împotriva acestora, avînd ca aliat ziarul *Universul*. Toate acestea au contribuit la crearea unei atmosfere prielnice revenirii prințului Carol. De altfel, la sfârșitul lunii mai, Carol l-a însărcinat pe maiorul Victor Precup să-l întreb pe Iuliu Maniu ce atitudine ar lua dacă „într-o bună zi” s-ar hotărî să vină în țară. „L-am încredințat să spună A.S.R. prințului Carol — relata Maniu — că... dacă... A.S.R. principele Carol s-ar decide să facă un pas hotărîtor independent, în mine nu va găsi un dușman, ci un binevoitor”.

Tot atunci președintele Consiliului de Miniștri i-a comunicat că peste puțină vreme, mai exact în timpul vacanței politice de vară, va face o călătorie în Franța și atunci va discuta cu Carol problema revenirii lui în țară, pînă atunci sfătindu-l să nu întreprindă nici o acțiune.

Trebuie precizat însă că nici în rîndul frun-tașilor liberali nu exista unanimitate de vederi față de păstrarea nezdruncinată a actelor constituționale adoptate la 4 ianuarie 1926. Gheorghe Brătianu și gruparea sa, denumită ulterior a liberalilor „georgiști”, a început să privească cu simpatie întoarcerea lui Carol; o poziție favorabilă acestei acțiuni a luat și C. Argetoianu, în acel timp membru marcant al P.N.L.

firmat și de Constantin Brătianu, care îmi mărturisește că la liberali părerea ar fi împărțite; Vintilă Brătianu însă ar fi contra intrării în regență a reginei Maria, spre a nu contraveni spiritului Constituției (care nu admite femei în funcțiuni publice), pe de o parte, și voinței indicate de Ferdinand și Ion I.C. Brătianu, pe de altă parte. Patriarhul ar dori un jurisconsult. Nici n-a închis încă ochii sărmanul Buzdugan și se bate lumea pentru locul lui. Ce bine-ar fi de-ar da Dumnezeu să se însănoțească și să se înlăture astfel orice prilej de neînțelegere printre români.

6 octombrie 1929. Patriarhul și Nicolae primesc pe Maniu, care-i roagă să admită interpretarea dispozițiilor constituționale privitoare la regență, în sensul că nu regenții cooptează un coleg în locul vacant (sub ratificarea

Parlamentului), ci că Parlamentul alege noul regent. Regenții primesc sub condițiunea că vor fi consultați asupra persoanei. Maniu le dă toate asigurările în această privință și obține de la ei încuviințarea ca, pînă la alegerea noului regent, prerogativele regale să treacă asupra Consiliului de Miniștri.

7 octombrie 1929. Ora 7 dimineața: moartea lui Buzdugan... După amiază, regenții primesc pe Maniu și-i propun pe regina Maria ca regentă. El răspunde că se va inspira, în alegerea ce va face, de spiritul Constituției și de dorința fării, căutînd în același timp o soluție care să nu primejduiască interesele partidului său. În cercurile politice, candidatura reginei Maria nu pare să fie, în general, bine primită. Ea este susținută cu insistență de Stere și Știrbey. Opinia publică i-ar prefera

în lupta împotriva „planurilor de readucere a lui Carol, Vintilă Brătianu a căutat să atragă pe Al. Averescu și O. Goga, conducătorii Partidului Poporului. În acea perioadă, aceștia, și îndeosebi Octavian Goga, începuseră să se orienteze însă tot mai mult spre o înțelegere cu Carol, socotind că revenirea lui la guvern nu mai era posibilă decît prin mijlocirea lui, dată fiind slăbirea continuă a partidului. În cursul întîlnirilor generale lui Al. Averescu și ale lui Octavian Goga cu Carol, cei doi s-au declarat gata să sprijine venirea acestuia în țară, cu condiția ca el să se despartă definitiv de Elena Lupescu. De fapt, nu era vorba doar de un sfat „de familie” dat lui Carol, ci, mai ales, o încercare de a-l face pe prinț să înțeleagă că nu-și poate permite totul întorcîndu-se în țară, ci va trebui să țină seama de opinia guvernului. Carol a promis, pe cuvînt de onoare, că va proceda așa, ceea ce l-a determinat pe Goga să-și intensifice propaganda procarlistă.

Apelul adresat de Vintilă Brătianu lui Nicolae Iorga de a încheia cu liberalii o „uniune sacră” împotriva guvernului a rămas și el fără un răspuns favorabil, fiind prea evidente scopurile urmărite de P.N.L. prin astfel de alianțe. De altfel, Nicolae Iorga continua să-l sprijine pe Carol din ce în ce mai deschis.

Teren prielnic pentru întoarcerea lui Carol oferea însăși regența, lipsită de vigoarea necesară, și în care Sărățeanu era ca și absent, principele Nicolae dorind să scape de orice obligații, fie ele chiar și numai de ordin protocolar, iar patriarhul Miron Cristea ne-reprezentînd o forță politică reală.

Lipsă de unitate în vederi exista și în sînul familiei regale, unde regina Maria — dornică

pe generalul Prezan sau pe vreun înalt magistrat.

9 octombrie 1929. După negocieri nesfîrșite, în care Stere joacă rolul principal, Maniu se vede pus în situația următoare: Partidul Tărănesc este gata să rupă legătura cu Partidul Național¹ dacă se admit în regență doi membri ai dinastiei, care ar putea astfel forma oricînd majoritatea. Mi-halache rămîne neșovăit pe această poziție [de a nu admite în regență doi membri ai familiei regale], preconizată telegrafic și de Madgearu. Maniu propune reginei Maria să ia, în regență, locul fiului ei. Firește ea refuză. Maniu o roagă atunci să-l autorizeze a spune, de la tribuna Camerei, că ea nu dorește a intra în regență. (Diamandy îmi

¹ Fuziunea în 10 octombrie 1926 sub denumirea de Partidul Național Tărănesc.

să ocupe un loc în regentă și neîmpăcându-se cu firea impulsivă și cu ieșirile lipsite de respect ale lui Carol — considera cariera politică a acestuia ca definitiv sfârșită, în timp ce principele Nicolae și principesa Ileana se pronunțau pentru întoarcerea lui Carol. De altfel, la începutul lui iunie 1930, în familia regală a izbucnit un adevărat conflict în legătură cu intențiile reginei Maria de a ocupa locul de prim-regent; principele Nicolae a declarat atunci că pentru rezolvarea conflictelor existente în sânul familiei regale era necesară prezența lui Carol. Acest diferend a subrezit și mai mult prestigiul monarhiei, oferind noi posibilități de manevră grupului carlist, care, sub pretextul necesității întăririi autorității acesteia, acționa în direcția aducerii în țară a ex-prințului.

Contradicțiile dintre principalele partide politice — și îndeosebi dintre P.N.Ț. și P.N.L. —, divergențele existente chiar în cadrul acestor partide, și care le slăbeau rezistența, lipsa de unitate de vederi în cadrul guvernului însuși, al regentei și al familiei regale au constituit factori care au favorizat punerea în aplicare a planurilor adepților aducerii în țară a lui Carol. Aceștia au hotărât să acționeze prin surprindere, punând țara în fața unui fapt împlinit.

Partidele de opoziție — cu excepția celui liberal, care nici n-a mai fost consultat — s-au declarat pentru revenirea prințului la cîrmă. Membrii guvernului — afară de Maniu, care ezita ca de obicei — au fost sondați și ei: Grigore Iunian și Mihailache s-au declarat categoric pentru revenirea lui Carol, iar ceilalți lăsau să se înțeleagă că nu aveau nimic de obiectat. Modul concret în

care urma să se realizeze acțiunea a fost stabilit în cursul citorva vizite făcute de Mihail Manoilescu la Paris, cu care prilej s-a sfârșit cu Carol și grupul acestuia.

Apreciind că divergențele dintre partidele politice atinseseră un punct culminant și că nu va avea de întâmpinat o rezistență serioasă, Carol a decis să se reîntoarcă imediat în țară și să ocupe tronul României. La 4 iunie 1930, maiorul Precup (cărui Carol îi încredințase sarcina pregătirii tehnice a întoarcerii sale în țară) s-a înapoiat de la Paris la București, prezentîndu-se lui Maniu. I-a anunțat plecarea lui Carol spre țară și — relatează Maniu — „rugindu-mă să nu fac nimic împotriva lui și să îmbrățișez ideea restaurării... El, Precup, pleacă în aceeași seară înapoi, pentru a-l întâlni în drum, ca să-i comunice hotărîrea... L-am întrebat despre timpul precis cînd poate să sosească A.S.R. prințul Carol. Nu a știut da un răspuns precis, dar ne-am înțeles că mă va ține în curent prin maiorul Nicoară”.

Maniu nu credea că întoarcerea lui Carol va fi atât de precipitată, dar, pentru orice eventualitate, a prelungit încă o lună Parlamentul care trebuia să ia vacanța la sfîrșitul lunii mai. Fără Parlament, guvernul ar fi fost mai slab în fața loviturii de stat pregătite de Carol. Maniu a comunicat colonelului Manoilescu, adjutantul principelui Nicolae, să-l anunțe în audiență pentru a-i relata lucruri „extrem de importante”. Iată ce nota el: „Altefa Sa Regală prințul Nicolae m-a primit în aceeași seară..., i-am comunicat pe scurt cele știute și i-am propus să fie de acord — rămîbind să vorbesc și cu ceilalți regenți — ca A.S.R. prințul Carol să intre în țară, să fie primit în mod cuvenit, să fie găzduit la pala-

spune că ar fi adăugat și oarecari făgăduieli de mărire a listei civile pentru Nicolae). Se pare că regina Maria s-a supărat și i-a refuzat cererea... Tăcerea lui Hiott, căruiua îi povestesc aceasta, confirmă exactitatea scenei. El a asistat numai la sfîrșitul ei. Regina a spus lui Maniu: „Nimeni nu poate ține balanța așa de drept ca mine. Do-vadă că regenți numiți de unii, au fost atrași de alții. Iar eu, care am susținut acum venirea dv. la putere, sînt, ca dinastia ce reprezint, deasupra partidelor”.

După mare întîrziere, sosește guvernul la Cameră, pe la amiază. Se face elogiul lui Buzdugan și Iorga cere, cu energie, să nu fie aleasă regina Maria regentă. Guvernul cere partizanilor săi alegerea lui Sărățeanu. *Coup de théâtre!* Nimeni nu rostise numele său! După proclamare, merg la

Sărățeanu acasă și-l aduc, în automobilul Curții, la Palat. De acolo, pornește cortegiul la Cameră, unde noul regent prestează jurămîntul. Apoi, participarea cu toții, la înmormîntarea lui Buzdugan (București — Faraoani). Regenta este din nou în ființă.

17 decembrie 1929. Întreb pe patriarh dacă este adevărat zvonul despre trecerea reginei Maria la ortodoxism. Îmi răspunde: „Nu în formă, da în fond. Iată cum stau lucrurile. Mi-a cerut, acum cîțiva ani, s-o spovedesc și s-o împărtășesc. I-am arătat că nu-i este îngăduit unui erarh ortodox să împărtășească pe o protestantă. Dînsa mi-a spus că, locuind de atîția ani în țară, s-a identificat cu neamul nostru și dorește să trăiască de acum înainte în religia lui și a copiilor ei. Atunci nu i-am ascuns bucuria mea față de declarația ei, pe care o soco-

tesc ca o mărturisire solemnă de trecere la religia ortodoxă și i-am zis că bine face că vrea să viețuiască în atmosfera religiei ortodoxe... Apoi am pus-o în genunchi, i-am așezat patrafirul pe cap și am lăsat-o să-și spună toate blestemățiile! Apoi am împărtășit-o și de atunci o consider drept ortodoxă, deși nu vrea s-o declare oficial, spre a nu indis-pune cercurile anglicane...”

3 mai 1930. Iorga a primit, acum cîțva timp, o scrisoare de la Carol, prin care acesta îl vestește că a rupt legăturile sale cu Lupeasca și îl roagă să înfățișeze, din nou, chestiunea lui, spre a fi examinată de toți într-un spirit larg și creștinesc. Se pare că, din scrisoare, reiese că-și recunoaște greșeala. Se pune la dispoziția țării, dacă regenta și Parlamentul fac apel la dînsul. Semnează: „Carol, principe al României”, titlu la care

tul Cotroceni... Prințul Nicolae a primit surprins, dar cu mult calm, știrile raportate și a acceptat, într-un totul, propunerile mele... În dimineața următoare [6 iunie] am mers la dl. Alexandru Vaida-Voievod, pe care în preziul îl prevenisem, i-am comunicat că A.S.R. prințul Carol deseară va sosi la București. De la dînsul am mers la regentul Sărățeanu și i-am comunicat sosirea A.S. principelui Carol pentru deseară... L-am rugat mai departe, ca, în cazul cînd A.S.R. principele Nicolae va voi să rămînă regent, să-și dea demisia din regență pentru a face loc A.S. prințului Carol, ceea ce dl. Sărățeanu a aprobat fără nici o rezervă. După dejun, la ora 3 1/2 m-am prezentat la regentul patriarh Miron, i-am comunicat sosirea A.S.R. prințul Carol, cerîndu-i învoierea pentru intrarea lui în țară și intrarea în regență, învoiere pe care a dat-o fără nici o ezitare. După acestea i-am comunicat d-lui Mihalache și celorlalți domni miniștri la Președinția Consiliului, sosirea A.S.R. prințul Carol și l-am rugat pe dl. Vaida să ia cu sine pe prefectul poliției, dl. general Nicolescu, și 100 de jandarmi, să se ducă la aerodromul Băneasa pentru a-l întâmpina pe Alteța Sa Regală prințul Carol și a-l conduce la Cotroceni".

În ziua de 3 iunie, Carol, împreună cu Puiu Dumitrescu și Gatoski, a pornit cu automobilul spre Mîncen. De aici, în dimineața zilei de 6 iunie, cu un avion, Carol a reușit, după două aterizări forțate la Vadul Crișului și la Cluj, să ajungă în jurul orei 19.00 pe aeroportul din Someș-sat, de unde a pornit, la ora 19.25, spre București.

Între timp, zvonurile despre sosirea lui Carol au început să circule cu intensitate.

Alarmat, Vintilă Brătianu i-a vizitat succesiv pe Vaida-Voievod și pe Madgearu, atrăgîndu-le atenția asupra gravității situației. Cei doi miniștri au declarat însă că, după convingerea lor, zvonurile erau absolut false.

Din însărcinarea lui Iuliu Maniu, ministrul de interne, Al. Vaida-Voievod, împreună cu prefectul Poliției Capitalei, Eracle Nicolescu, s-au deplasat la aeroportul Băneasa, așteptînd avionul care făcea cursa Paris-București. Văzînd că printre pasageri nu se afla și Carol, cei doi au plecat.

Nici nu-l puteau întîlni, căci Carol a venit cu un alt avion. Aterizarea a avut totuși loc pe aeroportul Băneasa și nu la Cotroceni, cum fixase mai înainte cu colonelul Gabriel Marinescu, care îl așteptase acolo cu „trupa” spre a-l proteja și a-l conduce la palat. Descinzînd din avion, îmbrăcat în uniformă de general, Carol l-a luat prin surprindere pe colonelul Cantacuzino-Pașcanu, comandantul aeroportului Băneasa, care l-a primit și l-a condus, la cererea acestuia, cu mașina sa mai întîi la cazarma regimentului comandat de Gabriel Marinescu; aici, după ce a trecut în revistă trupele, a plecat în fruntea lor și în sunetul fanfarei la palatul Cotroceni, unde a fost primit de principele Nicolae.

Întîrzierea venirii lui Carol a făcut imposibilă întîlnirea cu prefectul Poliției Capitalei, generalul Eracle Nicolescu, care avea sarcina să-l întîmpine și să-l conducă la Președinția Consiliului de Miniștri. După ce Carol a ajuns la Cotroceni l-a înștiințat prin telefon pe Maniu de sosirea sa. Acesta i-a propus lui Carol să meargă la președinție pentru a discuta unele probleme privind șederea sa în țară, adăugînd că i s-a și amenajat un apartament acolo, în calitate de oaspete al guvernului.

nu mai are absolut nici un drept. Iorga a remis scrisoarea lui Maniu, care a comunicat-o regentei. Ca răspuns, și față de pasivitatea organelor în drept, partidul liberal, al cărui congres de ieri a demonstrat forță reală, a hotărît să publice o nouă „carte verde” cu toate actele oficiale române și străine privitoare la activitatea lui Carol, înainte și după renunțarea sa. Vintilă Brătianu a însărcinat pe Constantin Brătianu să prezinte lucrarea regentei, prin mijlocirea lui Hiott, pentru ca șefii statului să aibă cunoștință de ea, înaintea marelui public. Hiott a dat mai tîrziu răspunsul direct lui Vintilă Brătianu: prințul Nicolae este de părere ca broșura să nu fie răspîndită și pentru aceasta dorește să-l vadă, singur, în mod excepțional (fără colegii săi din regență). Vintilă Brătianu s-a dus dar la

În ciuda tuturor promisiunilor făcute, Carol nu s-a gîndit în mod serios să se despartă de Elena Lupeșcu. Abia întors în țară, îi trimitea fotografia de mai sus, cu o înfăcărată dedicație

lui. Carol, care își dădea seama de situația dificilă în care se afla, s-a temut să plece și l-a rugat pe Maniu să vină el la Cotroceni, ceea ce acesta a și făcut, cedînd în fața celui care, din punct de vedere juridic, nu era în momentul acela mai mult decît un simplu particular. Iată cum relatează Maniu înțîlnirea: „Din conversația care s-a desfășurat am constatat că este indispus față de mine și că este sub impresia unor informațiuni greșite și direct dușmănoase mie. Neturburat de această împrejurare, am discutat modalitatea venirii lui la domnie, și ne-am înțeles în mod categoric că el va intra în regentă în locul A.S.R. prințului Nicolae, sau al d-lui Sărăteanu, așa după cum urma să ne înțelegem a doua zi, de dimineată. Chestiunea d-nei Lupescu nu am pus-o deloc în discuție, — ar fi fost cu totul nepotrivit în împrejurările date, — iar pe de altă parte nu voiam să intru în discuțiunea unei chestiuni pe care o consideram tranșată prin declarațiunea făcută d-lui Petre Ciolan și comunicată mie direct. Acestea s-au întîmplat noaptea între orele 2 și 3”.

În cadrul discuției pe care a avut-o la palatul Cotroceni, în noaptea de 6 iunie, cu Iuliu Maniu, Carol a declarat că venise să-l ajute pe șeful guvernului să învingă greutățile cu care acesta se confrunta și, ca atare, se punea la dispoziția lui. Maniu i-a răspuns că situația de drept și de fapt nu-i permitea să revină asupra hotărîrilor adoptate cu patru ani în urmă și care fuseseră determinate în mare măsură de comportarea lui; ca șef al guvernului, nu putea acționa pentru detronarea regelui Mihai și înscăunarea lui Carol. Maniu a propus lui Carol, mai întîi, să intre în regentă, și după un timp guvernul să pro-

pună Parlamentului anularea legilor din 4 ianuarie 1926 și să-l proclame rege. În acest fel, Maniu ar fi introdus în regentă un dușman înverșunat al liberalilor și al reginei Maria, de a căror adversitate nu putea să nu țină seama. Pentru a pune în aplicare acest plan, i-a cerut lui Carol să se oblige solemn că va anula divorțul cu principesa Elena¹ și se va despărți de Elena Lupescu. aceștia urmînd a se interzice întoarcerea în țară. Vădit enervat, Carol a răspuns că, deși el vedea lucrurile în alt fel, era „gata să admită argumentarea” lui Maniu, după care primul ministru a plecat la Președinția Consiliului de Miniștri, spre a se consulta cu ceilalți membri ai guvernului și cu frunțași ai Partidului Național-Tărănesc, convocați acolo.

În dimineata zilei de 7 iunie, Carol a continuat discuțiile la palatul Cotroceni. Iată ce relatează patriarhul Miron Cris-tea despre întrevederea cu Carol, la care a fost invitat și Iuliu Maniu: „Eram la palatul

¹ În 1928, principesa Elena de Grecia divorțase de Carol. Doriința a fost a principesei Elena și nu a fost împusă, cum s-a crezut, de partidul liberal. Aparent, reacția normală a unei femei ultragiutate de purtare so-luși; în fond, cauza era de natură sentimentală. Îndrăgostită de ducele d'Aosta, voia să se căsătorească cu acest prinț italian pe care îl cunoscuse în 1925. Căsătoria nu s-a putut face datorită opunerii bisericii catolice, care interzicea unui catolic căsătoria cu o femeie divorțată. După întoarcerea sa, regele Carol a încercat prin toate mijloacele să o determine pe principesa Elena de Grecia să ceară anularea divorțului, dorind să-și refacă căminul. Dar demersurile lui s-au izbit de intransigența principesei Elena care spera să obțină din partea Vati-canului autorizația de căsătorie cu ducele d'Aosta. Și cum de la început nu avusese nici un sentiment de iubire față de Carol, iar România nu-i plăcea, doriința ei fiind să se instaleze în Italia, separația a rămas definitivă.

Cotroceni. A făcut apel la Nicolae să ia cîrma efectiv, în chestiile mari ce privesc țara și dinastia. Nicolae i-a replicat că, fiind tînăr și lipsit de experiență, este nevoit a lua hotărîrile de acord cu colegii săi. Vintilă Brătianu i-a atras atenția că în chestiunile mari nu este necesară experiența, ci inima și sufletul. Văzînd că prințul nu zice nimic de chestia care urma să facă obiectul audienței, Vintilă Brătianu începe el vorba despre cartea Carol și declară că, față de doriința exprimată de prinț, va amîna cu trei zile răspîndirea broșurii, în speranța că, în acest interval, regenta va da un comunicat lămuritor, declarînd chestiunea categoric și definitiv închisă, ceea ce ar face atunci inutilă broșura.

8 mai 1930. Se zvoneste că Nicolae, influențat de anturajul său, ar deveni favo-

rabil fratelui său. La aceasta ar contribui și doriința sa de a scăpa de însărcinarea de regent, care de mult nu-i mai convine. Unde sînt vremurile cînd spunea lui Buzdugan: „Partizanii lui Carol nu-și dau seama de situația familiei lui. Dacă el s-ar întoarce, ar urma să plecăm noi cu toții!” Acum se pare că s-au schimbat lucrurile. Face dificultăți pentru comunicatul cerut de Partidul Național-Liberal. Hiott a trebuit să amîne cu 24 de ore răspunsul de dat lui Vintilă Brătianu, care este hotărît să dea drumul broșurii. Pe de altă parte, Nicolae insistă ca donația lui Carol pentru sinistrății de la Costești (unde a ars biserica cu peste 100 de credincioși în noaptea de Vinerea Mare) să fie predată sub numele „Principele Carol” ([titlu] la care nu mai are drept).

9 mai 1930. Prințul Nicolae, susținut de Sărăteanu, se opune cu desăvîrșire la comunicatul cerut de partidul liberal, în chestia Carol, deși, în audiența lui Vintilă Brătianu, părea că agreează această idee. Patriarhul, care n-ar fi contra comunicatului, stă în rezervă. Rezultat: se refuză comunicatul. Hiott este însărcinat să comunice lui Vintilă Brătianu (prin mijlocirea lui Constantin Brătianu) că „Înalta regentă consideră jignitoare cererea d-lui Vintilă Brătianu, căci ea pare a pune la îndoială bunăcredința regentei de a ține jurămîntul prestat”. Constantin Brătianu îmi spune că Vintilă nu este mulțumit de acest răspuns. El voia o manifestare publică a regentei, care să pună capăt agitației carliste.

Cotroceni, sîmbătă 7 iunie 1930. Trătam cu prințul Carol, sosit vineri noaptea cu aeroplanul de la München. cum să se aranjeze situația lui fără a produce zguduiri, vîrsări de sînge, care puteau fi fatale pentru țară... [Am ajuns] cu prințul Carol decît la principii că regența și eu nu puteam participa la nici o acțiune de detronare a lui Mihai, căruia i-am jurat credință. Atunci am chemat acolo și pe Maniu de la Consiliul de Miniștri, în permanență întrunit. Acolo sosit [și Maniu] ne-am tot ciorovăit în termeni altcum foarte cuviincioși; am discutat. Și Maniu era de părere, cum s-au înțeles astă-noapte la 4. «Carol să intre în regență». Pe asta au dat mina. S-au despărțit. Dar Carol s-a schimbat pînă dimineața. El voia să fie proclamat rege. Maniu, ca și mine, i-am replicat: «Am jurat credință fiului Mihai». Îl voia regent. Atunci Carol i-a replicat: «Ei bine, dar cînd cu Alba Iulia¹ — tot așa ne-a fost înțelesul. Să fiu proclamat rege». Maniu s-a uitat odată la mine. Nu i-a convenit că principele Carol a trădat chestia. Era demascat. Deci eram acum convins că Maniu cu guvernul său avea să-i împlinească promisia, înțelegerea».

În urma întrevederilor cu Maniu și Miron Cristea, Carol s-a convins că șeful guvernului nu era hotărît să ia măsuri ferme pentru apărarea actului de la 4 ianuarie 1926. În consecință, el a decis să invite la Cotroceni

¹ Exasperat de faptul că guvernul liberal se crampona de putere, în primăvara anului 1928 P.N.T. a desfășurat o amplă campanie, culminînd cu convocarea unei mari adunări la Alba Iulia. Adunarea s-a și ținut în ziua de 6 mai 1928. În cursul pregătirii acesteia, I. Maniu și ceilalți lideri ai P.N.T. lansează și ipoteza rechemării lui Carol ca rege chiar în timpul adunării de la Alba Iulia (*Magazin istoric*, nr. 8/1970).

13 mai 1930. Vintilă Brătianu a hotărît răspîndirea broșurii despre Carol și ne-o trimite la toți, la Palat, inclusiv regenței, bineînțeles, deși guvernul a hotărît confiscarea cărții precum și a tuturor ziarelor care pomenesc de „chestia închisă”.

14 mai 1930. Contele Alexandru de Hochberg (care se logodise oficial cu principesa Ileana, în cursul iernii — logodnă ruptă de domniță, din pricina rețelilor moravuri ale acestui fiu al principelui de Pless) s-a dus în Egipt, spre a se înfîlți cu Ileana. Ea însă nu l-a primit.

1 iunie 1930. Mișcarea carlistă se accentuează, grație prințului Nicolae și slăbiciunii guvernului. Prințul Nicolae a insistat ca generalii carliști să obțină comandamente efective, înlăturînd pe ceilalți. A declarat colegilor săi

din regență că nu vede alt mijloc de salvare pentru țară, decît readucerea lui Carol. Din această pricină, precum și din motive mai intime (prințul dorește a părăsi regența etc.), se pare că există o serioasă neînțelegere între el și mama lui (a primit în audiență pe Grigore N. Filipescu care o atacă în *Epoca*).

3 iunie 1930. Hiott este atacat în ziare pe chestia renunțării lui Carol. Îmi spune că posedă în original și copii instrucțiunile ce i-a dat regele Ferdinand. Ele sînt scrise în limba franceză și intitulate *Instructions pour Hiott*. I-au fost remise la plecarea sa la Milano. Îmi citește o parte din ele. Una din condițiunile puse de rege întoarcerii fiului său era ca el să-și schimbe viața intimă. După misiunea sa, de care însuși Carol

un număr mare de personalități politice, pentru a profita din plin de divergențele existente în sinul partidelor politice. Printre cei invitați încă în cursul nopții s-au aflat Alexandru Averescu, I. Mihalache și Octavian Goga, apoi generalul Prezan, iar dimineața — dr. N. Lupu. A fost de față, de asemenea, Grigore Iulian, care, supărat pe grupul „ardelenilor” și îndeosebi pe Maniu, căuta să-l convingă pe Carol că formula trecerii prin regență nu este obligatorie și că ar fi pe deplin constituțională proclamarea sa ca rege. Aurel Leucutiu, deși apropiat lui Maniu, a ținut să se înfățișeze și el lui Carol, spre a fi luat în seamă. Dintre liberali a fost chemat prin telegramă, de la Iași, Gheorghe Brătianu, ale cărui simpatii pentru Carol deveniseră cunoscute. Aceștia i s-a arătat că monarhia, pentru a nu deveni o prizonieră în minile Partidului Național-Tărănist, dorea colaborarea cu Partidul Național-Liberal și că, dacă acest lucru nu era posibil cu întregul partid, ar dori să o facă cel puțin cu tineretul. Dintre carliști a sosit și Nae Ionescu, iar Gabriel Marinescu a fost tot timpul prezent, străduindu-se să facă orice spre a asigura reușita acțiunii și a deveni indispensabil lui Carol. De asemenea, C. Argetoianu și-a exprimat deschis satisfacția pentru întoarcerea acestuia, declarînd lui Duca, ceva mai tîrziu, că, dacă liberalii vor persista în atitudinea lor potrivnică lui Carol, el va părăsi partidul liberal.

În tot cursul zilei de 7 iunie 1930, carliștii au organizat zgomotoase manifestații în favoarea proclamării lui Carol ca rege; printre cei ce s-au pus în mișcare au fost numeroși membri ai Gărzii de fier și ai altor organizații de dreapta. ■

Într-o scrisoare către Sitta nu spune decît bine („Hiott s-a comportat ca un gentleman”) el a redactat un raport amănunțit regelui despre convorbirile avute. Nu vrea însă să publice aceste documente prea intime. „După moartea mea însă, adaugă el, fiul meu Dinu va putea, pe temeiul lor, să-mi aperse memoria”.

6 iunie 1930. La ora 7 seara, pe aerodromul de la Cluj, aterizează un avion cu Carol. Comandanții militari, care erau preveniți, îl primesc cu căldură. La 10 seara, sosește la Băneasa și pleacă pe platoul de la Cotroceni, unde-l așteptau în careu regimentele 2 și 9 vînători (din brigada colonelului Iacobici). Cu aceste regimente se îndreaptă spre palatul Cotroceni, unde este primit de frațele său care-l aștepta. ■

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

UNDE AU DISPĂRUT COMORILE INCAȘILOR?

PATRICK BRAUN

Statul Incașilor a apărut la începutul sec. XIII, avînd ca prim suveran pe legendarul Manco Capac. Înaintea lui însă, regiunea Anzilor cunoscuse mai multe civilizații, între care cele mai vechi datînd din mileniul III î.e.n. Termenul inca, cu semnificația de „fiul soarelui” și desemnînd inițial pe suveranul populației din regiunea Cuzco, s-a extins ulterior asupra tuturor popoarelor din America de Sud supuse de Incași în a doua jumătate a secolului XV.

Vreme de două secole și jumătate, incașii nu au fost decît un mic trib instalat în împrejurimile așezării Cuzco. Expansiunea uriașă a imperiului lor reprezintă una dintre curiozitățile istoriei. Ea a fost la fel de fulgurătoare ca și dispariția lui. A început efectiv odată cu urcarea pe tron a împăratului Pachacutec (1438), a ajuns aproape de apogeu în momentul morții fiului său, Topa Inca (1493), și s-a încheiat în 1533, anul cuceririi imperiului de către conchistadorul spaniol Francisco Pizarro. În mai puțin de 50 ani, Pachacutec și Topa Inca, care pot fi compa-

rați cu Alexandru Macedon, Genghis Han sau Napoleon, au ajuns să stăpînească o suprafață de aproape 350 000 mîle pătrate: partea de sud a actualului Ecuador, partea de nord a statului Chile, precum și teritoriile statelor Peru și Bolivia.

La moartea lui Huayna Capac, în jurul anului 1525, imperiul a fost disputat între cei doi fii ai săi, Huascar, moștenitorul legal, și Atahualpa, fiul favorit. A învins acesta din urmă, dar războiul civil a slăbit imperiul, pe care Pizarro l-a putut supune astfel cu o mînă de oameni.

S-a încheiat astfel istoria unei vechi civilizații, din cultura căreia puține vestigii au dăinuit pînă în zilele noastre. În America de Sud nu s-au găsit nici un fel de documente scrise privind popoarele continentului și nici picturi reprezentînd momente din istoria lor timpurie, ca în cazul civilizațiilor maya sau aztecă. Legende, cîteva construcții — fortărețe și o vastă rețea rutieră cu centrul la Cuzco —, cîteva descoperiri arheologice constituie singurele surse de informație privind civilizația Incașă. Măturile materiale ale culturii celor subjugăți au fost distruse de conchistadorii lacomi de comori.

În imagine: prețioase obiecte de aur și argint vor ajunge în mîinile conchistadorilor prădălnici.

Specialist în istoria popoarelor din America precolumbiană, Patrick Braun, autorul citorva cărți în domeniu, semnează și lucrarea *Les Trésors des Incas, apărută la Paris, în 1978*. După ani de cercetări în vechile arhive spaniole și după numeroase călătorii în America de Sud, Patrick Braun a putut stabili, cu ajutorul unor documente inedite, da-

find chiar din vremea conchistadorilor, care a fost soarta comorilor acestui strălucit imperiu.

Versiunea românească a cărții, din care revista noastră prezintă un fragment prescurtat, cu titlul și subtiliturile redacției, se află în pregătire la Editura Meridiane.

La 13 februarie 1535, regele Spaniei Carol Quintul trimite în coloniile sale din Indiile occidentale o misivă, care prevede că tot auzul și argintul ridicate de pe pământurile Perului trebuie să fie topite în incinta Monetărilor regale din Sevilla, Segovia și Toledo. Spaniolii considerau coloniile din vest extrem de rentabile pentru moneda lor aflată în declin.

Dacă ordinul a înviorat rapid finanțele regale, el a însemnat în schimb o adevărată catastrofă pentru civilizațiile sud-americane precolumbiene. Spaniolii și-au însușit de la incasă o pradă fabuloasă, atât cantitativ, cât mai ales, calitativ. Statui ale unor divinități, minunate vase de ceremonie, podoabe, veșminte, căști de aur masiv, simboluri ale culturii solare, toate aveau să dispară, pentru totdeauna, în cuptoarele iberice. Ofițerii spanioli aveau obligația să împartă cu Coroana Spaniei orice pradă. Douăzeci la sută din bunuri se expediau în metropolă. Era deci în interesul conchistadorilor să camufleze cea mai mare parte din ceea ce capturan, să nu menționeze comorile nici măcar în scrierile lor, care puteau oricând cădea în minile regelui. Este evident că numărul avuțiilor însușite de conchistadori a fost mult mai mare decât cel menționat în textele care ne-au parvenit.

Pericolul „zeilor albi”

În ianuarie 1531, conchistadorul spaniol Francisco Pizarro¹ a părăsit orașul Panama, având ca punct terminus al călătoriei sale Cuzco. Era însoțit de 180 soldați și 37 cai, îmbarcați în trei nave. 13 zile i-au fost necesare acestui corp expediționar pentru a ajunge în golful San Mateo, azi pe teritoriul ecuadorian. Pescarii de

acolo, nefiind prea bogați, nu au putut potoli singuri setea de aur a cuceritorilor. Aceștia din urmă au intrat apoi în orașul Conque — prima așezare mai importantă din vastul imperiu al dinastiei inca, pe care îl descopereau și pe care l-au supus unui jaf nemilos.

De la conchistadorul Jerez, care ne-a lăsat o mărturie scrisă, știm că s-au adunat acolo 15 000 pesos de aur și 15 000 marcos de argint, ceea ce, în moneda actuală, înseamnă peste 62 kg aur masiv și, peste 345 kg argint. Vărul lui Francisco Pizarro, Pedro, a făcut chiar în manuscrisele lui calculul — subestimat, desigur — al totalului financiar al prăzii: 200 000 castellanos, adică peste 3 milioane dolari, într-un singur oraș, și încă de mică importanță.

Oameni, cai și nave s-au deplasat apoi spre sud, spre orașul Tumbes. Spaniolii s-au instalat acolo nu în tabere pe cîmp sau în cocioabele țărănilor, ci în temple și palatele puse la dispoziția lor de către autoritățile locale, care nu șiau cu cine aveau de-a face. Lui Pizarro, proclamat de aci înainte, cu de la sine putere, guvernator general al provinciei, i s-au oferit tunici luxoase, montate cu plăci de aur și de argint. Vrînd să evite orice neînțelegeri cu invadatorii și să le mențină prietenia, indigenii i-au acoperit literalmente din cap pînă în picioare cu aur și argint.

Tumbes era un oraș foarte bogat. Aveau un Templu al soarelui și o mănăstire pentru marii preoți, era apărut de o solidă fortăreață de piatră. Dar conchistadorii nu au obținut de aici decât 2 000 pesos de aur și de argint, adică 8,5 kg. Îngrijorați sau indignați de comportările ciudate ale celor pe care îi luseră inițial drept „zei albi”, incasii au reușit să-și ascundă comorile. În câteva nopți, ei au îngropat într-un loc ascuns toate bogă-

țiile orașului. Spaniolii nu le-au găsit și cum nu au mai părăsit niciodată aceste locuri, s-ar putea ca aceste comori să se afle la locurile lor, neatinse, în Tumbes, în imediata lui apropiere sau în altă parte.

Pizarro a hotărît să se stabilească pe teritoriul Perului, întemeind astfel prima colonie spaniolă din această țară, pe care a denumit-o San Miguel. Dar el și oamenii lui nu aveau deloc de gînd să stea locului. Trebuiau cu orice preț să se miște, să captureze alte comori, și, mai ales, să intre în legătură cu împăratul inca în persoană, cu acela al cărui nume populația îl rostea cu respect, Atahualpa², al 13-lea suveran din dinastia inca.

Prezicerile lui

Huayna Capac

Datorită iscoadelor lui, Atahualpa știa de multă vreme totul despre nelegiuirile conchistadorilor. Rămînea însă mai departe, în palatul său imperial din Cuzco. Pentru ca spaniolii să ajungă acolo, ei trebuiau să străbată aproape tot imperiul, un imperiu uriaș, care începea să-și arate ostilitatea față de agresor. Forțele spaniole numărau doar 62 cavaleriști și 100 infanteriști. Cît privește armamentul, era destul de sărăcăcios. Versiunea lui Jerez, care pare oficială, pomeneste de 20 arbalete, trei muschete și două culevrițe (tunuri mici).

Cu acest echipament anacronic, Pizarro a pornit spre sud, pentru a-și spori prada. În acel moment, Atahualpa nu se mai afla în Cuzco, ci în nordul țării, în împrejurimile

¹ Confruntarea dintre conchistadorul spaniol și împăratul inca a mai fost prezentată tangential de *Magazin istoric*, în contextul destrămării imperiului inca (nr. 7/1970) și al unei răscoală indiene din anul 1536 (nr. 8/1981).

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

muntoase ale actualului oraș peruvian Cajamarca. Atunci când spaniolii au apărut în fața porților orașului, suveranul inca i-a primit cu toate onorurile. I-a găzduit chiar în palatele și templele din Cajamarca, ignorând ce îl informaseră iscoadele. Prima dintre prezicerile tatălui său, Huayna Capac, „te vei război în mod crâncen, singele regesc se va stinge”... se realizase, deoarece Atahualpa abia câștigase lupta împotriva fratelui

cavaleriei și cele câteva salve trase de culevrine i-au speriat pe indieni, care au dat bir cu fugiții, abandonându-și toate bunurile și ascunzându-se în Anzii Cordiliere.

La început, Atahualpa a fost tratat cu bunăvoință, în acest timp, spaniolii jefuind însă toate comorile părăsite de proprietarii lor. În numai câteva zile, au reușit să captureze o pradă de 40 000 castelanos de aur și 4 000 pînă la

trebarea lui Pizarro cît argint îi va da, conducătorul i-a răspuns că va aduce 10 000 oameni în piață, care vor forma un cerc uriaș și că argintul răscumpărării va acoperi toată suprafața acestui cerc.

Bineînțeles, Atahualpa nu deținea în Cajamarca totalul unui asemenea preț de răscumpărare, dar el știa ce promitea. A trimis imediat în cele patru colțuri ale imperiului său, pe drumurile accidentate ale Anzilor pustii, zeci și

În litiera lui de aur masiv, suveranul inca se îndreaptă, nelămurit, spre piața din Cajamarca, unde avea să fie luit prizonier de Pizarro

său Huascar, care domnea în imperiul de nord, la Quito. Să fi stăruit în mintea lui, în clipa cînd îl înținea pe Pizarro, a doua profeție a tatălui său: După tine „imperiul va dispăre”?

Cînd, la 15 noiembrie 1532, Pizarro și oamenii lui au ajuns în piața principală din Cajamarca, 20 000 pînă la 40 000 ostași inca prezenți îi priveau cu ură. Suveranul inca venise la înfrîngere nelămurit, în litiera lui de aur masiv. Din ea avea să ajungă direct în temnițele orașului, pentru că spaniolii l-au luat pe loc prizonier. Odată șeful lor capturat, ostașii inca lipsiți de capetenie s-au dezorganizat. Șarja

5 000 marcos de argint, adică 192 kg aur și 1 150 kg argint.

La nici două zile de la capturarea sa, Atahualpa a cerut să-l vadă pe Pizarro, căruia i-a făcut o propunere incredibilă. Documentul conchistadorului anonim care ne-a parvenit notează: „Împăratul spune că o să le dea (spaniolilor), în schimbul libertății sale, aur cît să umple o sală de la pămînt pînă la o dungă albă aflată atît de sus, încît un om de statură înaltă nu va izbuti s-o atingă cu palma. Sala ar fi avut 25 picioare lungime și 15 lărgime¹. La în-

zeci de mesageri, care să ceară marilor preoți și șefilor de provincii să expedieze cît mai curînd posibil, la locul întîmînțării lui, tot aurul de care dispun.

Aur curgînd ca din fîntîni

Curînd, pe suveranul inca a venit să-l vadă un om foarte puternic al imperiului, marele preot al celebrului templu din Pachacamac. L-a găsit vociferînd împotriva prezicerilor

¹ Aceste cifre diferă de la sursă la sursă.

(Continuare în p. 49)

PROTAGONIȘTI ȘI DECIZII

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

GORDON A. CRAIG

Cel de-al doilea război mondial a durat 2 174 zile, provocând moartea a peste 55 milioane oameni, respectiv făcând 25 928 victime pe zi; jumătate dintre evreii care trăiau în Europa în 1939 au fost exterminați. Numărul civililor omorâți — 28 milioane — depășește cu mult pe cel al militarilor, ceea ce a constituit una dintre trăsăturile acestui război total. Conflagrația a costat 7,36 dolari pe secundă; totalul cheltuielilor înghițite de război ar fi permis sporirea venitului național pe cap de locuitor cu doi la sută, în totalitatea țărilor în curs de dezvoltare, pe o perioadă de zece ani. 35 milioane de invalizi de război poartă cu ei, pe trupurile lor, urmele de neșters ale acestui cataclism.

Sînt cîteva date globale prin care istoricul francez Jacques de Launay, binecunoscut

În imagini: președintele Roosevelt. Bombardamentul japonez asupra Pearl Harborului. Premierul Churchill. Avioane hitleriste în misiune. Soldați sovietici în ofensivă.

cititorilor revistei Magazin istoric¹, își începe ampla lucrare Les Grandes décisions de la deuxième guerre mondiale, apărută în trei volume, în Elveția. Carte de autor prin excelență, Marile decizii ale celui de-al doilea război mondial se ocupă de o serie de evenimente de primă importanță din perioada 1939-1945, fără a avea, desigur, nici pretenția, nici posibilitatea de a aborda marea conflagrație în toate aspectele ei majore și a discerne totalitatea factorilor care au intrat atunci sub reflectorul istoriei.

A devenit de mult o evidență a istoriei că U.R.S.S. a purtat pe umerii săi povara principală a războiului antihitlerist, armatele sovietice dînd cele mai grele lovituri, nimicitoare, mașinii de război a celui de-al III-lea Reich, iar alcătuirea coaliției dintre Uniunea Sovietică, Anglia, Statele Unite a fost evenimentul principal al efortului de a se obține victoria împotriva puterilor Axei. Prin revoluția din august 1944 și participarea la lupta împotriva Germaniei naziste, pînă la 12 mai 1945, poporul român a dat o contribuție de prim ordin la obținerea marilor izbînzii a popoarelor împotriva fascismului, cu 200 zile mai devreme.

¹ Magazin istoric, nr. 2,6/1968, 10/1971, 1/1975, 1/1976, 12/1977.

Lucrarea lui Jacques de Launay abordează suita unor mari evenimente din unghiul de vedere nu atât al dinamicii obiective a istoriei, cât prin rolul și opțiunile subiective ale personajelor care s-au aflat, în diferite țări, la eşaloanele supreme de decizie. Or, tocmai în această manieră particulară și inedită de a privi istoria celui de-al doilea război mondial constau interesul și valoarea cărții lui Jacques de Launay.

Dedicată istoricului american Gordon A. Craig, el însuși un cunoscut specialist al istoriei europene, care semnează și postfața întregii lucrări, cartea lui Jacques de Launay se definește a fi, în fapt, o istorie a controverSELor marilor decizii dintre 1939-1945, în care autorul aduce numeroase documente inedite, stabilește o serie de tabele statistice comparative și introduce în circulație o iconografie alb-negru extrem de bogată.

Semnatarul postfeței (născut în 1913) este profesor de 25 ani la celebra Stanford University din S.U.A. și a fost prim-vicepreședîn-

te al Biroului Comitetului internațional de științe istorice, ales la Congresul de la București, în august 1980. Membru al Asociației americane de istorie, Gordon A. Craig s-a specializat în istoria modernă și contemporană a Europei și, în special, a Germaniei. Menționăm câteva dintre titlurile lucrărilor sale: *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945*, *From Bismarck to Adenauer: Aspects of German Statecraft, Europe since 1815*. Profesorul Craig a mai publicat, printre alte studii: *The Makers of Modern Strategy și The Diplomats (1919-1939)*, de asemenea, a colaborat la lucrarea enciclopedică *The New Cambridge Modern History*, cu capitolul *The Great Powers and the Balance of Power*. (vol. X).

Iată în continuare eseuul lui Gordon A. Craig, care reprezintă o concluzie personală asupra celui de-al doilea război mondial. Ea nu are, desigur, un caracter exhaustiv și nu constituie o judecată cu valoare de învățămînt al istoriei.

C.P.

La 1 septembrie 1939, armata germană invadează Polonia. Guvernul britanic avertizează imediat Wilhelmstrasse¹ că, în cazul în care acțiunea nu este oprită, va considera necesară îndeplinirea obligației asumate încă din luna martie, și anume, menținerea independenței și integrității teritoriale a Republicii poloneze. Dacă nu se va primi nici un răspuns la acest mesaj, guvernul Chamberlain va dovedi că își respectă cuvîntul dat. În dimineața zilei de 3 septembrie, germanii sînt preveniți că, dacă pînă la ora 11 nu dau asigurări că vor înceta imediat ostilitățile, din acel moment, între Germania și Marea Britanie va interveni starea de război.

Paul Schmidt, interpretul lui Adolf Hitler, își amintește că, după ce i-a tradus lui Hitler ultimatumul britanic, „Führerul a rămas nemîșcat, cu privirea fixă”. După cîteva clipe, care au părut un secol, s-a întors spre Ribbentrop, aflat în picioare în fața ferestrei, și a cu o privire de sălbatic, s-a răstît: „Ei și?”.

Era prea tirziu pentru a mai pune o astfel de întrebare și prea devreme pentru a-i răspunde. Nici unul dintre cei prezenți în acea dimi-

neață de 3 septembrie 1939 la Cancelaria Reichului — nici chiar Hermann Göring, ce pare să-și fi prezis destinul („Dacă pierdem acest război, i-a spus el unui prieten, Dumnezeu să ne aibă în pază”) — nu ar fi putut întui cîtusi de puțin dimensiunile pe care, în cele din urmă, avea să le capete conflagrația și că acest incendiu distrugător nu se va stinge decît după ce va fi făcut ravagii pe întreaga planetă.

Cu toate că cel de-al doilea război mondial s-a încheiat de atîta timp, și azi mai trăim în umbra sa. Încercăm încă să înțelegem cît mai bine problemele politice, economice și sociale pe care ni le-a lăsat. Este normal să fim și astăzi preocupați de marea conflagrație și să ne întrebăm cum au luat naștere aceste fapte cîmplute între anii 1939 și 1945 și cum putem să le prevenim în viitor. Istoricii au răspuns interesului nostru cu o avalanșă de monografii și studii consacrate fiecărui aspect al războiului. Multe dintre ele reprezintă modele de rigurozitate științifică și de obiectivitate, dar, din păcate, majoritatea sînt într-atît de detaliate, încît le lipsește o calitate cerută de cititor: el vrea ca marile evenimente din anii războiului să fie analizate în contextul general al conflictului.

Meritul istoriei războiului scrise de Jacques de Launay și intitulată *Les Grandes décisions de la deuxième guerre mondiale* (1975) este tocmai acesta, de a răspunde dorinței legitime a marelui public. Ea reprezintă, într-un fel, o istorie completă a războiului, de la campania din Polonia, pînă la capitularea Japoniei, inteligent concepută, tratînd în permanență relațiile dintre aspectele politice, economice și militare și extrăgînd, cu perspicacitate, subiectele controversate sau discutate adesea în dezbaterile legate de război: capitularea regelui Belgiei poate fi considerată un act de trădare? De ce Statele Unite și Marea Britanie și-au sporit ajutorul acordat Uniunii Sovietice, cînd ea a fost atacată de Hitler, în iunie 1941? Lansarea bombei atomice a fost oare justificată? etc., etc.

In lucrarea sa, J. de Launay se oprește pe larg asupra deciziilor individuale, care, potrivit opiniilor sale, au orientat sau determinat cursul războiului. Este o idee fericită, sporind cu mult interesul pentru istorie și invitînd la reflecție asupra procesului luării deciziei, în general, și a hotărîrilor care au dus Germania, Italia și Japonia la război.

¹ Pe această stradă se afla sediul Cancelariei Reichului și al Ministerului german al afacerilor externe.

În celebrul său tratat, intitulat *Despre război*, Clausewitz¹ scrie că un om de stat care-și propune să recurgă la război trebuie să cunoască exact cât îl va costa acesta, respectiv ce cheltuieli se vor face pentru a reperta victoria; și adaugă că, înainte de a efectua un calcul exact, trebuie să cunoască „propriul obiectiv politic și cel al inamicului... situația și poziția forțelor dușmane și ale celor proprii... caracteristicile și mijloacele guvernului și ale poporului inamic... relațiile diplomatice dintre state și efectele pe care războiul le-ar putea avea asupra lor”. Cu toate că își făcea un titlu de glorie din lectura lui Clausewitz, Hitler nu pare să fi acordat prea mare atenție acestui avertisment.

Istoricul german Hans-Adolf Jacobsen susține că „încercarea nesăbuită de a distruge pluralismul politic și social și de a-l înlocui cu un sistem totalitar de dominație, justificat doar prin mijloacele unui mit istoric, se va năruși nu numai datorită faptului că urmarea amenințarea și aservirea popoarelor, dar în special datorită rezistenței, imposibil de înfrânt, a marilor puteri mondiale. Mai presus de orice, Hitler și conducerea supremă a armatei germane, în afară de eroarea comisă în ceea ce privea Marea Britanie, au făcut greșeala de a subestima capacitatea militară și economică a Uniunii Sovietice și de a acorda o prea mică atenție Statelor Unite, în calitatea ei de factor de putere”.

Această afirmație este corectă, dar ea poate fi aprofundată. Astăzi este clar că evaluările greșite făcute de Hitler cu privire la potențialul de care dispuneau adversarii au fost în realitate deliberate. În toamna anului 1939, Führerul era atât de hotărât să recurgă la agresiune, încât nu mai accepta nici o opinie contrară. Pentru a elimina o posibilă înțelegere prin care s-ar fi putut evita războiul, Hitler a

refuzat bunele oficii ale celor trei puteri [Franța, Anglia, Italia] și a interzis ambasadurilor germani la Varșovia și Londra, aflați în acel moment în Germania, să se întoarcă la post; în luna august, le-a declarat generalilor săi: „Polonia se află acum în situația care ne trebuie... Mie-e teamă doar ca nu cumva, în ultimul moment, vreun animal să se gândească să-mi propună un plan de mediere”.

Nu avea cituși de puțin răbdarea necesară unei analize mai profunde a raporturilor de forțe, pe care Clausewitz o considera esențială, și, în nici un caz, nu-și schimba opiniile despre celelalte puteri. În concepția sa, francezii și englezii erau slabi, fără o conducere efectivă, armata roșie — o glumă, iar poporul rus, format din ființe inferioare, era destinat, evident, sclaviei sau exterminării; americanii nu erau în stare de un efort mai serios decât acela de a fabrica lame de ras și frigider. Numeroasele informații ale serviciilor speciale erau de natură să arunce îndoeli asupra acestor supoziții liniștitoare și, de fapt, se știe în prezent că, încă din 1937, un număr însemnat de generali germani experimentați au prezis că un război ar însemna un dezastru pentru Germania. Din păcate, în 1939, astfel de păreri nu mai puteau fi exprimate, decât dacă Hitler ar fi fost eliminat.

Decizia lui Mussolini de a intra în război a constituit un act și mai irresponsabil, deoarece a fost, în mare măsură, motivată de factori strict personali. În politica externă, Ducele a avut întotdeauna tendința — poate și pentru că la începuturile sale practice ziaristica — de a se preocupa mai mult de stilul acțiunilor decât de conținutul lor, de a căuta lovituri senzaționale sau dramatice, ale căror direcții mari le sesiza bine, fiind în același timp deosebit de sensibil la tot ceea ce scria presa despre el. Unul dintre motivele semnării precipitate, în mai 1939, a unui tratat militar cu Germania, prost redactat și periculos de restrictiv, a fost dorința sa de a

dezminți afirmațiile presei franceze în legătură cu o anumită lipsă de respect a Berlinului față de Italia. Nu există, de asemenea, nici o îndoială că, în condițiile în care Italia se dovedea incapabilă, încă din luna septembrie 1939, să respecte prevederile tratatului, Mussolini considera din ce în ce mai mult ca o umilintă personală ascensiunea constantă a armatei germane, care se acoperea de glorie în Polonia, în Peninsula Scandinavă și în Țările de Jos.

În final, el s-a lansat în acest război, în pofida unor obiecții serioase din partea generalilor săi, cu scopul de a-și recuceri propriul prestigiu. Dacă marea greșeală a lui Hitler a fost subestimarea forței potențiale a inamicilor săi, cea a lui Mussolini a constat în supraestimarea celei a propriei țări. Este poate incorectă folosirea cuvintului „estimare”, în legătură cu decizia sa de a intra în război, fără o previziune rațională, atât timp cât era în totală ignoranță în ceea ce privea situația forțelor sale armate. Șeful poliției sale, Senise, scria, după război, că în timp ce Ducele susținea orgolios, în fața aviatorilor, că aviația italiană este gata să intre în acțiune, el nu-și dădea seama că „foarte puține avioane se aflau în condiții de zbor. Pentru demonstrații, Departamentul poliției împrumuta armatei mașinile sale, cu emblemele necesare și vopsite corespunzător; după paradă, mașinile se întorceau la adevărații proprietari, fiind revopsite. Sistemul era conceput astfel, încât fiecare juca rolul ce-i fusese destinat. De fapt, Mussolini nu se temea să fie înșelat”. Și-a reproșat mai târziu acest lucru, atunci când legiunile sale au fost masacrate la cheile Pindului, dar era prea târziu să mai poată salva țara de la acel dezastru — care nu era de fapt decât produsul propriei sale încăpăținări.

Hotărând să intre în război împotriva Statelor Unite în 1941, conducătorii japonezi s-au dovedit la fel de superficiali ca Mussolini și la fel de mioopi în apre-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1973.

ciera forțelor inamicului ca Hitler, astfel încât ne este greu să-i considerăm mai puțin ireponsabili decât pe agresorii europeni. Forța potențială a Marii Britanii și a Statelor Unite au fost deosebit de judicios calculate de consilierii politici și militari ai împăratului. În cursul discuțiilor a prevalat punctul de vedere împărțit de amiralul Yamamoto, comandantul-șef al flotei militare nipone: chiar dacă războiul din Europa va absorbi energiile Marii Britanii și va sustrage atenția Statelor Unite, Japonia nu va dispune de o forță capabilă să obțină victoria într-un război prelungit cu aceste puteri. Și totuși, a fost luată decizia de a risca destinațiunile națiunii, mizând pe atacul de la Pearl Harbor¹.

Tot ce se poate afirma despre „meritul” militar al acestei concepții este că autorii ei s-au bazat pe o imensă eroare psihologică. Chiar dacă bombardamentul de la Pearl Harbor ar fi fost urmat de o debarcare reușită în insulele japoneze nu și-ar fi putut asigura securitatea în aceste teritorii. A crede într-o asemenea posibilitate ar însemna, de fapt, a te înșela nu numai în privința forței, ci și a voinței poporului american de a obține victoria.

Evident că deciziile aliaților din timpul războiului nu pot fi nici ele scutite de critici. J. de Launay are dreptate când afirmă, ca și B.H. Liddell Hart, de altfel, că ofensiva aeriană britanică împotriva orașelor germane nu poate fi justificată prin rațiuni militare. În linii mari, problema — ridicată, de altfel, în Consiliile aliate înaintea luării unor decizii — poate fi enunțată astfel: „Care este formula optimă de acțiune pentru a apropia ora victoriei, înregistrând minimum de pierderi pentru aliați?”. În luarea deciziilor, aliații au fost acuzați de indiferență față de pierderile în rândul populațiilor civile ale statelor cu care s-au aflat în conflict, dar să nu uităm că

ei nici nu au dorit și nici nu au declanșat acest război.

J. de Launay admite posibilitatea ca unii din cititori să considere numărul deciziilor comentate de el incomplet și îi invită să-și exprime părerea. Este dificil pentru un istoric american să refuze o astfel de invitație, de exemplu în legătură cu o decizie asupra căreia J. de Launay nu insistă și care, pentru mine, ar putea părea cea mai importantă hotărâre a lui F.D. Roosevelt, din timpul războiului, care i-a influențat, după părerea mea, într-un mod mult mai serios cursul decât faptul de a acorda sprijin Uniunii Sovietice în 1941.

Ca istoric american, îmi exprim părerea cu privire la decizia S.U.A. de a trimite distrugătoare Marii Britanii, în septembrie 1940, deci înainte cu mai bine de un an ca ele să intre în război. A fost un act politic de o importanță deosebită nu numai pentru că a produs reacții violente în rândul opiniei publice americane și risca să angajeze Statele Unite în conflictul european, dar mai ales pentru că amenința să compromită poziția Statelor Unite, în cazul în care ajutorul acordat Angliei nu ar fi putut evita prăbușirea englezilor.

Dacă examinăm factorii personali care au influențat deciziile conducătorilor din timpul războiului, remarcăm că președintele Roosevelt avea serioase motive personale, pentru a nu urma calea pe care totuși a urmat-o. Se afla în plină luptă electorală pentru realegerea sa la Casa Albă, la sfârșitul anului 1940. Se știa că orice apropiere a războiului de continentul american ar fi însemnat pierderea a numeroase voturi. Sentimentul izolaționismului era încă foarte puternic. Mulți dintre cei ce încurajaseră ajutorul acordat statelor occidentale aflate în conflict își pierduseră încrederea după ocuparea Franței, pe care o asimilau imediat cu Europa. În luna iunie 1940, generalul Hugh Johnson, fost director la National Recovery Administration, declara într-o emisiune de radio că „Statele Unite se aflau într-o cursă ra-

pidă spre o opțiune fatală între dificultățile imediate ale războiului, izvorite din propria noastră voință de a fi în război, și dorința de a-l evita cât mai mult cu putință și a profita astfel de acest prețios moment de răgaz, pentru a ne pregăti să ne apărăm noi înșine”. El a negat faptul că libertatea și independența Marii Britanii erau esențiale pentru securitatea americană, afirmând că ajutorul acordat acestei țări reprezenta „un fel de exercițiu temerar de tir cu propriul destin”.

In luna august, David I. Walsh, președinte al Comitetului Senatului pentru problemele navale, a fost și mai explicit: „Transferul distrugătoarelor de sub pavilionul nostru sub cel britanic, prin orice metodă sau expedient s-ar efectua el, face de ris politica noastră oficială de neutralitate și neintervenție. Este un act de beligeranță”.

Despre consecințele inițiativei sale în politica internă, președintele nu-și făcea însă iluzii și dorea să o realizeze la timp. Mai mult chiar, el înclina să creadă, ca și senatorul Walsh, de altfel, că transferul distrugătoarelor reprezenta un act de non-neutralitate și, în cazul în care Marea Britanie totuși s-ar fi prăbușit, aceasta ar fi antrenat represalii brutale din partea germanilor, pe o perioadă îndelungată. Pe de altă parte, Roosevelt fusese convins de argumentul lui Churchill că nevoia de distrugătoare a Marii Britanii era vitală; de asemenea, credea ferm că „insularii” ar fi fost gata să moară pe plaje și pe cîmpurile de bătălie înainte de a capitula, cum făcuseră francezii; avea convingerea că transferul distrugătoarelor ar fi putut avea un rezultat spectaculos, datorită numărului și capacității lor de luptă. Putem spune că președintele a riscat în această partidă, dar acest risc nu era motivat de o dorință de cucerire, ca în cazul ambițiilor japoneze din decembrie 1941, ci de convingerea că Statele

¹ Magazin istoric, nr. 2-12/1983.

Unite aveau datoria să procedeze astfel, pentru a-și apăra idealurile și valorile morale amenințate. Atunci când a luat această hotărâre, Roosevelt i-a declarat secretarului său: „Congresul este gata să arunce totul în infern, dar o singură zi de înfrînzare poate decide sfîrșitul civilizației. Strigătele „ațîțătorul la război” sau „dictatorul” n-au decît să se amplifice, dar dacă Marea Britanie trebuie să supraviețuiască, noi trebuie să o sprijinim”.

Referindu-se mai tîrziu la decizia americană de a extinde ajutorul acordat Marii Britanii în momentul cel mai sumbru, Winston Churchill o considera un „act suprem de încredere și autoritate”. Era, de fapt, mai mult decît atît. Acordarea unui număr de distrugătoare și exportul pe baza legii de împrumut și închiriere, care au urmat în martie 1941, au avut un efect decisiv asupra desfășurării și rezultatului marii conflagrații mondiale. Datorită politicii adoptate, Statele Unite au renunțat la neutralitatea de pînă atunci și, după acțiunea limitată de la început, s-au alăturat luptei împotriva puterilor Axei. În discursul său din 20 august 1940, Churchill prevăzuse în mod corect că transferul distrugătoarelor reprezenta mijlocul prin care Marea Britanie și Statele Unite au reușit să „conjure o parte a intereselor lor, în scopul obținerii unui avantaj reciproc și general, proces care — adăuga el — nu va mai putea fi frînat chiar dacă am vrea. Nimeni nu-l poate opri cursul. Este ca Mississippi, tot ce putem face este să mergem de-a lungul lui”.

Acest proces a continuat pînă cînd l-a înghițit pe omul care a declanșat războiul în 1939 și pînă cînd timida speranță, născută în 1941, a devenit realitate. ■

**În românește de
Marcel GHIBERNEA
și Dan GHIBERNEA**

UNDE AU DISPĂRUT COMORILE INCAȘILOR?

(Urmare din p. 44)

eronate pe care acesta i le făcuse cu cîteva luni înainte și care nu menționaseră nimic despre sosirea acelor spanioli aducători de nenorociri. Atahualpa era mîniat pe marele său preot. Ca să se răzbune, nu a găsit altceva mai bun de făcut decît să destăinuie lui Pizarro imensele bogății deposite în templul din Pachacamac, unul dintre cele mai importante ale imperiului. Pizarro a trimis imediat o mică trupă, sub ordinele fratelui său, Hernando Pizarro, în direcția comorii din Pachacamac. Plin de nerăbdare, a plecat și el din Cajamarca, oprindu-se cu ostașii săi în orașul Huamachuco, unde s-a întîlnit cu unul dintre frații lui Atahualpa, care urca spre Cajamarca, încărcat cu minunate giuvaeruri din aur, argint și smaralde. Toate erau destinate, bineînțeles, răscumpărării fratelui său. Așadar, suveranul inca își respecta cuvîntul!

Hernando Pizarro și-a reluat liniștit drumul spre Pachacamac. A ajuns acolo după trei săptămîni de peregrinări, printr-un imperiu devenit ostil, de cînd se răspîndise vestea că împăratul era prizonierul lui Francisco Pizarro. Odată sosit, conquistadorul a distrus cu sălbăticie sanctuarul, unul dintre cele mai venerate ale populației incașe. Apoi a poruncit să i se înfățișeze toți caccii (conducătorii) orașelor vecine, inclusiv căpetenia din Chinchua, un om foarte influent al imperiului. Toți înțeleseseră ce voiau acei cuțitori sălbatici: aur și nimic altceva. Au venit deci cu brațele pline cu cele mai frumoase daruri din aur masiv. Sperau că astfel îi vor putea domoli pe invadatori, care se vor întoarce în țara lor.

În mod misterios însă cea mai mare parte a splendei

comori din Pachacamac dispăruse cu mult înainte ca spanioli să săvîrșescă actele lor criminale. Unde fusesse dusă? Cînd? Hernando Pizarro nu a reușit niciodată să afle, deși i-a supus la torturi pe toți slujitorii sanctuarului. Nu a reușit de fapt ceea ce urmărea. Sperase să obțină peste 200 000 pesos de metale prețioase, adică aproape 840 kg aur masiv, cu care să încerce o turmă de 400 lame. Or, a ridicat, cu mult greutate, peste 90 000 pesos, cu alte cuvinte, mai puțin de 380 kg aur masiv, ceea ce, față de bogățiile pe care se așteptau să le găsească în acel loc, nu însemna mai nimic. A hotărît atunci să se întoarcă la bază.

De-a lungul drumului care străbătea Anzii, conquistadorii s-au încrucișat cu nenumărate grupuri de indieni, transportînd pe sute de lame o parte din fabulosul preț de răscumpărare. Ostașii regelui Spaniei, vișînd atît de multă vreme la acest aur, îl vedeau acum pretutindeni, ca și cum curgea din miraculoase fîntîni. Lîngă satul Bombón, de pildă, au întîlnit animale încărcate cu 150 arobe de aur¹ (peste 2 tone). Le-au lăsat să treacă, știind că se îndreptau spre piața din Cajamarca...

În orașul Jauja, s-au încrucișat cu 39 convoaie, transportînd cele mai frumoase și mai fine obiecte sfinte sau regale. Mesagerii lui Atahualpa acționaseră iute și eficace pentru a-și salva conducătorul. În acest ritm, prețul de răscumpărare avea să fie plătit în întregime. Dar dacă el nu însemna mare lucru față de ce posedau indienii? Spanioli îi puneau și această întrebare. Unde se găsea, de pildă, cea mai mare parte a comorii templului din Pachacamac? ■

(Va urma)

**În românește de
Paul B. MARIAN**

¹ O arobă de aur sau argint = 11,5 kg.

Acordul revizionist franco-ungar din 1920:

REALITATE SAU MIT

JACQUES BARIÉTY

În 1942¹, celebrul istoric italian Mario Toscano a publicat un studiu despre „acordul revizionist franco-ungar din 1920”², studiu redactat pe baza izvoarelor din arhivele ungare, inclusiv documente de origine franceză găsite în aceste arhive. După părerea autorului, se putea afirma că, în 1920, negocierile dintre Paris și Budapesta erau suficient de avansate pentru a se lua în considerare o angajare a Franței de partea revizionismului ungar, în schimbul unor concesiuni economice pe care Ungaria le-ar fi făcut Franței. S-a vorbit chiar despre eventualitatea unui ajutor militar „antibolșevic” din partea Ungariei lui Horthy.

Această schemă, reluată de atunci în numeroase lucrări, a fost întocmită înainte ca istoricii să fi avut posibilitatea să se documenteze în arhivele franceze. Studiul nostru se bazează pe o analiză cât mai amplă cu putință a arhivelor franceze; el duce la o modificare sensibilă a analizei lui Toscano sau, măcar la stabilirea unei cronologii mai stricte ceea ce ne

obligă la o altă interpretare.

Discuțiile franco-ungare au început la Paris, în martie 1920, din inițiativa ungarilor. Tratatul de pace cu Ungaria era atunci în curs de pregătire; guvernul ungar se temea, pe bună dreptate, că tratatul va fi foarte dur; în plus, relațiile Ungariei cu vecinii ei erau cum nu se poate mai proaste. Budapesta a propus Parisului concesiuni economice (căile ferate, portul Budapesta, participare bancară), dacă acesta o ajută să înceapă negocieri cu Praga, Belgradul și Bucureștiul în problema frontierelor și a minorităților de limbă maghiară aflate în afara Ungariei. Primul ministru Alexandré Millerand și Maurice Paléologue, secretarul general al Ministerului de externe, care la început fuseseră în favoarea unei atitudini foarte dure față de Ungaria, acceptară, în cele din urmă, convorbirile propuse. Nu s-a manifestat, atunci, nici de către francezi, nici de către unguri, vreo intenție antibolșevică (la acea dată, armata poloneză se afla la Kiev!). De fapt era vorba despre concurența dintre francezi și englezi pentru succesiunea la influența economică deținută de germani în bazinul Dunării.

Convorbirile s-au desfășurat din martie până în iunie 1920. La cererea și sub controlul guvernului francez a luat parte la ele și o personalitate

din industria franceză, contele de Saint-Sauveur (grupul Schneider-Creusot). Convorbirile au dus la „opțiuni” economice, nu însă și la contracte; la declarații de intenții scrise, dar nu și la acorduri. În cursul acestor convorbiri, ungurii au căutat, în repetate rânduri, să introducă și probleme militare. dar francezii s-au eschivat întotdeauna. În ciuda eforturilor sale, Budapesta nu a obținut la Paris nici un angajament înainte de semnarea tratatului de pace. La 13 mai, M. Paléologue l-a autorizat pe reprezentantul francez la Budapesta să-i citească lui Horthy o declarație, în conformitate cu care Parisul ar fi fost dispus să-i ofere bunele oficii pentru a facilita convorbiri între Budapesta, pe de-o parte, și Praga, Belgrad și București, pe de altă parte, dar fără a preciza conținutul acestor eventuale convorbiri și, cu atât mai puțin, concluziile la care ele ar putea ajunge.

Tratatul de pace de la Trianon a fost semnat la 4 iunie. La 10 iunie, Budapesta a transmis la Paris o scrisoare a lui Horthy care lua act de declarația verbală franceză din 13 mai și dădea asigurări că negocierile economice vor continua. La 21 iunie, Parisul a transmis oficial la Budapesta declarația de intenții franceză, al cărei conținut fusese comunicat verbal cu o lună mai înainte.

¹ Autorul acestui text (un rezumat întocmit de prof. J. Bariéty al comunicării prezentate la Colocviul internațional de la Strasbourg, din mai 1984, pe tema *Consecințele tratatelor de pace de la Paris din 1919-1920, asupra statelor din Europa Centrală și de sud-est*) este profesor la universitatea pariziană Sorbona și președinte al Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei.

² Dr. Viorica Moisuc a supus unei atentate analize acest episod de istorie diplomatică în articolul *1920. Un fals diplomatic și substratul său politic*, publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1985.

Nici la acea dată, convorbirile franco-ungare nu aveau vreo „tendință antibolșevică”.

Dimensiunea militară a apărut la sfârșitul lui iulie, odată cu înfrîngerile armatei poloneze și cu succesele armatei roșii. Începînd de la 26 iulie, guvernul ungar a cerut Comisiei militare interaliată de la Budapesta să furnizeze arme (îndeosebi artilerie) armatei ungare și s-o autorizeze să se instaleze în trecătorile Carpaților (la frontiera polono-cehoslovacă de atunci, deci pe teritoriul slovac!) pentru a preveni o pătrundere a armatei roșii, prin Carpați, înspre sud; sau, în cazul cînd Antanta refuza această cerere, Budapesta solicita Aliaților să asigure ei înșiși apărarea liniei Carpaților.

Este evident că o asemenea cerere din partea ungarilor nu putea să nu inspire cea mai vie îngrijorare la Praga, cu atît mai mult cu cît Budapesta o însoțise de comentarii foarte critice privind hotărîrea armatei cehoslovace de a se opune, la nevoie, pătrunderii armatei roșii pe teritoriul Cehoslovaciei.

Este cazul să se vadă clar două aspecte: 1) prima cerere ungară datează din 26 iulie, ea este în legătură cu înaintarea armatei roșii în Polonia și nu are legătură cu convorbirile ungaro-franceze începute în martie; 2) cererea Ungariei nu este adresată exclusiv Franței, ci în mod oficial tuturor aliaților, prin intermediul Comisiei militare interaliată de la Budapesta.

De altfel, bătălia de la Varșovia (12-15 august) a avut loc, cu urmările cunoscute, înainte ca aliații să fi răspuns ungarilor, iar evoluția geostrategică din Europa de Răsărit a fost atît de rapidă, încît cererea ungarilor a devenit fără obiect, ceea ce M. Paléologue a și făcut cunoscut guvernului de la Budapesta, la 27 august.

Între timp însă situația se complicase, prin faptul că Benes, deși informat de către francezi despre conținutul și limitele convorbirilor franco-ungare, în legătură cu care, după cum declarase la Paris, nu vedea nici un inconvenient, întreprinsese, la rîndul său, negocieri grabnice cu Iugoslavia, sfîrșite la 14 august, prin încheierea alianței cehoslovace (îndreptată, în mod manifest, împotriva revizionismului) și care, prin aderarea României, avea să devină Mica Înțelegeră.

La mijlocul lui august, confuzia din bazinul dunărean atinsese un punct culminant. Este evident că aceste peripeții compromiteau serios șansele de succes ale convorbirilor franco-ungare. Cu atît mai mult cu cît contele de Saint-Sauveur, trimis de guvernul francez într-o călătorie de studii la Budapesta și la Praga, redactase, la întoarcerea sa, un raport foarte pesimist cu privire la posibilitățile economice ale Ungariei; concluzia raportului era că, în mozaicul de pasiuni și resentimente ale națiunilor danubiene, ar fi mai înțelept din partea Franței să nu se lege prea mult de vreuna din aceste națiuni, căci altfel, în mod sigur, s-ar crea dificultăți cu toate celelalte.

Convorbirile economice franco-ungare s-au mai prelungit cîteva luni, cu tot mai puține șanse de succes, pînă la eşuarea lor completă, odată cu încercările de a readuce pe tron pe Carol de Habsburg.

De fapt, eșecul era sigur încă din septembrie 1920, cînd, cu ocazia remanierii guvernului de la Paris, M. Paléologue, care fusese negociatorul părții franceze, a fost înlocuit, secretariatul general din Quai d'Orsay fiind preluat de Philippe Berthelot, care ținea foarte mult la prietenia franco-cehoslovacă.

Așa se face că „acordul revizionist franco-ungar din 1920” nu a văzut niciodată lumina zilei. ■

CNEZI ȘI VOIEVOZI AI TRANSILVANIEI (V)

(Urmare din p. 29)

spre care tindeau mulțimea de cnezați și voievoodate de pe cuprinsul ei, ca rezultat al unui proces de concentrare și unificare, asemănător celui ce, în veacul XIII-XIV, se petrece la sud și răsărit de Carpați, unde, din formațiuni politice locale, s-au format puternicele voievoodate ale Moldovei și Țării Românești. Transilvania voievodală era o realitate existentă la începutul expansiunii regalității arpadiene în „țara de dincolo de păduri” (*Transsilva, Ultrasilvania, Transilvania*) și care a dăinuit și după puterile zguduiri din 1526 și 1541 suferite de regatul ungar. O instituție pe care la începutul sec. XII (în 1111) regalitatea a încercat să o desființeze, suprapunîndu-i instituția de împrumut, principatul, și pe care, 65 ani mai tîrziu (în 1176), se vedea nevoită să o recunoască, întrucît reprezenta forma tradițională, specifică, de organizare a acestui pămînt.

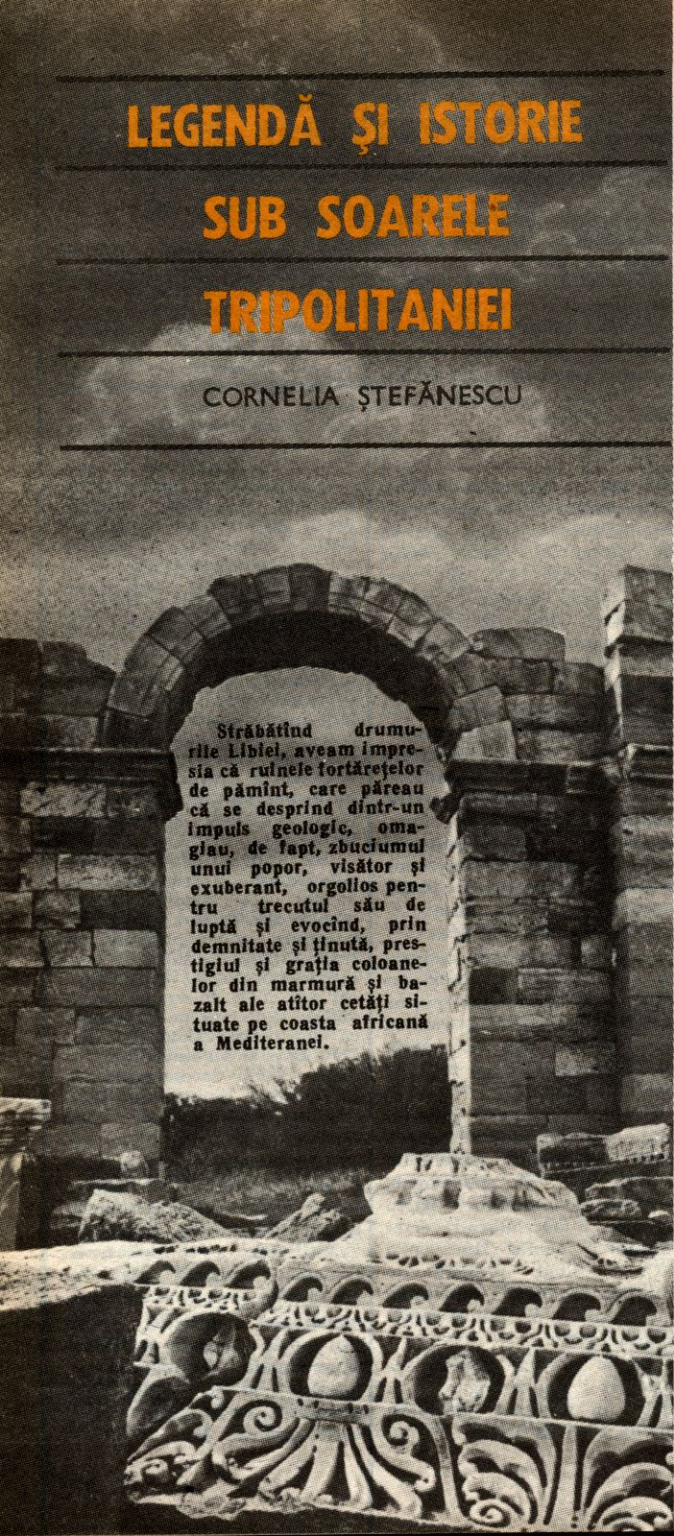
Din 1176 și pînă în 1541, voievodatul Transilvaniei n-a încetat să-și manifeste tendințele sale de autonomie, mai puternice cînd puterea centrală slăbea — într-atît încît la sfârșitul sec. XIII și începutul sec. XIV, în vremea voievodului de origine românească din părțile Bihorului, Roland Borș și a voievodului Ladislav Kan, documentele caracterizează voievodatul Transilvaniei drept *regnum*, adică țară autonomă, cu instituții social-politice și social-juridice proprii. Iar după 1541, cînd o mare parte a regatului ungar a fost transformat în pașalic, Transilvania a continuat, ca principat autonom vasal Porții, să aibă o evoluție mult asemănătoare celorlalte două țări române, unitate constatată și subliniată de numeroși cunosători ai realității social-politice, social-economice și social-juridice. ■

LEGENDĂ ȘI ISTORIE

SUB SOARELE

TRIPOLITANIEI

CORNELIA ȘTEFĂNESCU

Străbătind drumurile Libiei, aveam impresia că ruinele fortărețelor de pământ, care păreau că se desprind dintr-un impuls geologic, omagiau, de fapt, zbuciumul unui popor, visător și exuberant, orgollos pentru trecutul său de luptă și evocând, prin demnitate și ținută, prestigiul și grația coloanelor din marmură și bazalt ale atitor cetăți situate pe coasta africană a Mediteranei.

Cea mai frumoasă poveste de dragoste

Tripoli, capitala țării, este un oraș cunoscut încă de pe vremea fenicienilor¹ și a romanilor, sub numele de Oea, în limbaj autohton, Trablus ori Trablīs; împreună cu celelalte două principale orașe din Tripolitania antică — Leptis Magna și Sabratha — a rămas în peisajul istoric mediteranean cu denumirea dată de greci, Trepolis. Adică trei orașe.

Când am ajuns la Tripoli, aveam în minte legenda prințesei feniciene Didona, întemeietoarea Cartaginei și eroina celei mai frumoase povești de dragoste — cum a precizat critica literară — creată de Vergiliu (70-19 î.e.n.)². O recitisem înainte de plecarea în Libia, știind că orice mit se formează în jurul unui simbul de adevăr istoric și că deci această legendă era legată direct de întemeierea, cu șapte veacuri înainte de era noastră, a orașelor-colonii cartago-feniciene în provincia Tripolitania. Evenimentele — legendare — încep cu acostarea corăbiilor feniciene în preajma locului unde avea să se înalțe cetatea. Pentru istoric, esențial este episodul vânzării de terenuri prin convenția Didonei cu regele libian Hiarbas. Ea, descinsă pe sol direct de pe mare, el, tronind peste păstori și pământurile străbătute în lung și în lat de nomazi cu turmele și corturile lor.

În jurul nucleului uneia din nenumăratele variante mitologice legate de străvechi tradiții, se adaugă momentele pregătitoare vânzării: acordurile secrete între consilierii ambelor părți; schimburile de daruri pentru cîștigarea reciprocă a bunăvoinței și a încrederii; neînțelegerile iscate îndată după semnarea actului de vânzare-cumpărare; ingenuizitatea Didonei, după ce localnicii îi oferiseră atîta pământ cît putea fi acoperit

^{1,2} Magazin istoric, nr. 9-10/1969; 12/1982.

„Fîntîna nimfelor” — vestigiu din Leptis Magna

de o piele de taur. Didona, Dido sau Elisa, cum apare în diferitele variante ale legendei, taie pielea în fișii subțiri care, puse cap la cap, îi satisfac nevoia de pământ. Urmează împrejurările sacrificiului Didonei. Pentru a ocoli conflictul armat pe care l-ar fi provocat refuzul de a-i deveni soție lui Hiarbas, ea se azvârle în flăcări, motivând că nu are dreptul să tulbure liniștea de dincolo de mormânt a primului ei soț.

Ingenioasa soluție la care a recurs Didona pentru a intra în posesia terenurilor de care avea nevoie ar semnifica, după unii cercetători, preluatul incursiunilor cartagineze pe pământurile libiene. Ele sînt foarte îndepărtate, datînd din mileniul I î.e.n. Vechimea socotită în secole rămîne însă incertă. Absența referințelor scrise a fost semnalată din cele mai vechi timpuri și pusă pe seama politicii cartagineze. A obsesivei sale prudențe de a-și feri de curiozitatea lumii așezările, descoperirile, știința despre tainele vînturilor și ale curenților, care i-a făcut pe fenicieni deținătorii monopolului comerțului nord-african și forței maritime în spațiul mediteranean. Ca expresie a acestei forțe, ei și-au asigurat, de două ori, în 507 și 348 î.e.n., prin tratatele încheiate cu Roma, dreptul absolut asupra zonei, interzicînd oricărei corăbii străine să acosteze în porturile lor. Istoricul grec Polibiul (c. 203-120 î.e.n.) menționează că în cel de-al doilea tratat, cartaginezii au numit clar țărmurile libiene cînd au condiționat timpul de acostare al navelor străine în caz de avarii, vizîndu-i pe romani. Nici unul nu va intrînzia, se spunea, de pildă, să ridice ancora și să elibereze pînzele din strînsorea parîmelor peste timpul util pentru verificarea corăbiei și repararea ei.

Aur, nestemate, fîldeș...

În aventura lor pe mare, fenicienii au pornit întovăriți de tot ce le îndreptăța reputația milenară. Acolo unde s-au oprit, civilizația a încolțit, s-a dezvoltat, apoi a

prins rădăcini prin colonizare. Ei au transformat incursiunea întîmplătoare în succesiune de relații, contribuînd astfel la plămădirea istoriei celor trei orașe. Așa au ajuns ele, mai ales Oea și Leptis, emporii, vestite centre comerciale feniciene, răspîndite de-a lungul țărmului tunisian și libian. Fenicienii au acumulat pentru neogrii, nestematele, fîldeșul, ouăle și penele de struț, esențele tari ale pădurilor, sclavii negri. În același timp, cărăușii ale mărilor, au și adus. Au acoperit solul cu măsline, viță de vie, pomi roditori. Și mai mult. L-au înnobit deopotrivă prin știință și artă.

Despre vechimea Tripolului stă mărturie, ca o adevărată pagină de istorie, Muzeul Național din Tripoli. Plasat pe malul mării, muzeul, este găzduit într-un castel, cu ziduri de fortăreață și creneluri. În partea dinspre mare, este strălucit de două coloane. Drepte, înalte, ele veghează intrarea pe țărmul african cu siluetele lor de catarg tăiat în marmură. În virful fiecăreia, cîte una din efigiile locului: corabia feniciană, cu pînzele umflate de vînt, și călărețul arab, pregătit de luptă, pe calul său cabrat. În partea dinspre orașul vechi, prin cine știe ce tainică înlînire de simboluri, castelul își desprindea sever zidurile — pînă la modernizarea din ultimii ani — din foiala gălăgioasă a marelui bazar. Aproape de intrarea principală a bazarului, la întretaiera dintre orașul vechi și cel modern, se află statuia în bronz a lui Septimius Sever (193-211)¹. A împăratului roman, originar din Leptis, plecat din Libia să stăpînească Roma, imposibil ca un zeu pe socul de marmură, în cuiasă de paradă, drapat în *paludamentum*.

Castelul însumează în zidurile sale o parte din zbuciumata istorie a pămîntului libian. Temeliile datează din 1317, an ce amintește de prezența, ca guvernatori la Tripoli, a Hafsizilor, dinastie arabă cu sediul la Tunis. Ambianța de eleganță și lux a caste-

lului, rafinamentul decorațiilor interioare au rămas consemnate în documentele epocii.

După ocuparea orașului, prin înșelăciune, de către oamenii aventurierului genovez Filippo Doria, în 1354, la numai un secol și jumătate, la 25 iunie 1510, spaniolii recurg și ei la o „mîncină strategică”. Primiți ca oaspeți, în răstimpul acostării, membrii echipajului flotei de război spaniole, de sub comanda amiralului Pedro Navarro, profită de credulitatea și indulgența localnicilor care, îmbuibăți de bunul trai, după o perioadă mai îndelungată de tihnă, au uitat să mai fie și circumspecți. Amănuntele masacrului, care a durat o singură zi, sînt relatate de amiralul spaniol în scrisoarea adresată viceregului Siciliei. Din realismul crud al detaliilor reiese că multă vreme după cele petrecute nu se putea călca în Tripoli decît pe cadavre. Lamentările autorului scrisorii privesc însă avutul orașului, scăpat ca printre degete, datorită unui comerciant genovez, informat întîmplător despre adevăratele intenții ale asediaților, deghițați în vizitatori cu bune intenții.

Cu această gravă încălcare a legilor ospitalității se pun bazele dominației spaniole (1510-1530). Zidurile castelului păstrează amprenta acestuia, deoarece stăpînitorii le-au modificat, urmărind să-l facă rezistent la noile tipuri de arme folosite în asedii.

Vlăguită de loviturile piezise, repezi, repetate, ale corsarilor turci, puterea spaniolă în Tripoli se vede constrînsă să cedeze orașul cavalerilor de Malta, mai capabili să apercă țărmul de nord al Africii (1530-1551). Convinși de menirea lor de a sta ca o piedică în calea musulmanilor, cavalerii de la Malta elaborează noi planuri de fortificare a

¹ Magazin istoric, nr. 12/1970.

castelului. Sînt însă nevoiți să cedeze în fața presiunilor exercitate de otomani. Din a doua jumătate a secolului XVI pînă la asediul italienilor din 1911, guvernatorii orașului Tripoli, cu sediul în istoricul castel, vor fi dependenți de Înalta Poartă.

După textul lui Herodot

Muzeul are în subteran galerii săpate în stîncă, amenajate pentru a evoca începuturile vieții pe acest teritoriu, după ordinea din textul lui Herodot, care se referă atît la spațiul, cît și la timpul respectiv. Printre exponate, se numără descoperirile de la Fezzan și Mizda, scrijelituri în rocă, reprezentînd siluete de oameni și animale, ajunse pînă la noi din preistorie. Împreună cu altele, acestea formează o caracteristică a întregului spațiu nord-african. Urcînd prin coridoare, autentice labirint, și traversînd terase, am ajuns la sălile mari ale secției de arheologie a muzeului. În vitrine pot fi admirate exponatele mărunte. Adică fiole din sticlă fragilă, cioburi, obiecte din teracotă, os, fildeş coarne, bijuterii, ace de cap, tipare minuscule de turnat broșe, plăci acoperite cu inscripții, vase cu chip de femeie, cu mînere delicate în formă de brațe sau alte forme, ce imită profilul capetelor de păsări, cu ciocul răsucit, folosit pentru a picura conținutul, clopoței de diferite forme și dimensiuni. Multe provin de la Leptis Magna.

Tot la Leptis, în marea piață, au fost descoperite monede vandale. Ele sînt unica mărturie materială a trecerii distrugătoare a oamenilor lui Genserik, începînd din 429. Istoricul bizantin Procopius evocă în scrierile sale una dintre ciocnirile acestora cu băștinaii. Cele mai multe dintre săli sînt pline însă de statui reprezentînd împărați romani, soțiile lor, personalități ale orașelor și ale armatei.

Toate, la un loc, prefac ansamblul muzeistic în for pietrificat.

Fragmentele din arcu lui Septimiu Sever transferate de la Leptis Magna la Muzeul din Tripoli, la fel și statuile, mi-au evocat perioada de dominație romană în Africa de Nord. Leptis Magna și Sabaratha, văzute acolo, de unde au fost scoase de sub nisipuri, întrec orice așteptare, ca dimensiune și estetică. În muzeu, unde uriașele exponate suferă constrîngerea zidurilor, am întîrziat în fața exponatelor evocînd episoade din viața lui Septimiu Sever. M-a impresionat concentrarea lăuntrică trădată de gestul materializat în marmură de pe una din fețele arcului de triumf amintit. Gestul apropierei celor doi fii, Caracalla¹ și Geta, prin împreunarea minilor acestora, ca simbol al unității familiei, de către împăratul preocupat de viitor, pe care îl tatonează cercetînd virtuțile descendenților. Am privit scena cu conștiința zădărniceii gestului demonstrativ, deoarece moartea împăratului a atras după sine fratricidul lui Caracalla, ambițios să rămînă unicul moștenitor al imperiului.

În parte transferat în Muzeul din Tripoli, ansamblul arhitectonic roman de la Dar Buk Ammera, de lîngă localitatea Zliten, evocă în mozaic momente din viața publică și casnică. De asemenea, panoul tot în mozaic, sugerînd curgerea Nilului, adus aici dintr-o suburbie a monumentalei Leptis Magna.

Mozaiurile, ca și sculpturile, posedă, pe lîngă frumusețe, un limbaj propriu. Ele perpetuează semnul distinctiv al orașului de unde au fost ridicate. Surprind pulsul epocilor, îmbinare de istorie concretă și legende născute din ea. Rememorează evenimente, motivează acțiuni, oferă material de interpretare. Într-un cuvînt, ele fixează epocile. ■

¹ Magazin istoric, nr. 2/1974.

LABORATOR DE STUDII OTOMANE

Identificarea de către prof. dr. Virgil Căndea, în Statele Unite ale Americii, la Harvard University, a manuscrisului original al Istoriei Imperiului Otoman, opera principelui savant Dimitrie Cantemir — eveniment prezentat în premieră în paginile Magazinului istoric¹ — a dat un nou impuls cercetărilor în domeniul studiilor otomane. De altfel, în țara noastră, cercetările de istorie otomană — începînd cu Dimitrie Cantemir și Ienăchiță Văcărescu — au o îndelungată tradiție.

O dovadă a interesului în continuă creștere pe care îl cunoaște în ultimii ani cercetarea istorică privind relațiile româno-otomane, o constituie și înființarea, în luna iunie 1985, pe lîngă Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității din București, a Laboratorului de studii otomane.

Laboratorul a împlinit un an de susținută activitate, timp în care preocupările sale au îmbrățișat o largă arie tematică, de la raporturile lui Mircea cel Mare cu sultanul Balazid I (1389-1402) la statutul de autonomie al țărilor române în evul mediu, de la politica socială a domnilor fanarioți la imaginea societății otomane, reflectată în manuscrise românești (secolele XVII-XVIII), de la relațiile româno-otomane la începutul secolului XX la prezentarea principalelor fonduri arhivistice din Republica Turcia. Au fost puse în lumină elemente noi sau mai puțin cercetate ale relațiilor româno-otomane, precum locul domnilor români în ceremonialul imperial otoman, stăpînirea, sub formă de timare (posesiune de tip otoman a pămîntului), de către domnitorii români a unor mănăstiri în sudul Dunării, ș.a.m.d.

În cadrul Laboratorului au fost prezentate, de asemenea, documente inedite sau mai puțin cunoscute. Între izvoarele astfel introduse în circuitul științific se află scrisoarea hanului Timur Lenk trimisă sultanului Balazid I, în luna anului 1395/1396 — și care oferă noi date pentru cercetarea luptei de la Rovine —, versiunea secretă și necunoscută pînă acum a Cărții de legi (Kânunnâme) emisă de sultanul otoman Selim III la 1793 — document extrem de important pentru conturarea statutului de autonomie al țărilor române în secolul al XVIII-lea, discursul rostit în Selim, la 1542, de cronicarul polon Martin Kromer, în care acesta se ridică împotriva tradiționalei politici polone de alianță cu Poarta otomană etc.

În cadrul sedințelor de limbă, paleografie și diplomatică turco-osmană, viitorii turcologi au avut posibilitatea să se familiarizeze cu unele dintre problemele pe care le ridică descifrarea și traducerea documentelor turco-osmane.

Dorin MATEI

¹ Magazin istoric, nr. 1/1985.

„Astăzi, 26 mai 1703, a încetat din viață domnul Sam Pepys, om deosebit de merituos, plin de energie și de curiozitate, aplecat ca nimeni altul asupra problemelor marinei, domeniu în care a ocupat succesiv cele mai înalte funcții... O ființă generoasă, de toți iubită, avind o vastă cultură”. Acesta era

neurologul pe care moartea lui Samuel Pepys¹ l-a inspirat prietenului său, John Evelyn². Un omagiu potrivit, pentru că Pepys este părintele marinei moderne britanice; omagiu din care lipsește însă fie și cea mai sumară referire la opera ce l-a imortalizat pe Pepys: Jurnalul său intim, cel mai celebru din întreaga limbă engleză³, document unic asupra secolului XVII englez și mărturie pitorească a vieții londoneze din epoca Restaurației (1660-1689)⁴.

Pepys (se pronunță Pips) avea numai 27 ani în 1660, când și-a început notațiile zilnice. Dar în acel an avusese loc un întreg șir de războaie civile, al căror rezultat fusese executarea lui Carol I, în ianuarie 1649, și instaurarea, de către Cromwell⁵, mai întâi a republicii, la 30 ianuarie 1649, și apoi a protectoratului său (1653-

1658). La 1 ianuarie 1660, când și-a început Pepys jurnalul, toată Londra politică era în fierbere. Patru soluții se ofereau atunci țării: republica, monarhia, un nou protectorat, sub conducerea fiului lui Cromwell, Richard, sau un regim militar. Au trebuit mai multe săptămâni pentru ca situația să se clarifice. Au învins partizanii monarhiei. Astfel încât, la 25 aprilie 1660, după un exil de aproape zece ani, Carol II, fiul mai mare al lui Carol I, debarca la Dover. Realizată fără vărsare de sânge, Restaurația a fost primită cu satisfacție aproape generală.

SAMUEL PEPYS, PĂRINTELE LUI ROYAL NAVY

HOWARD TOMLINSON

La cea mai mare parte din aceste evenimente, Pepys nu a fost decât un spectator îndepărat.

¹ Despre personalitatea lui Pepys și, mai ales, despre activitatea lui de cronicar al epidemiei de ciumă din 1665 și al marelui incendiu care a devastat Londra, în toamna anului următor, *Magazin istoric* a scris în nr. 12/1971.

² Scriitorul, omul politic și gra-vorul englez John Evelyn (1620-1706) a scris un jurnal, publicat pentru prima oară în 1818, care cuprinde perioada dintre 1641 și anul morții sale.

³ Jurnalul lui Pepys a apărut și în edițiune românească, în 1965, la Editura pentru literatură universală, în traducerea lui Costache Popa și a Henei Vulpescu.

⁴ Reproducem acest articol, cu subtilitățile revistei noastre din revista franceză *L'histoire*, nr. 50 (noiembrie 1982).

⁵ *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 10/1971.

tat. Deși londonez prin naștere (s-a născut la 23 februarie 1633, ca al cincilea copil al unui croitor destul de prosper), nu a avut defel ocazia să asiste la diversele episoade ale revoluției burgheze (1642-1649), căci la începutul luptelor a fost evacuat la o rudă de la țară.

Nepotul amiralului...

După revoluție, Pepys se întoarce la Londra și devine elev la Școala Saint Paul. Este în continuare student la Cambridge și apoi, la începutul lui 1655, devine secretar particular al unchiului său, amiralul Edward Montagu. O relație personală rodnică, pentru că

Montagu îl prezintă înaltului funcționar al finanțelor, George Downing⁶, care îl angajează și el, tot ca secretar particular.

Cînd se restaurează dinastia

⁶ George Downing (1624-1684), cel al cărui nume a fost atribuit străzii pe care se află cunoscuta reședință a primilor miniștri britanici, era fiul guvernatorului coloniei engleze Massachusetts din America de Nord. După ce l-a servit pe Cromwell, George Downing a adus mari servicii în slujba regelui restaurat, Carol II, care l-a numit baronet și l-a concesionat, cu drept de folosință îndelungată, o suprafață de teren situată vizavi de reședința regală de pe bulevardul Whitehall. Pe acest teren, Downing a construit o serie de imobile, pe care le-a vîndut, la sume de speulă, celor care rîvneau să locuiască cît mai aproape de Curte. Samuel Pepys are multe remarci caustice, în jurnalul său, despre evoluția și speculațiile financiare ale lui George Downing.

Stuart, Montagu are grijă ca Pepys să primească postul de secretar cu documentele în Biroul marinei, post administrativ principal în cadrul acestui departament, apoi pe acela de secretar al Amiralității¹. El avea să se releve ca unul dintre cei mai buni administratori din întreaga istorie a marinei regale britanice și într-o epocă în care respectiva instituție a avut o mare importanță, atât ca mijloc de apărare, cât și ca instrument de cuceriri coloniale. În vremea responsabilităților lui Pepys, rolul flotei, mai ales defensiv — exceptând cei patru ani de război im-

parte, să asigure protecția marinei comerciale, în plin avânt (aproape 340 000 tone în 1686, față de numai 200 000 în 1660), în fața atacurilor piraților și ale altor concurenți potențiali (era epoca în care Jean-Baptiste Colbert², ministrul francez al finanțelor, constituia o puternică flotă în Atlantic), pe de altă, să favorizeze dezvoltarea plantațiilor în America și Indiile Orientale. Pe scurt, cele două sarcini principale ale lui Royal Navy în perioada Restaurăției erau întreținerea flotei de război și organizarea escortelor.

Pepys va înfăptui adevărata

ale marinei, în timpul ultimelor șapte luni de război cu Olanda. Apoi, să reconstruiască flota, care nu mai număra, conform estimărilor constructorului de nave Anthony Deane, decât vreo 50 nave⁴, adică o treime din flota olandeză sau trei cincimi din cea franceză. În această ultimă direcție, Pepys va avea un rol activ. Începând din 1675, va fi purtătorul de cuvânt al Amiralității în dezbaterile bugetare din Camera Comunelor (unde a fost ales în octombrie 1673), dezbateri în urma cărora se va vota un credit de 600 000 lire pentru

Londra în epoca lui Samuel Pepys

triva Olandei (1665-1667 și 1672-1674)³ — a fost, pe de o

¹ Biroul marinei se ocupa cu problemele curente (intendență, gestiunea arsenalelor etc.), iar Amiralitatea cu cele de interes superior (mișcarea navelor, numirile în serviciu, Curtea marțială etc.). Biroul marinei a fost desființat în 1832.

² În sec. XVII, Olanda devine prima putere comercială a Europei, punând totodată bazele unui întins imperiu colonial, în Africa de Sud, Indiile Orientale, America de Nord și de Sud și concurând astfel Anglia, ceea ce a generat clișiva ani de conflicte armate (*Magazin istoric*, nr. 4/1979).

reformă administrativă a marinei începând din 1673, când devine secretar al Amiralității. Indirect, prin consilierii privați ai regelui Carol II, el este acum responsabil față de suveran pentru tot ceea ce privește marina de război. De aceea, împreună cu comisarii Amiralității, se pune fără întârziere pe treabă. În ce consta sarcina lui Pepys? Mai întâi, să asigure serviciile normale

construirea a 30 noi nave de linie.

Printre reformele inițiate de Pepys, reținem crearea unui organism oficial însărcinat cu „definirea obligațiilor locotenentului de marină și examinarea candidaturilor la această funcție”. Până atunci, nu exista nici o reglementare pentru atribuirea posturilor, ofițerii de marină obținându-și numi-

⁴ Pepys afirmă că Deane exagera pierderile engleze.

rile numai prin favoritisme, de unde și incompetența lor.

Dar în mai 1679, Pepys este constrins să demisioneze și înlocuit cu secretarul său. Mai grav pentru evoluția marinei engleze este faptul că sînt numiți noi comisari, „total ignoranți în problemele marinei” — cum spune fostul înalt funcționar. Dar în iunie 1684, el revine în administrație, tot ca secretar al Amiralității Angliei. Pepys depinde acum direct de rege, care este și Mare Lord Amiral. Are rang de ministru.

Foarte curînd însă situația marinei devine deosebit de precară: o datorie navală crescută cu circa 79 000 lire — deși flota fusese redusă cu mai mult de 50 nave și aproape 9 000 oameni —, nave staționate în porturi, într-o asemenea stare de părăsire, încît erau necesare cel puțin 125 000 lire, pentru a spera doar că vor fi repute în stare de funcționare... În concluzie, pagubele sînt considerabile. Astfel încît, dacă primul mandat al lui Pepys a fost marcat de inovație, al doilea va purta amprenta consolidării.

„Iși justifică activitatea

Carol II a murit în februarie 1685, fără a citi raportul detaliat al ministrului său secretar, privind starea reală a flotei engleze. Secretarul Amiralității a trebuit să aștepte pînă în martie-aprilie anul următor, pentru ca Iacob II (suveranul Stuart care i-a succedat lui Carol II) să creeze o comisie însărcinată cu reforma marinei. Comisia se va achita de sarcină, „cu toată priceperea și economia necesară” și chiar cu șase luni mai devreme decît era prevăzut. Cînd, în urma revoluției din 1688-1689¹, Pepys este din nou scos din funcție, el lasă o marină națională practic repusă pe picioare.

Secretarul Amiralității nu va mai reveni în treburile

¹ Este vorba despre „revoluția glorioasă” din 1688, care marchează sfîrșitul dinastiei Stuartilor (Iacob II părăsește Anglia, coroana revenind lui Wilhelm de Orania) și despre „Bill of Rights” (Legea drepturilor), adoptate de Parlament în 1689, prin care acest organ capătă supremație politică, prerogativele regale fiind limitate.

publice după 1688. Are prea puțini prieteni la Curte, iar numele lui este prea legat de vechiul regim. Pînă la moartea lui, în 1703, va duce viața unui om de litere, împărțindu-și timpul între bibliotecă, nepotul său (căruiua fi va lăsa moștenire toate bunurile) și progresul științei. Samuel Pepys vine în contact acum cu cele mai alese spirite engleze ale timpului, majoritatea legate de Royal Society², înalta academie fondată în 1660, în scopul progresului științelor și al filozofiei, instituție pe care o va și prezida în două rînduri, în 1684 și 1686. Se va împrieteni cu scriitorul John Evelyn, cu Christopher Wren, marele arhitect care a reconstruit Londra după incendiul din 1666, cu compozitorul Matthew Locke, cu Hill și John Spong, celebri constructori de instrumente muzicale, cu filozoful John Locke, cu economistul William Petty și chiar cu Newton, ale cărui *Principii matematice ale filozofiei naturale*, apărute în 1686, poartă acordul de tipărire al lui Pepys. Semnatarii unor importante lucrări ale vremii i-au dedicat lui Pepys operele lor.

Poate cel mai bine se dezvăluie Pepys, acest om în aparență universal, parcurgînd colecția sa unică de cărți și manuscrise. Biblioteca lui se păstrează la Magdalene College din Cambridge, practic în starea în care se găsea cînd a murit posesorul ei. În total, 3 000 volume minunate legate, purtînd fiecare în interior un *ex-libris*, cu numele lui Pepys, și în exterior ecusonul sau monograma sa cu litere aurite. Totul clasat, potrivit dorinței lui, după criteriul dimensiunii volumelor, nu al subiectelor. Între toate aceste opere se remarcă *Istoria marinei regale*, pentru care lui Pepys îi trebuiseră ani ca să strîngă documente și care totuși a rămas neterminată. De fapt, singura carte pe care a publicat-o vreodată el însuși este *Memoires Relating to the State of the Royal Navy* (Memorii cu privire la starea marinei regale), justificare a intensei sale activități în cadrul Amiralității. ■

În românește de
Victor CIOC

² Magazin istoric, nr. 3/1974.

Pregătindu-se să-nceapă războiul împotriva persilor, Alexandru, regele Macedoniei (336-323 î.e.n.), i-a coplesit cu daruri pe apropiații săi, care urmau să-l însoțească în campanie. Cum prin aceasta scătuise vistieria regală, generalul Perdicas l-a întrebat:

— Și ție ce ți-a mai rămas?
— Speranța, a răspuns Alexandru.

— Atunci, noi, cei care te vom însoți în luptă, o vom împărți cu tine, a replicat generalul, refuzînd darul oferit.

La una din seratele muzicale organizate de celebrul compozitor italian Gioacchino Rossini (1792-1868), o tînră doamnă, invitată să interpreteze o arie din opera *Semiramida*, se tot lăsa rugată.

— Maestre, s-a scuzat ea față de gazdă, mi-e atît de frică!

— Dar mie?!, i-a replicat compozitorul.

Chiar atunci cînd se afla în campanie electorală, lui Calvin Coolidge (președinte al Statelor Unite ale Americii între 1923 și 1928) nu-i plăcea să facă comentarii pentru presă. Odată a fost totuși întrebat:

— Aveți ceva de spus despre prohibiție?

— Nu, a răspuns Coolidge.

— Dar despre șomaj?

— Nu.

— Vreți să ne spuneți ce gîndiți despre dezarmare?

— Nu.

— Puteți să ne dați cîteva idei despre, ce veți spune Congresului în mesajul domniei voastre?

— Nu.

Cînd, dezamăgit, ziaristul respectiv a vrut să plece, Coolidge l-a chemat și i-a atras atenția:

— Să nu mă citezi!

SEPTEMBRIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunta

● Este ales membru al Academiei Române arhitectul Petre Antonescu, rectorul Academiei de arhitectură. „Reluând firul unui stil național — scrie Zorile —, Petre Antonescu a reușit să-l adapteze vieții noi, umanizând și simplificând izvoarele inspirației autohtone.

● La Londra are loc experimentarea televiziunii... în avion. Timp de o oră, un avion cu o instalație de televiziune la bord recepționează programul transmis de la o stație de emisie restră. „Avionul — scrie Universul — s-a menținut la înălțimea de 1500 metri, cu o viteză de 300 km pe oră. Tot programul de televiziune a fost recepționat la bord în cele mai bune condițiuni. Imaginile se proiectau foarte clare pe ecranul aparatului de recepție, iar sunetul devenea din ce în ce mai clar și mai puternic, cu cât avionul se urca. Începând de la 700 metri înălțime, recepția era perfectă din toate punctele de vedere.” (11 septembrie)

● Revue des Deux Mondes publică, sub semnătura lui René Chambe, articolul Intrarea în război a României. Sînt notele și impresiile unui aviator francez care, în 1916, a fost trimis la București într-o misiune militară — organizarea unei escadrile de avioane de vînătoare, compusă din cîteva aparate, cumpărate de România în Franța. „Publicînd aceste impresii după 20 de ani — scrie René Chambe — am voit numai să reapăr în inimile noastre de francezi amintirea recunoștinței ce o datorăm unuia dintre cele mai cavaleriste popoare din lume, un popor frate cu al nostru, care a luptat și s-a sacrificat alături de Franța și din iubire pentru Franța, pentru aceeași mare cauză a libertății naștilor.”

● Se împlinește, la 9 septembrie, 40 ani de la moartea lui Matei Millo, „cel mai de seamă actor de comedie al teatrului nostru — după cum notează

Paginile presei¹ bucureștene din luna septembrie din urmă cu cinci decenii acordă o atenție deosebită Congresului mondial pentru pace, care se desfășoară la Bruxelles.

Congresul își deschide lucrările — care vor dura pînă la 6 septembrie — la 3 septembrie 1936 în prezența a peste 4 000 delegați din 35 țări, reprezentînd 750 organizații naționale și 40 organizații internaționale. În rîndul delegațiilor din România se află și dr. Nicolae Lupu, vicepreședintele Partidului Național-Tărănesc. „Scopul acestui congres, cum bine a precizat președintele [reuniunii], lordul [Robert] Cecil — scrie *Scînteia* ilegală — este organizarea luptei popoarelor împotriva primejdiei care amenință omenirea.” Importanța întrunire internațională, scrie la rîndul său *Adevărul* din 5 septembrie, „își ține ședințele într-o atmosferă din cele mai încărcate. Momentul este sumbru și pricinile de alarmă tot mai numeroase. În presa din apus nu se citește decît pronosticuri pesimiste. Se vorbește acolo de războiul apropiat ca de ceva firesc și care nu mai poate fi evitat. De fapt, oriunde ne întoarcem privirea nu dăm decît de stări excepționale, de nesiguranță și de neliniște.”

În numele delegației române ia cuvîntul dr. Nicolae Lupu, care transmite mesajul de pace al poporului nostru, atașamentul său la înaltele idealuri ale păcii, salvărdării culturii și civilizației omenirii. Delegatul român, consemnează *Scînteia*, „în cuvinte bine simțite a exprimat dorința poporului român pentru pace”, cuvîntarea sa fiind primită cu viu interes de asistență².

La București, se constituie, în toamna lui 1936, Comitetul român pentru pace, avîndu-l pe N. Titulescu, președinte de onoare și dr. N. Lupu, președinte activ. Membrii comitetului sînt personalități de frunte ale vieții politice și culturale românești, printre care Mihail Sadoveanu, dr. Petru Groza, Victor Eftimiu, Mihail Ralea, Petre Andrei, C. Titel-Petrescu, Demostene Botez, I. Clopoșel, O. Livezeanu, C.I. Parhon, Ella Negruzzi.

Comitetul român pentru pace desfășoară o susținută activitate, organizînd adunări și întruniri în București și în orașele din provincie, la care iau cuvîntul scriitori, oameni de cultură, intelectuali, reprezentanți ai clasei muncitoare. Astfel, într-o adunare a tineretului din Capitală, organizată de comitet, iau cuvîntul scriitorul Victor Eftimiu și Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat. Se adoptă, cu acest prilej, o chemare către întreg tineretul român, „să stea alături de frontul comun al păcii, fără deosebire de convingeri politice”.

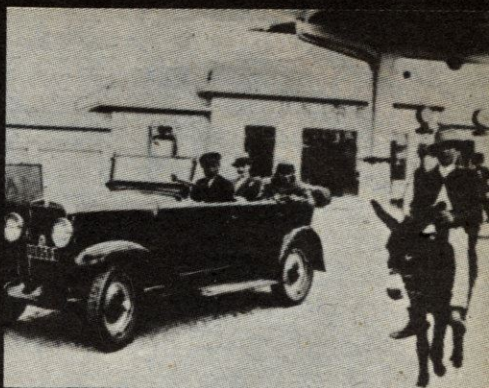
¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² În nr. 8/1975 al revistei noastre, Valter Roman a evocat înfîlțirea sa cu dr. N. Lupu și activitatea delegației române la Bruxelles în 1936.

Sosirea,
în Gara
de Nord,
a noului
ministru
plenipotențiar
și trimis
extraordinar
al Franței
în România
Adrien Thierry

Pitorescul
circulației

Salygardarea păcii constituie preocuparea masivă și a Congresului internațional al tineretului pentru pace (31 august-6 septembrie), desfășurat la Geneva¹, la care participă și o delegație a tineretului din țara noastră. Într-un articol apărut în *Cuvîntul liber* din 18 septembrie, Gheorghe Rădulescu precizează că poziția studențimii în fața pericolului războinic a fost exprimată încă din martie 1936 într-un manifest publicat în *Studentul român* sub semnificativul titlu: „Trăiască pacea! Jos trădătorii de țară!”.

În același număr al *Cuvîntului liber*, sînt reproduse *Moșiunea* adoptată de Congresul Tineretului de la Geneva și apelul lansat pentru unirea tuturor forțelor progresiste în lupta pentru pace.

Revista *Lumea nouă*, organul Partidului Social-Democrat, cheamă, de asemenea, tineretul la mobilizarea tuturor forțelor și resurselor sale în apărarea păcii. „Astăzi nu mai este timpul visurilor, ci al acțiunii practice — scrie publicația amintită, într-un articol apărut la 20 septembrie 1936. Propaganda de organizare trebuie să fie pe primul plan de luptă. Fiecare tînar social-democrat trebuie să creeze grupe de tineri pe care să-i pregătească pentru marea misiune a clasei muncitoare. Cadrele vechi și noi ale tineretului sînt chemate să-și facă datoria. La datorie cu toți, căci izbînda stă în puterea noastră!”.

In septembrie 1936, se sărbătorește 75 ani de la întemeierea Astrei — Asociațiunea transilvănească pentru literatura română și cultura poporului român. Cu acest prilej, prof. Ioan Lupuș publică în *Universul* un ciclu de cinci articole consacrate istoricului „celei mai vechi societăți de educație și cultură națională a României întregite”.

Ioan Piuariu-Molnar, „cel dintîi profesor român al Universității din Cluj”, scrie, în continuare, autorul articolelor menționate proiectase la sfîrșitul sec. XVIII organizarea „așa-numitei Societăți filozoficești a neamului românesc în marele principatul Ardealului (1795). Această societate proiectase tipărirea unei biblioteci cu „vestiri filozoficești și moralecești”, cu biografiile principilor muncitei și moldoveni, precum și cu „istoria românilor pe larg, culeasă din cele mai vechi adevărate istorii”. Proiectul n-a putut fi pus în aplicare. În 1852, foștii prefecți din timpul revoluției din 1848-1849, Simion Balint și Axente Sever, împreună cu Avram Iancu, au donat un fond de 25 000 florini, depuși la o casă de păstrare din Sibiu. „În scop de a servi ca bază financiară la înființarea unei societăți literare românești”.

În continuare, sînt evocate momentele care au precedat înființarea Astrei. La 10 mai 1860, Andrei Șaguna a înaintat guvernatorului Transilvaniei „o petiție semnată de 171 fruntași români”,

Cronică măruntă

Ioan Massoff în Adevărul din 13 septembrie. Într-o vreme cînd, sub influența teatrului italian, interpretarea grandilocventă și răcnită, gesticulație bogată și dezordonată — făcea ravagii, Milano a adus pe scenă vorbirea simplă, gestul măsurat și în genere o interpretare realistă. A avut curajul să treacă peste prejudecata că un om „de neam” nu se poate urca pe abinas (scenă), meseria de actor fiind considerată ca hărăzită celor de jos. Prin mijlocul [intermediului] lui, teatrul românesc și-a îndeplinit rolul de deșteptător și îndrumător al conștiinței naționale. A adus pe scenă, dîndu-le interpretării fără egal, tipuri din viața românească, în această privință fiind un real colaborator al lui Vasile Alecsandri”. (13 septembrie)

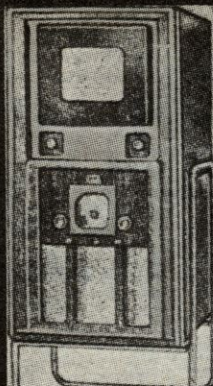
● În ziarul Zorile D. Almas evocă momentul de la 12 septembrie 1916 cînd Capitala a fost bombardată, pentru prima dată, de aviația germană. „[Atacul] s-a soldat, spun comunicatele oficiale, cu 485 de morți și cu peste 1 000 de răniți. Acest prim atac aerian susținut de 42 avioane a băgat groaza în oasele locuitorilor Capitalei. Singele curse din belșug și pagubele erau tot așii de măr ciți în urma unei mari lupte pe front”. (14 septembrie)

● La Tirgu Mureș se deosebește o placă comemorativă pe casa care l-a adăpostit pe Mihail Eminescu în urmă cu 70 ani, cu prilejul trecerii sale prin Transilvania. Placa are următorul text: „Întru amintirea popasului făcut aici, în vara anului 1866, acum șaptezeci de ani, de către marele nostru poet Mihail Eminescu în trecerea prin Tirgu Mureș. Vizionar la 16 ani, a devenit mai tîrziu cea mai înaltă expresie a poeziei românești și a aspirațiilor de unitate națională a neamului românesc. Admirăție și recunoștință nemuritorului poet”. (15 septembrie)

¹ Magazin istoric, nr. 3/1972.

SEPTEMBRIE
1936

Un aparat
de televiziune
din... urmă
cu cinci
decenii

Dolores Ibaruri
Intr-o fotografie
publicată
de Adevărul

Cronică mărunta

● Noi descoperiri arheologice la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, anunță Universul. Astăzi, din vechea capitală a Daciei romane au fost dezgropate un amfiteatru, clădirea Augustallor, zidurile cetății, necropole și alte multe vestigii. Cercetările din vara lui 1936, continuă ziarul, au dat rezultate neașteptate. Lângă ruinele vechi, foarte bine păstrate, au ieșit la iveală noi monumente, noi ziduri și noi construcții. Toate sînt de aceeași mărime cu cele spase la Ivesală în anul trecut. Din nolle descoperiri, am admirat clădirea dezgropată în interiorul cetății și vila de la periferia orașului, construită îngrijit, cu lux și mai ales cu ingeniozitate. Această vilă era prevăzută cu un dispozitiv de încălzire. (16 septembrie)

● Pe aeroportul din Cluj aterizează primul avion de cursă pe linia Moscova-Iasi-Cluj-Praga. Acest aparat este un „Douglas” cu două motoare de 1420 CP și cu o viteză de 300 km pe oră. Are 19 locuri, dintre care 5 sînt pentru echipaj. (20 septembrie)

● La Roma se deschid lucrările celui de-al cincilea Congres internațional de bizantinologie. Intre membrii delegației române, N. Iordan, G. Brătianu, M. Berza (ultimul cu comunicarea O autonomie periferică bizantină: Amalfi; comunicarea a fost prezentată pentru prima oară cititorilor români de revista Magazin istoric într-unul din numerele recente, 7/1936). (21 septembrie)

● La 22 septembrie 1843, după cum consemnează Universul, în calendarul său istoric și literar, Mihail Kogălniceanu a fost ales, cu unanimitate de voturi, membru al Societății de arheologie și istorie veche a Nordului, societate care avea misiunea să strîngă documente vechi privind popoarele nordice și, în special, Rusia.

pentru a ține la Sibiu „o adunare constituantă în scop de a înființa o societate literară”. Înainte de-a încuviința respectiva adunare, guvernatorul a dorit să cunoască statutele societății. Atunci Șaguna, împreună cu I. Pușcariu, Gh. Barițiu și T. Cipariu au alcătuit un proiect de statute, dezbătute și aprobate la 21 martie 1861, fiind trimise guvernatorului. În septembrie a sosit aprobarea pentru înființarea Astreii. La 4 noiembrie 1861, societatea și-a ținut prima adunare. Președinte a fost ales Andrei Șaguna. După cum o arată și titulatura, Astra își asumase misiunea de a lupta pentru emanciparea culturală a românilor transilvăneni; ea a urmărit în același timp obiective politice: dezvoltarea legăturilor cu românii de pretutindeni și, în mod implicit, emanciparea românilor transilvăneni de sub dominația străină și pregătirea unirii cu frații de peste Carpați.

În alte trei articole, I. Lupaș evocă activitatea Astreii pînă la unirea din 1918 și, apoi, pînă în 1932. În acel an, Asociațiunea avea 154 „despărțăminte” (filiale) cu 1 005 membri fondatori și 3 968 membri pe viață, ea remarcîndu-se și printr-o susținută activitate editorială. Pînă în același an, 1932, în colecția „Biblioteca populară a Asociațiunii” apăruseră 196 titluri.

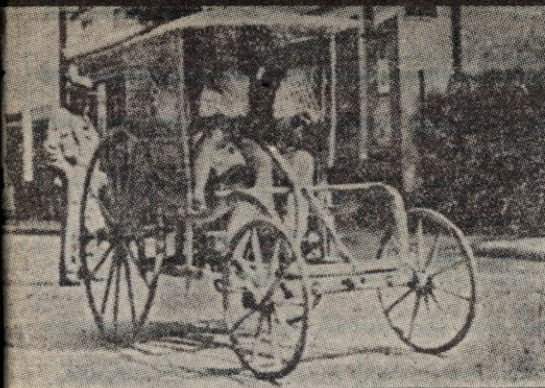
Nicolae Titulescu, deși îndepărtat din cabinetul condus de Gh. Tătărescu, continuă să se aple în atenția presei și opiniei publice bucureștene. Retras la St. Moritz, în Elveția, diplomatul român trece printr-o perioadă critică de boală, urmărită cu îngrijorare de prietenii, colaboratorii și admiratorii săi, atît din țară, cît și din străinătate.

Realitatea ilustrată din 30 septembrie publică o suită de evocări din viața și activitatea fostului ministru de externe român, începînd cu anii de școală și continuînd cu amănunte din prestigioasa sa carieră politică. „Elevul Nicolae Titulescu — scrie revista amintită — a fost în tot timpul învățăturii sale cel mai strălucit element. Ca elev a fost în toți anii studiilor sale premiat, nu numai în clasa sa, ci și pe toată școala. În liceu, colegii săi îi proceau un strălucit viitor de poet. Nicolae Titulescu corespundea pe atunci cu colegii săi numai în versuri, care păstrau o înălțătoare formă clasică. Cînd i se spunea că va deveni poet, Nicolae Titulescu se opunea cu înverșunare:

— Eu voi fi ministru de Finanțe.

Ceea ce s-a întîmplat cu 20 de ani mai tîrziu.”

Evenimentele din Spania — unde se dau lupte încețate între forțele republicane și rebelii militar-fasciști — ocupă, de asemenea, un larg spațiu în paginile presei bucureștene. Pe lângă informațiile despre bătăliile purtate, sînt publicate și relatări despre principalii conducători ai republicanilor spanioli. Intre acestea, rețin

Ingenioasă
inventie
a unui țărăn
din Cimpulung-Muscel:
brîșea
fără cai
și motor

Reminiscență
de la
început de veac:
birjar de lux

atenția cele scrise de *Dimineața* din 6 septembrie (preluînd un articol din *Paris-Soir*) despre Dolores Ibarruri, supranumită „La Passionaria” pentru înflăcărarea și curajul ei revoluționar.

Sub titlul *La Passionaria* — *sufletul Republicii spaniole*, citim în ziarul amintit: „La Passionaria e țărăncă și a fost soția unui miner din regiunea Asturiilor. Nimic nu ar fi arătat că această femeie simplă va juca, într-o zi, un rol capital în Spania. Nimic, în afară, de acea flacără personală care îi plîșia în ochii pătrunzători. Apoi, într-o bună zi, ea părăsi satul. Un mesaj imperios, o chemare personală și profundă o îndemneau să plece. Începu să vorbească poporului... De la nord la sud, din Catalonia în Extramadura, ea întreprinse o campanie arzătoare.

Suîta pe tribune improvizate, pe ziduri, pe căruțe, ea strîns împrejurul ei pe lucrători, pe mineri, pe plugari, De fiecare dată asistența, simțind că în această femeie este o stranie magie, vibra la vorbele ei. Dolores Ibarruri nu mai exista. Pentru toți acești oameni se născuse *La Passionaria*.

În ultimele alegeri — continuă *Dimineața* — ea fu aleasă deputat de Oviedo. Odată cu aceasta, deveni vedeta politică a partidelor de stînga și popularitatea sa începu să crească vertiginos.”

Dintre aparițiile editoriale pe teme de istorie din această lună, cu interes este primit studiul *Considerațiuni critice asupra principalelor operațiuni militare ale lui Mihai Viteazul* de căpitan Eduard Dragomirescu-Buzne și sublocotenent Ioan Cupșa.

„Mihai Viteazul nu este numai domnitorul care a reușit, cel dintîi, să stăpînească Ardealul, Muntenia și Moldova laolaltă. El este înfrunghirea eroismului, a conducătorului de oaste care, cu o mină de oameni, reușea să învingă armate întregi, numai grație îndrăzneției lui și spiritului pătrunzător al situației”, scrie G[eorge] Mac[ovescu] în *Adevărul* din 29 septembrie, recenzînd lucrarea.

Autorii, după cum se subliniază în recenzia amintită, analizează campaniile lui Mihai din 1595 și 1599, „două din războaiele care au făcut faima domnitorului muntean”. Studiul relevă faptul că „atunci cînd tehnica războiului era mai puțin importantă decît eroismul individual, Mihai Viteazul a fost conducătorul care, bazîndu-se pe o tehnică războinică strict personală, a îndrăznit să facă fapte de arme ce au uimit întreaga Europă”. Cercetarea celor doi autori este „o lucrare interesantă, care aduce o reală contribuție la adevărata cunoaștere a trecutului”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selectia fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

● La Geneva se semnează Convenția pentru întrebunătățirea radiodifuziunii în interesul păcii. Documentul a fost semnat de următoarele state: Albania, Austria, Brazilia, Marea Britanie, Irlanda, Noua Zeelandă, India, Danemarca, Franța, Grecia, Li-tuania, Luxemburg, Olanda, România, Elveția, Cehoslovacia, Turcia, U.R.S.S., Uruguay. (24 septembrie)

● Vîrsta telefonului. Sub acest titlu Universal scrie următoarele: „Telefonul e încă tînr, căci abia împlineste șazece de ani [a fost inventat în 1876 de americanul A. Graham Bell]. Azi, cînd toată lumea spune cu dezinvoltură «Dă-mi un telefon», aproape nu ne vine să credem că străbunicii noștri n-au cunoscut binefacerea și neplăcerile acestui instrument. Ca orice inovație și telefonul s-a impus cam greu la început. În Franța chiar, publicul exita să se folosească de un aparat atît de ciudat și foarte puțin furiș apei care urma să îndemneze administrația telefoanelor de a se abona. Toți voiau să vadă mai întîi cum funcționează. Dar nu se puteau face instalații de încercare și lucrurile mergeau foarte prost. Într-o zi însă un comerciant parizian din cartierul Luvrului, contravenind regulamentelor, instală un fir telefonic «de încercare», între două din magazinele sale situate în două străzi diferite. El oferi clienților săi și tuturor amatorilor experiențe gratuite.

Ministrul poștelor și telegrafelor, Cocheri, fiind informat de delictul comis de comerciant, în loc de a lua măsuri împotriva lui, trimise pe propria sa filă să constate cum funcționa aparatul. Și astfel lumea începu să capete încredere și în curînd cererile de abonament deveniră din ce în ce mai numeroase.” (27 septembrie)

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

UN MARE ISTORIC AL REZISTENȚEI ANTIHITLERISTE

La începutul lunii iunie 1986, agențiile de presă au anunțat că istoricul francez Henri Michel a înțecat din viață, la Paris, la 5 iunie 1986, în vârstă de 79 ani. Cititorii noștri au avut prilejul să înțelegă în mai multe rânduri semnătura lui Henri Michel în paginile revistei noastre (nr. 8/1979, 6, 5, 12/1980). Participând la mișcarea de rezistență antihitleristă, distins cu numeroase ordine și medalii (printre care Legiunea de Onoare în gradul de comandor și titlul de Mare ofițer al meritului național), Henri Michel s-a dedicat, după război, studiilor marii rezistențe și mișcărilor de Rezistență franceză și europeană. El a publicat în acest domeniu peste 20 cărți, dintre care cităm: *Les Courants de pensées de la Résistance*; Jean Moulin, l'unificateur; Vichy, année 40; *La Guerre de l'ombre*; *La Seconde guerre mondiale* (2 vol.); *Le Procès de Riom*; Pétain, Laval, Darlan, trois politiques?; *Histoire de la Résistance en France*; *Les Fascismes*. Pentru meritele sale pe plan științific, în 1980 a fost distins cu Marele premiu național de istorie. Totodată, Henri Michel este fondator al cunoscutului publicat Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale.

Avizată cunoșcător al istoriei poporului nostru, de care se simțea foarte apropiat, Henri Michel nutrea sentimente de aleasă prietenie față de România, așa cum dovedea revistei Magazin istoric, cu ocazia participărilor sale la al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București (august 1980) și la colocviul „Propaganda în cel de-al doilea război mondial”.

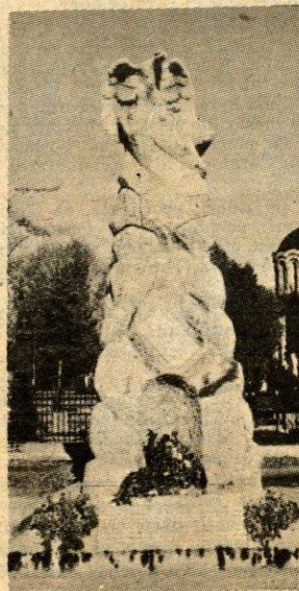
„Cu el — scrie Le Monde, la 7 iunie — și, în mare parte, datorită lui, istoria celui de-al doilea război mondial a intrat în perioada rigoriilor critice și a documentării colective. Toți cei care, după el, vor porni la cercetarea acestor ani tragici au vor ulti pe acest deschizător de drumuri. Pentru toată Europa, chiar și pentru lumea întreagă, el a fost, vreme de 15 ani, din 1970 până în 1985, președintele Comitetului Internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial”.

EROILOR

VALERIU CHISIU, director adjunct la I.T.A. Bihor, ne trimite fotografia alăturată reprezentând mo-

numentul închinat ostașilor români căzuți la datorie în primul război mondial și care se află în cimitirul din Oradea. Monumentul a fost inaugurat la 20 aprilie 1920.

Pe o placă de marmură sînt înscrise numele a 35 soldați și ofițeri, precum și alți 27 eroi anonimi.

în spatele acestui monument, se află mormintele a doi reprezentanți de seamă ai vieții politice și culturale bihorene din veacul trecut și începutul secolului nostru: Iosif Vulcan (1841-1907), însemnele revistei Familia, pe care a condus-o timp de 43 ani, membru al Academiei Române și, respectiv, dr. Aurel Lazăr (1872-1930), luptător pentru realizarea Unirii din 1918, președintele Comitetului Național Român din Bihor și Oradea.

De asemenea, lângă acest monument se află și mormintele ostașilor români căzuți la 12 octombrie 1944 în luptele purtate pentru eliberarea orașului de ocupații horthyistohitleriste.

COMANDANTUL DETAȘAMENTULUI PĂULIȘ

GHEORGHE V. MARTA, din Huși, ne trimite o scrisoare emoționantă prin tonul și conținutul ei. În calitate de veteran din războiul antihitlerist, și de participant la luptele purtate de Detașamentul Păuliș, în septembrie 1944, pe atunci fiind elev în anul II al Școlii nr. 5 de subofițeri de rezervă din Radna-Arad, corespondentul nostru ne precizează că numele corect al colonelului comandant al Detașamentului Păuliș este Alexandru Petrescu și nu Popescu, cum dintr-o eroare a apărut în Magazin istoric, nr. 5/1986, p.18. De asemenea, ne sesizează un detaliu cu totul semnificativ: fotografia publicată în același număr la p.16 îl înfățișează chiar pe elevii din Detașamentul Păuliș, la întoarcerea lor din zona în care se desfasuraseră aprigele lăncetări cu hitleristiții, fiind înconjurat cu dragoste și admirație de populația civilă.

HIPOCRAT — UN MIT?

Am citit, în nr. 8 și 9/1982 ale revistei articolul De la Hipocrat la doctorul Davila, pe marginea căruia am o nedumerire: Hipocrat a existat adevărat, sau a fost un personaj legendar? Ne scrie PAULA ANDREESCU din București.

Colaboratorul nostru Leon Sărăteanu face următoarele precizări: Medicii din lumea întreagă îl recunosc pe Hipocrat drept părintele profesunii lor. Și totuși s-a intimplat cu Hipocrat ceea ce s-a intimplat și cu Homer, anume i s-a contestat de către unii nu numai paternitatea operei, dar și existența fizică. Istoricii cei mai competenți ai izvoarelor medicinei nu merg însă chiar atât de departe. Sintetizând opiniile lor, revista italiană Istoria Illustrata arată că: „E cert că el s-a născut în arhipelagul insulelor Sporade — mai precis pe insula Kos — și că a făcut parte dintr-o familie de tămăduitori. Nașterea lui ar fi avut loc în jurul anului 460 î.e.n. Pe insula natală, Hipocrat a flăcăit ceea ce avea să devină cea mai însemnată școală medicală din antichitate. În lunga sa viață (se pare că a închinat ochii la Larissa în anul 370 [375, după alte surse] î.e.n.) a călătorit mult prin nordul

Curier școlar

Greciei de astăzi, prin Tracia. Asia mică și Libia. Specialiștii cred însă că tradiția potrivit căreia el s-ar fi dus la Atena pentru a combate epidemia de ciumă din anul 429, ar fi o pură fantezie. Nu e sigur că Artaxerxes, regele persilor, l-ar fi solicitat să oprească epidemia care-i decima armata și că Hipocrat ar fi refuzat să-l ajute pe inamicul grecilor. Potrivit lui Platon și lui Aristotel, celebritatea lui ajunsese atât de mare, încât contemporanii defineau cu numele de Hipocrat însăși noțiunea de medic. După moartea sa, soțul uneia dintre fiice — Polibiu — a continuat activitatea școlii medicale din Kos.

În istoria medicinei, Hipocrat e celebrat drept cel dintîi teoretician și practician care a înlăturat procedee bazate pe supranatural și superstiții, întemeind medicina rațională, întîind observația clinică și promovînd ideea unei terapii curative care să ajute natura. Peste 70 tratate, reunite de bibliotecarii din Alexandria, în cel de-al treilea secol î.e.n., sub denumirea generică de **Corpus Hipocraticum** constituie zestrea pe care ilustru medic al antichității ar fi lăsat-o urmașilor. Cercetările făcute ulterior, pornind de la diferențele de stil, de metodă și chiar de concepție, au relevat însă că nu toate lucrările reunite în acest corpus au fost scrise de marele medic din Kos. Alte lucrări sigure sînt: Despre dietă, Despre diagnostic, Despre epidemii, Despre răni, ca și celebrele sale Aforisme. Celebru este **Jurămîntul Hipocratic** — cod de conduită morală al medicinii, pe care depun jurămînt și astăzi medicii, înainte de a-și începe activitatea de tîmăduitor.

DOI FRAȚI ȘI UN BAS

În calitate de vechi colaborator al **Magazinului Istoric**, ne scrie **RADU ECONOMU**, din București, îmi permite a vă semnala o inadverentă apărută la p. 50 din nr. 6/1986 al revistei dv., la rubrica **În București**, acum 50 ani. Aici, la **Cronica mării**, se relatează despre sedința Academiei Române ca a avut loc la 28 mai 1936 și în care, între alții, a fost ales membru de onoare și G.G. Longinescu, profesor la Facultatea de drept din Capitală. S-a făcut o confuzie cu funcția îndeplinită de Ștefan G. Longinescu (frate cu G.G. Longinescu) care, într-adevăr, a fost profesor la Facultatea de drept din București. G.G. Longinescu a fost profesor de chimie la Facultatea de științe din București și în această calitate a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Pe marginea aceleiași rubrici, **VALERIU BOGACHEV**, elev din București, ne sesizează că renumitul cîntăreț **Flodor Șallapin** nu a fost bariton, ci bas. Aveți dreptate, dar datorită excepționalului sale întîineri vocale, Șallapin interpreta și roluri de bariton.

Noi vești primite — în cadrul dialogului inițiat de revistă — de la cititorii noștri din școli, cărora le punem la dispoziție această rubrică spre a le evidenția preocupările istorice, publicîndu-le, totodată, mici corespondențe.

● **Prof. NICOLAE CIUDIN**, de la Școala generală Tuțora, jud. Iași: Cercul de istorie de la școala noastră a fost înființat în urmă cu mai bine de un deceniu. Bogăția materialului arheologic recolectat de pe teritoriul comunei Tuțora ne-a determinat să luăm legătura cu Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași, cu sprijinul căruia am organizat mai multe „campanii” de cercetări, ale căror rezultate au fost inserate și în **Repertoriul arheologic al județului Iași 1984-1985**.

Activitatea micilor istorici și arheologi din cercul nostru s-a concretizat în organizarea unor concursuri pe teme de istorie sau a unor simpozioane cu prilejul diferitelor evenimente istorice, excursii documentare la muzeele ieșene, case memoriale, vizitarea unor monumente istorice de pe cuprinsul Moldovei, întîlniri între tinerii pasionați de istorie și arheologie din mai multe școli ale județului, întîlniri cu istorici ieșeni. Membrii cercului nostru au participat, totodată, la manifestările științifice organizate la școlile din comunele Cîrnceni, Tg. Frumos, Moțca, Școala Generală nr. 25 Iași.

Alături de cercul micilor istorici și arheologi, în școala noastră își desfășoară activitatea și cel al micilor folcloriști, aflat în legătură cu instituțiile de specialitate din Iași — Institutul de Folclor, Muzeul de Istorie și Muzeul de Etnografie.

Dintre înlămîși pasionați ai istoriei din cadrul cercului nostru amintim pe Ababel Teodora, Bogdan Mariana, Dobre Carmen, Dobre Aura, Săcăleanu Ion, Boandă Ionel, Alexa Maria etc. Unii și-au putut vedea numele înscris și în **Repertoriul** amintit.

● **LAURA POCOTILĂ**, clasa a X-a, școală, Liceul de matematică-fizică din Slobozia, lucrătoare la Cooperativa M.L.C.C., secția legătură din același oraș: Pînă acum nu am fost abonată la revista dv., fapt care nu m-a împiedicat să o citesc periodic. Începînd cu luna iulie sînt abonată **Magazinului Istoric**, în paginile căruia găsesc, de fiecare dată, articole foarte interesante.

● **IOAN BERGHIANU**, clasa a X-a, Liceul „Avram Iancu”, din Aiud: Doresc să mulțumesc redacției pentru sprijinul ce l-am acordat elevilor pasionați de istorie. Încă de la înființarea rubricii **Curier școlar** am început să corespundez cu colega noastră **Cristina Lesnic** din Tulcea.

În continuarea scrisorii sale, Ioan ne trimite cîteva date privind liceul său care, în acest an, împlinesc 64 ani de la înființare.

Ne-am mai scris, de asemenea, următorilor noștri prieteni și cititori din școli: **TUDOR CIOCIANU**, Școala generală nr. 4, din Rădăuți; **CORNELIU GORBĂNESCU**, Liceul industrial nr. 2, din Botoșani; **DRAGOȘ MIHAI FLORESCU**, Școala de 10 ani, din com. Priboieni jud. Argeș; **MIHAI RĂZVAN UNGUREANU**, Liceul „Costache Negruzzi”, din Iași; **ADRIAN ȘTEFAN**, Liceul industrial „Unirea”, din București; **DAN VERONEL RELU** din com. Măcina, jud. Buzău.

Tuturor le mulțumim și le urăm noi și frumoase succese la învățătură în anul școlar care va începe în curînd.

Așteptăm, de asemenea, în continuare vești de la voi, dragi prieteni din școli, relații despre activitatea cercurilor voastre de istorie, despre nolle voastre de descoperiri, despre prietenii revistei din școala voastră, despre abonamente, despre colegii și tovarășii profesori care se remarcă în popularizarea **Magazinului Istoric**.

ZUGRAV PITEȘTEAN

Pe marginea articolului **Mășterii de frumos ai Țării Românești** (nr. 3/1986), prof. **VICTOR OFRÎȘIU**, din Deva, ne scrie: Și în Transilvania, în sec. XVIII, au activat mășteri zugravi veniți din Țara Românească sau Moldova. Unul dintre aceștia, popa Simion din Pitești, a pictat mai multe biserici în județul Hunedoara, printre care amintim pe cea de la mănăstirea

Prislop (1759, împreună cu ucenicul său Nicolae), Hațeg (1777), Subcetate (1783), Bărlor (1785), Bar și Nucșoara (1787), precum și ico-nostasul mănăstirii din Ploscoava (1780) și cel al bisericii din Densuș (1789).

Activitatea zugravului piteștean a avut și un caracter didactic, el învățîndu-i meșteșugul său și pe alții. Este amintit în lucrarea **Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800**, de Nicolae Albu.

CONTENTS (Romanian History) Șt. Ștefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea
 Mircea the Great: 600 Years since His Accession to the Throne ● I. Ceaușescu 70 Years since Romania's Entry
 in the First World War (The Romanian High Command and the Entente Powers) — II ● A. Rosetti The Roman-
 ian Language — Historical Heritage of the Romanian People ● Șt. Pascu Cnezes and Voivodes of Transylvania
 (V) ● I. Popescu-Puțuri The Arsacids (XIV) ● M. Mușat, I. Ardeleanu 1926-1930. Behind the Scenes of the
 Dynastic Crisis (III) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Șt. Ștefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea
 Mircea le Grand — 600 ans depuis son avènement au trône ● I. Ceaușescu 70 ans depuis l'entrée de la Roumanie
 dans la première guerre mondiale (le Haut Commandement roumain et les puissances de l'Entente) — II ● A. Rosetti
 La Langue roumaine — héritage historique du peuple roumain ● Șt. Pascu Knèzes et voïvodes de Transylvanie (V)
 ● I. Popescu-Puțuri Les Arsacides (XIV) ● M. Mușat, I. Ardeleanu 1926-1930. Dans les coulisses de la crise dynas-
 tique (III) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ш. Штефанеску, К. Резачевич, В.З. Теодореску, В. Радулеску, Г. Кристя
 Мирча Великий — 600 лет со дня его восхождения на трон ● И. Чаушеску Семидесятилетие вступления
 Румынии в Первую мировую войну (Румынское Главное Командование и державы Антанты) — II ● А. Росетти
 Румынский язык — историческое наследие румынского народа ● Ш. Паску Князья и воеводы Трансильвании
 (V) ● И. Попеску-Путурь Аршакиды (XIV) ● М. Мушат, И. Арделину 1926-1930. За кулисами династическо-
 го кризиса (III) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Șt. Ștefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea
 600 Jahre seit der Thronbesteigung Mirceas des Grossen ● I. Ceaușescu 70 Jahre seit dem Eintritt Rumäniens
 in den ersten Weltkrieg (Der rumänische Generalstab und die Kräfte der Entente) — II ● A. Rosetti Die rumä-
 nische Sprache — ein geschichtlicher Erbe des rumänischen Volkes ● Șt. Pascu Kneze und Wojewoden Transilva-
 niens (V) ● I. Popescu-Puțuri Die Arsakiden (XIV) ● M. Mușat, I. Ardeleanu 1926-1930. In den Kulissen der
 Dynastiekrise (III) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) Șt. Ștefănescu, C. Rezachevici, V.Z. Teodorescu, V. Rădulescu, G. Cristea
 Mircea el Grande — 600 años desde su subida al trono ● I. Ceaușescu 70 años desde la entrada de Rumania en
 la primera guerra mundial (El Alto mando rumano y las potencias de la Antante) — II ● A. Rosetti El idioma
 rumano-herencia histórica del pueblo rumano ● Șt. Pascu Principes y vaivodas de Transylvania (V) ● I. Popescu-
 Puțuri Los Arsácidas (XIV) ● M. Mușat, I. Ardeleanu 1926-1930. Entre los bastidores de la crisis dinástica (III)
 ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
 Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministe-
 rului nr. 2, parter — Secto-
 rul 1, Oficiul poștal nr. 1,
 Căsuța poștală 1-702, Cod
 70 100. Telefon 150 200, inte-
 rior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina
 Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel,
 Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac
 la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe
 și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

